

**DOĞU VE GÜNEYDOĞUDAN GÖÇ EDEN BİREYLERİN
YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA BOYUTUNDA
İNCELENMESİ (MANİSA İLİ ÖRNEĞİ)**

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı

Hazırlayan: Ramazan TEMEL

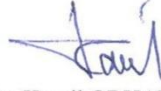
Danışman: Doç. Dr. Kamil ORHAN

Ocak 2017

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı öğrencisi Ramazan TEMEL tarafından Doç. Dr. Kamil ORHAN yönetiminde hazırlanan “Doğu ve Güneydoğudan Göç Eden Bireylerin Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Boyutunda İncelenmesi (Manisa İli Örneği)” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 11/01/2017 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

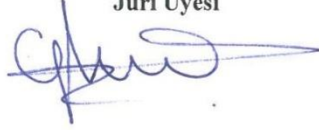

Doç. Dr. Kamil ORHAN

Jüri Başkanı

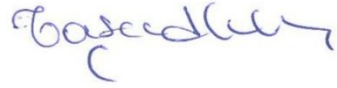
Yrd. Doç. Dr. Gülşen SARI GERŞİL

Jüri Üyesi

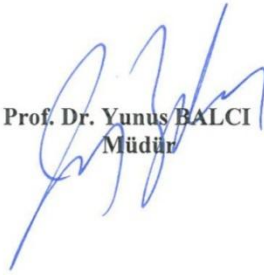
Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ~~26/01/2017~~ tarih ve 04/06 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Yunus BALCI
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırılması ve bulguların analiz kısımları bilimsel etik ve akademik kurallara riayet edilerek yapılmıştır. Bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulgular, veriler ve materyallerin bilimsel etiğe uygun kaynak gösterimi ve alıntı olan çalışmalarda atıf yapıldığını beyan ederim.

Ramazan TEMEL

ÖNSÖZ

Öncelikle destek, güven ve samimiyeti ile çalışmanın tamamında büyük katkısı olan danışman hocam Doç. Dr. Kamil ORHAN'a, Pamukkale Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünden Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ'e, Yrd. Doç. Dr. Nagehan DURUSOY ÖZTEPE' ye ve Yrd. Doç.Dr. Çağla ULUTAŞ ÜNLÜTÜRK'e çok müteşekkirim. Ayrıca çalışmanın yapılmasında katkısı olan Manisa Valiliği, Manisa TÜİK çalışanlarına, görüşmenin yapıldığı mahalledeki dernek çalışanlarına, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Göç Müdürlüğü'ne, mesai arkadaşlarım ve değerli hocalarım Doç.Dr. Hande ŞAHİN'e, Yrd. Doç.Dr. Gülşen GERŞİL'e ve tezin can alıcı verilerinin oluşmasına katkı sağlayan göç eden görüşmeci bireylere teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca meslektaşım ve hayat arkadaşım Hülya YEŞİLYURT TEMEL'e ve tüm sevdiklerime şükranlarımı sunarım.

ÖZET

DOĞU VE GÜNEYDOĞUDAN GÖÇ EDEN BİREYLERİN YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA BOYUTUNDA İNCELENMESİ (MANİSA İLİ ÖRNEĞİ)

Temel, Ramazan

Yüksek Lisans Tezi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı

Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Doç. Dr. Kamil ORHAN

Ocak 2017, 146 Sayfa

Göç olgusu, insanların yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine yaptığı değişiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik, toplumsal, kültürel, çevresel ve siyasal gibi nedenlerden kaynaklanan göç olgusu, çok boyutlu bir nüfus hareketidir. İnsanlık tarihiyle eş değer olan göç olgusu, beraberinde birçok problem alanı ortaya çıkardığı için incelenmeye değer bir konu olarak görülmektedir. Gerek ulus içi gerekse uluslararası göçe maruz kalan bireyler tüm dünyayı ilgilendiren sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu problemlerden belki de en önemlileri göç eden bireyler için kaçınılmazı mümkün olmayan yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularıdır.

Yoksulluk olgusunu tanımlamak gerekirse, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ve yeterli gelir elde edememesi durumudur. Sosyal dışlanma ise bireylerin toplumdan ötekileştirilmesi, ekonomik, siyasal ve sosyal alanlardan toplum ve yaşadığı yerin dışında tutulmasıdır. Ülkemizde ekonomik gelişmişlik, terör ve benzer birçok nedenlerle Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki gelişmemiş ya da az gelişmiş yerleşkelerden Batıdaki gelişmiş yerlere göç yaşanmaktadır.

Manisa ili tarım ve ekonomik anlamda gelişmiş ve gelişmekte olan bir yer olduğu için doğu ve güneydoğu bölgelerinden farklı dönem ve nedenlere göç almış ve almaya devam etmektedir. Göç eden bireyler, yeni yerleşim yerlerinde yoksulluk ve sosyal dışlanma başta olmak üzere işsizlik, enformel sektör, gecekondulaşma ve buna benzer birçok sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda çalışmanın genel amacı; TR33 Bölgesinde bulunan Manisa iline Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden yaşanan göçün belirleyici faktörlerini tespit etmek, göçün neden ve sonuçlarını ortaya çıkararak yoksulluk ve sosyal dışlanma boyutunu incelemektir.

Çalışmanın birinci bölümünde; göç olgusuna, göçün türlerine, göç hareketlerine, teorilerine, göçün Türkiye'deki akış yönüne ve göçün Türkiye'deki dönemsel öyküsüne yer verilecektir. İkinci bölümde; göçün nedenleri, sonuçları ve istihdamı üzerinde durularak; üçüncü bölümde; göçün psiko-sosyal, yoksulluk ve sosyal dışlanma boyutları ele alınacaktır. Son bölümde ise Manisa İli Örneği alan araştırmasının amacına, kapsamına, yöntemine yer verilerek göç eden bireylerin, yoksulluk ve sosyal dışlanma ile karşılaşp karşılaşmadıkları mülakat bulguları kapsamında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Yoksulluk, Sosyal Dışlanma, Manisa, Doğu ve Güneydoğu.

ABSTRACT

ASSESSMENT OF INDIVIDUALS MIGRATE FROM EAST AND SOUTH EASTERN TURKEY IN THE CONTEXT OF POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION (MANİSA CASE)

Temel, Ramazan

Master Thesis

Labor Economics And Industrial Relations Department

Master Thesis Programme

Adviser of Thesis: Associate Professor Kamil ORHAN

January 2017, 146 Pages

Migration is the act of movement from one place to another by people. Migration is a multi-dimensional phenomenon that caused by economic, social, cultural and political circumstances. This phenomenon deserves close examination since it is as old as human kind and hence causes many problems. Individuals that experience migration and/or immigration face problems that concern the entire world. The foremost of these problems consist of poverty and social exclusion.

Poverty is described as the state in which individuals cannot meet their basic needs and have insufficient income. Social exclusion, on the other hand, is the marginalization of individuals from the society and exclusion from economic, political and social areas where they live in. In Turkey, there is migration takes the form of flow from underdeveloped locations of East and Southeast to developed places of the West due to reasons such as development, economy or terrorism.

Since the city of Manisa might be considered as a developed city in terms of its economy and agricultural production, it has allowed and keeps allowing immigrants from Eastern and South Eastern Turkey that are motivated by varying reasons. Immigrating individuals caused many socio-cultural and economic problems such as poverty, social exclusion, informal employment and squatting. In this vein, the main purpose of this study is to determine the motivations behind migration and to examine poverty and social exclusion dimensions of the phenomenon that takes place between the city of Manisa and Eastern and South Eastern Turkey.

In the first part of the study the phenomenon of migration, its types, its theories, and movements of migration and the flow direction and story of migration in Turkey will be analyzed. In the second part, reasons and consequences of migration and the other dimensions of migration with regard to employment, poverty and social exclusion will be dealt with. In the final part, the purpose, scope and method of the Manisa Case field study will be analyzed and whether migrants has faced poverty and social exclusion will be discussed in terms of the data derived from interviews.

Key Words: Migration, Poverty, Social Exclusion, Manisa, East and Southeastern Turkey.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TABLolar DİZİNİ	ix
İMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU, GÖÇÜN TÜRLERİ, TEORİLERİ VE DÖNEMSEL ÖYKÜSÜ

1.1. Göçün Tanımlanması.....	4
1.2. Göçün Sınıflandırılması	6
1.2.1. Dış Göçler/Uluslararası Göçler	7
1.2.2. İç Göç.....	11
1.3. Göç Teorileri	16
1.4. Türkiye’de Göçün Dönemsel Hareketleri.....	19
1.4.1. 1923-1950 Dönemi Göç	20
1.4.2. 1950-1960 Dönemi Göç	21
1.4.3. 1960-1980 Dönemi İç Göç.....	23
1.4.4. 1980’den Günümüze İç Göç Dönemi	24
1.5. Türkiye’de Göçün Akış Yönü	34

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇÜN NEDENLERİ, SONUÇLARI VE ETKİLERİ

2.1. Göçün Nedenleri	36
2.1.1. Ekonomik Nedenler	38
2.1.2. Sosyal/Toplumsal ve Kültürel Nedenler	39
2.1.3. Siyasal Nedenler.....	41
2.2. Göçün Sonuçları.....	42
2.2.1. Göçün Olumlu Yönleri.....	42
2.2.2. Göçün Olumsuz Yönleri.....	43
2.3. Göçün Psiko-Sosyal Etkileri	44
2.4. Göçün İşgücü ve İstihdam Boyutu	46
2.4.1. İç Göçün İstihdam Boyutu	47
2.4.2. Dış Göçün İstihdam Boyutu	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇÜN YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA BOYUTU

3.1. Yoksulluk Olgusu ve Türleri	53
3.2. Göç ve Yoksulluk İlişkisi	58
3.2.1. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	60
3.2.2. Gecekondulaşma	62
3.3. Göçün Sosyal Dışlanma Boyutu	64
3.3.1. Sosyal Dışlanma Biçimleri	65
3.3.2. Sosyal Dışlanma Yoksulluk İlişkisi	68
3.3.3. Sosyal Dışlanma Göç İlişkisi	69
3.3.4. Göçün Nedeni Olarak Sosyal Dışlanma	70
3.3.5. Göçün Sonucu Olarak Sosyal Dışlanma	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MANİSA İLİ ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. Manisa İlinin Demografik, Ekonomik ve Göç Yapısı	73
4.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	76
4.3. Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı	77
4.4. Araştırmanın Yapılışı ve Kısıtlılıkları	78
4.5. Araştırmanın Bulguları	78
4.5.1. Sosyo-Demografik Bulgular	78
4.5.2. Gelir ve Sosyal Güvenceye Dair Bulgular	81
4.5.3. Göç Eden Bireylerin Nereden ve Nasıl Göç Ettikleri	82
4.5.4. Göç Etme Nedenleri	85
4.5.5. İş Bulma ve Göç Kanallarında (Akraba-Hemşeri) Sosyal Temel Ağlar	89
4.5.6. Göç Edenlerin Çalıştığı Sektörler ve Çalışma Koşulları	91
4.5.7. Göçün Bireylerde Meslek Değişikliği Yapıp/Yapmadığı	95
4.5.8. Göç Ettiği Yerde Tutunma Nedenleri	97
4.5.9. Göçün Birey Üzerinde Oluşturduğu Değişiklikler	100
4.5.10. Göç Eden Bireylerin Çalıştığı ve İkamet Ettiği Yerlerde Yerli Halkla İlişkileri	103
4.5.11. Göçün Birey Beklentilerine Cevap Verip/Vermediği	105
4.5.12. Göç Eden Bireylerde Geri Dönüş İsteğinin Olup/Olmadığı	108
4.5.13. Göç Eden Bireylerin Yoksulluk Algısı	110

4.5.14. Göç Eden Bireylerin Sosyal Dışlanma Deneyimleme Biçimleri	119
4.5.15. Göç Eden Bireyler Açısından Göç Sorunlarına Çözüm ve Öneriler	123
SONUÇ VE ÖNERİLER	127
KAYNAKÇA.....	134
EKLER.....	145
Ek:1 Görüşmecilere Ait Sosyo-Demografik Tablo.....	145
Ek:2 Görüşme Formu.....	145

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Türkiye’deki Toplam Nüfusun Kent/Köy İçindeki Yeri.....	20
Tablo 2. Sayım Yıllarına Göre Türkiye Kır/Kent Nüfusun Göç Verileri.....	22
Tablo 3. 1960-1980 Dönemi Sayım Yılları Türkiye’deki Kır/Kent Nüfusu Göç Verileri.....	23
Tablo 4. Doğu ve Güneydoğu (OHAL Bölgesi) İllerinde Boşalmış veya Boşaltılmış Köy Sayıları.....	25
Tablo 5. Türkiye 1980 Yılları Sonrası İç Göç Verileri.....	27
Tablo 6. Olağanüstü Hal Bölgesi İllerinden Yapılan Göçler.....	28
Tablo 7. 2000 Yılı Bölgelerin Yerleşim Yerine ve Cinsiyete Göre Verdiği Göçler.....	29
Tablo 8. 2000 Yılı Bölgelerin Yerleşim Yerine ve Cinsiyete Göre Aldığı Göçler.....	30
Tablo 9. Yıllara Göre Doğu Anadolu’nun Göç İstatistikleri.....	31
Tablo 10. Yıllara Göre Güneydoğu Anadolu’nun Göç İstatistikleri.....	32
Tablo 11. Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri 2012-2016.....	45
Tablo 12. Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri 2010-2016...	46
Tablo 13. İstatistiksel Bölgelerin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç Ve Net Göç Hızı, 2014-2015.....	47
Tablo 14. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde İl Bazında İşsizlik Oranları.....	49
Tablo 15. Manisa İlinin Yıllara Göre Toplam Nüfus İçindeki Göç Verileri.....	73
Tablo 16. Alan Araştırması Sosyo-Demografik Göstergeleri.....	77
Tablo 17. Alan Araştırması Sosyal Güvence Göstergeleri.....	80

İMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
A.G.E	Adı Geçen Eser
A.G.M	Adı Geçen Makale
BAÜ	Batı Avrupa Ülkeleri
DB	Dünya Bankası
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ILO	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İİBK	İş ve İşçi Bulma Kurumu
İBBS	İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırması
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSS	Genel Sağlık Sigortası
GTS	Göç Terimler Sözlüğü
OHAL	Olağanüstü Hal
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği
UGÖ	Uluslararası Göç Örgütü
USD	United States Dollar (Amerikan Doları)
YON	Yıllık Ortalama Nüfus
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

GİRİŞ

Birçok neden ve sonuçları olan göç hareketleri insanlık tarihi kadar eskidir. Göç mekân değişikliği olarak tanımlanmaktadır. Göçler göç etme sebeplerine göre gönüllü-zorunlu göç olarak yapılmaktadır. Göç hareketleri yurt içi ve yurt dışı göçler olarak da tasnif edilebilir. Göç hareketlerinin nedenleri, sonuçları ve etkileri birbirinden farklı olmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü'nün (2009) "Göç Terimler Sözlüğü" ne göre göç, uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmektir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir.

Günümüzde tüm uluslar tarafından en fazla hissedilen ve üzerinde durulan konulardan biri de hiç şüphesiz iç göç kavramıdır. Küreselleşmeyle birlikte toplumların sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan gelişme kaydetmesi metropol şehirlere göçü yoğunlaştırmıştır. Bu nedenle iç göç sonucu iş gücü, yedek iş gücüne dönüşmüş ve göç eden bireyler marjinal olarak ifade edilirse, yeni iş kollarına ve enformel sektöre doğru yönelmiştir.

İç göç çok boyutlu bir olgu olması nedeniyle toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenler ışığında ortaya çıkmıştır. Bu nedenlerden dolayı göç eden bireyler yeni sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunlar; bireysel ve toplumsal olarak; sosyal dışlanma, yoksulluk, kentsel yoksulluk, gecekondulaşma, bireylerin işgücü piyasasına girememesi, kayıt dışı çalışmaya yönelmesi gibi olumsuz etkilerdir.

Sosyal dışlanma kavramı, birçok bilim adamı tarafından ele alınmakta ve farklı farklı tanımlar yapılmaktadır. Örneğin Walker ve Walker (1997), Sosyal dışlanmayı, bireyin toplumla etkileşimini belirleyen sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi sistemden kısmen ya da tamamen dışlayan dinamik bir süreç olarak tanımlarlar. Yine benzer olarak Coşkun ve Tireli, sosyal dışlanmayı; kültürel, siyasi, sosyal ve ekonomik yaşamdan informel destek ağları dâhil yabancılaşıma olarak tanımlamaktadırlar (2008: 42).

Amartya Sen'e göre sosyal dışlanma, yeni bir kavram değil, yıllardır üzerinde durulan ve tartışılan bir kavramdır. Sen, İnsan Hakları Bildirgesi'nde yer alan

“özgürlük, eşitlik ve kardeşlik” olgularının sosyal dışlanma olgusuyla ilişkili olduğunu göstermektedir (Sen, 2000: 5). Bu kavramların içeriğini açıklamak gerekirse eşitlik, kavramı farklı bireylerin fırsatlara erişim imkânlarını ele almaktır. Buradan hareketle, fırsatlara erişimden ve yeterlilikten yoksunluklar olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer bir biçimde kardeşlik kavramı da toplumun farklı kesimlerindeki bireylerin sahip olduğu fırsatlar arasındaki karşılıklı ilişkiye odaklanmaktadır. Bu karşılıklı ilişkinin bulunmadığı üzerinde ise ortaya sosyal dışlanma olgusu çıkmaktadır (Coşkun ve Tireli, 2008: 41).

Göçün, neden ve sonuçlarından olan bir diğer etken de kuşkusuz yoksulluktur. Yoksulluk bireyi göçe iten itici bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçün en önemli nedenlerinden biri ekonomik nedenlerdir. Bireyler yoksulluktan ve maddi imkânsızlıktan dolayı çeşitli yerlere göç etmektedir. Buna bağlı olarak göç yoksulluk boyutu ile ele de alınmaktadır.

Türkiye’de yoksullukla ilgili birçok teori öngörülebilir. Bunlardan ilki, kavramın içsel ve dışsal birçok etkenin olmasıdır. Her bir etkenin yansımasıysa birbirinde farklıdır. Diğer bir temel teori, kavramla ilgili çalışmaların özellikle 1990’lı yıllarda literatürde yoğunlaşarak artmasıdır. Bu durumun temel nedeni, yoksulluğun göçlerle kırsal bir sorun olmaktan çıkıp kentsel bir soruna dönüşmesidir. Ayrıca, Dünya Bankası da dâhil birçok uluslararası kurumların programlarında yoksullukla mücadele stratejilerinin ön planda yer almaya başlamasıdır. Bütün bu gelişmeler yoksullukla olan bilimsel farkındalığı arttırmış bulunmaktadır (Kayalidere ve Şahin, 2014: 72).

Yoksulluk, günümüzde dünyanın birçok ülkesinde ve Türkiye’de en belirgin sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun da, toplumdaki birçok sorunun kaynağı durumundadır. Bu çerçevede, kişilerarası adil olmayan gelir dağılımı, sosyal güvenlik yoksunluğu, işsizlik, ekonomik krizler, başarı getirmeyen politikalar vb. politikalar yoksulluğu daha da arttırmıştır. Bu durum, önlem alınması gereken öncül bir durum haline gelmiştir. Yoksulluktan en çok dezavantajlı gruplar etkilenmektedir. Bu grubun içindeki göçmenler de bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Türkiye’de kentleşme süreci yoksulluk için önemli bir sorun oluşturmaktadır. Kentleşmeyi de en çok besleyen olgu göç hareketlerinin yaşanmasıdır. Bu nedenle göç edenlerin kentleşmeye ve sonucunda yoksulluğa etkisi söz konusudur (Çağlayan, 2008: 301). Göç ile yoksulluk karşılıklı etkileşim içerisinde; bunlardan ilki, yoksulluğun

göçün yaşanmasında itici bir neden olması, ikincisi, göç edecekleri kısıtlaması, üçüncüsü, göçün yoksulluğa zemin hazırlaması ve yoksulluk sonucu göçü oluşturmaları sonuncusu ise göçün ile yoksulluğu azaltmasıdır (Çağlayan, 2008: 326).

Bütün toplumların karşı karşıya kaldığı ve ülkemizin de dâhil olduğu sosyal dışlanma olgusunun hem nedeni hem de sonucu olarak gösterdiğimiz göç kavramının iyi analiz edilmesi çalışmamızın sağlıklı veriler sunması açısından önemlidir. Göç hem neden hem de sonuç olarak belirttiğimiz sosyal dışlanmanın yanında; yoksulluk, sosyal, ekonomik ve siyasal sorunların tartışılması ülkemizin refahı açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle, Ege Bölgesinde tarım ve sanayinin öncü illerinden olan Manisa'ya, göçle gelen Doğu ve Güneydoğuluların sosyal dışlanma ve yoksulluk boyutu dikkat çekmektedir. Ülkemizde göçlerin en yoğun yaşandığı iki bölge Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Bu bölgelerde yaşanan göçlerin ekonomik, toplumsal ve siyasal birçok nedeni bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden göç eden bireylerin göç etme nedenleri, sonuçları üzerine incelemeler yapılarak sosyal dışlanma ve yoksulluk boyutu ele alınacaktır. Birinci bölümde, göçün kavramsal tanımı ve sınıflandırılması yapılarak, türlerine, göç teorilerine, Türkiye'deki göçün akış yönüne ve Türkiye'de göç dönemlerine değinilecektir. İkinci bölümde, göçün neden ve sonuçlarına; göçün psiko-sosyal ve istihdam boyutuna değinilecektir. Üçüncü bölümde, çalışmanın ana temasını oluşturan sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramlarının tanımları ve sınıflandırmaları yapılarak göçün, yoksulluk ve sosyal dışlanma ilişkileri ele alınacaktır. Dördüncü bölümde ise; göç için tercih edilen Manisa ilinin ekonomik, sosyal ve demografik yapısı incelenecek; Manisa iline göç eden Doğu ve Güneydoğudan göç eden bireylerle yapılan alan araştırılmasına değinilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU, GÖÇÜN TÜRLERİ, TEORİLERİ VE DÖNEMSEL ÖYKÜSÜ

1.1 Göçün Tanımlanması

Göç tarih bakımından ele alınacak olursa eski bir hikâye olarak ifade edilmektedir. İnsanlar, binlerce yıl temel besinleri karşılamak, hayatta kalmak, uzak yerleri keşfetmek, yeni bölgelerde koloniler kurmak, savaş bölgelerinden ya da siyasi karmaşadan uzaklaşıp, daha yeni ve heyecan verici fırsatları aramak için göç etmişlerdir. Dünya üzerinde yaşayan ilk insan topluluğundan itibaren göçler meydana gelmiştir ve aynı şekilde devam da etmektedir. Dünya tarihi, göç eden ve göç sonucu yerleşen insanların tarihidir (Liang, 2007: 487).

Göç, tarih boyunca bütün ulusları etkisine alan, insanlıkla özdeş bir olgunun olması yanında bütün dönemlerinde var olmuş ve bugünde varlığını koruyan bir realitedir. Göçün tanımı ilk etapta, belirli bir nüfusun hazırdaki yerleşim yerinden bir başka yere olan hareketidir. Göç, bununla kitlesel yer değiştirmenin yanında, ortaya çıkardığı sonuçlar itibarıyla psiko-sosyal, ekonomik ve kültürel gibi birçok konuları ve kavramları içinde barındırmaktadır. Buradan hareketle, coğrafi mekân değiştirme sürecinin, sosyal-ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal sonuçlarıyla toplum yapısını derinden etkileyen demografik hareketlilik (Özer, 2004: 11).

TDK Büyük Türkçe Sözlüğünde (2015) göç, “*ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye ya da bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, muhaceret*” olarak ifade edilmektedir.

Göç, üretim faktörlerinden olan emeğin, coğrafi olarak, bir meskenden başka bir meskene hareketi olarak tanımlanmaktadır. Göç, genelde iki guruba ayrılır. Bunlar; ülke sınırları içinde yapılan iç göç ve uluslararası/dış göçlerdir. İç göç, emeğin ulus içi hareketi olarak tanımlanırken; dış göç ise, emeğin ülkelerarası hareketidir. İç göçler kırdan-kıra, kırdan-şehirlere, kentten-kente ve kentten-kırsala olarak karşımıza çıkar. Dış göç ise genel itibarıyla gelişmemiş ülkelere, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelere doğru bir akım şeklindedir (Çelik, 2006: 150). Göç olgusu, statik olmamakla birlikte neden ve sonuçları ile birlikte ele alınan bir süreçtir. Göçün neden, sonuç, zaman ve mekân unsurları, statik bir olgu olmaktan daha çok bir süreç olması, göçün

tanımlanmasını, ölçülmesini, çözümlenmesini, açıklanmasını ve yorumlanmasını hem teorik hem de deneysel anlamda karışık bir durum haline getirmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249).

Göç olgusu, farklı yönleriyle sosyal bilim dallarının ilgi alanlarına ve kapsamlarına girmektedir. Nitekim yer değiştirme olarak coğrafya, insan topluluğunun yeni ilişkiler öğrenmesi ve eski hayat tarzını yeni hayat tarzıyla değiştirmesi açısından sosyoloji, göç kararının nasıl verildiği psikoloji, işgücünün yapısını, dağılımını ve yer değiştirmesi bakımından sosyal politika bilim dallarının konusu içerisine girmektedir (Başel, 2003: 6).

Göç olgusu, içinde bulundurduğu dinamikler, nedenler ve sonuçlar ile birlikte sosyal politikanın önemli odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Özellikle göç edilen yerde hemşeri içi dayanışma, kaynaşma, bireylerin kentle bütünleşme çabası, sosyal dışlanma, sosyal içerme ve yoksulluk gibi kavramlar ile yakından ilgilidir (Kümbül Güler vd., 2015: 38). Göç, bireylerin ekonomik, çevresel, siyasal, toplumsal veya bireysel nedenler ışığında bir mekândan bir mekâna yapılan kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüşle sürekli yerleşim amacı güden coğrafik ve kültürel-sosyal bir değişim olarak tanımlanabilmesidir.

Göç genel anlamda, insanların, yeni imkânlarla ve şartlara daha iyi uyum sağlamak amacıyla ya da doğal, ekonomik, siyasal vb. zorunluluklar sonucunda, yaşadığı çevreyi ve toplumu değiştirmesi olgusuna verilen tanım olarak ifade edilmektedir. Göç, idari bir sınır içinde yerleşim yerini devamlı ya da uzun süreli değiştirme olayı olarak tanımlanmaktadır (Ören, 2014: 54). Göç, insanlık tarihinden bu zamana kadar var olan bir olgu olmakla birlikte kavram olarak değişik şekillerde açıklamak mümkündür. Göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönleriyle toplum yapısında değişiklik yaratan demografik harekettir (Koçak ve Terzi, 2012: 165).

Toplumların siyasi, sosyal-ekonomik ve kültürel yapısı ile alakalı olan göç kavramı, toplumsal yapıyı etkileyen ve değiştiren önemli bir harekettir. Göç, basit bir yer değişikliği süreci gibi görünse de, neden ve sonuçları itibarıyla toplumlarda ve bireylerde çok önemli etkiler yaratmaktadır (Bülbul ve Köse, 2010: 76).

Türkiye'deki göçler iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Göçlerin akışı son yerleşim yerine göre veya adım adım göç biçiminde görülmektedir. Birinci göç tipinde bireyler, büyük kentlere ya da son kalacakları kente gider; ikinci göç tipinde ise yakın veya en küçük şehirlerden başlayarak yavaş yavaş büyük kentlere yaklaşılarak yerleşilmektedir (Öztürk ve Altuntepe, 2012: 1599).

Göç olgusu, toplumsal olarak ele alındığında, toplumun yeniden bir yapılanma içine girdiği, sermaye, emek ve mekânda yeni bir denge kurulduğu ve bunun da uluslararası bir statü kazandığı görülmektedir. Göçler insan topluluklarının içinde yaşadıkları sistemde sosyo-ekonomik ve siyasal kararlar, doğal afetler, uluslararası gelişmeler veya kişisel tercihleri sonucunda ortaya çıkan nüfus hareketleri olarak ifade edilirler (Arslan, 2012: 36).

1.2 Göçün Sınıflandırılması

Göç, tüm toplumsal olaylarda olduğu gibi birçok faktör tarafından etkilenmekte ve aynı şekilde birçok faktörü de etkilemektedir. Bireylerin büyük bir bölümü savaş, iç savaş, etnik veya dini çatışmalar, siyasi baskı ya da aşılabilir bir soruna ulaşan yoksulluk gibi nedenlerle, hayatını kurtarabilmek, daha iyi gelir elde etmek ve daha iyi yaşamak gibi umutlarla göç etmektedirler. Böylelikle göç kendi içinde; isteğe bağlı, zoraki, devamlı, geçici, transit, illegal (yasa dışı), zincirleme, aşamalı/aşamasız gibi birçok türde sınıflandırılabilmektedir (Tuzcu ve Bademli, 2014: 57).

Göç, yaşanılan yerin kalıcı veya yarı kalıcı olarak değiştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Herhangi bir idari birimin sınırlarının terk edilmesini içine almaktadır. Kısa veya uzun kolay ya da zor bir çıkış ve varış noktası içeren her hareketi göç olarak tasnif etmektedir (Lee, 1966: 49). Dünyanın her yerinde ve tarihin her kesiminde doğal ve toplumsal kaynakların eşit olmayan dağılımı, ekonomik ve toplumsal gelişmede dengesizliğin ileri boyutlara ulaşmasına yol açmıştır. Kuşkusuz Doğu ve Güneydoğu bölgeleri Türkiye'de bölgelerarası gelir ve ekonomik eşitsizlikten en çok etkilenen bölgeleridir. Bu nedenle tarihin her döneminde bu bölge illerinden Batı ve gelişmiş illere doğru çokça zorunlu, gönüllü veya iç, dış göç olmuş ve hâlihazırda devam etmektedir (Erkan ve Aydın, 2010: 43).

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan göçler, mekanda eşitsiz dağılmış ekonomik fırsatlardan yararlanma isteğinin bir sonucu olduğu gibi; ekolojik baskı ve devlet

otoritesinin gündeme getirdiği sürgün, iskan ve savaş nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 165). Ayrıca göç, bir yandan toplumsal nedenlerden kaynaklanırken diğer yandan da toplumsal hayatın tüm sahalarını etkilemektedir. Böylece kendi öz dinamiklerini geliştiren bir süreç olduğunu söylemek mümkündür (Civan ve Gökalp, 2011: 234). Göç basit bir şekilde, bireyin ya da topluluğun ikametgâhını bir bölgeden diğerine değiştirmesi olarak tanımlanabilmektedir (Lewis, 1982: 7).

Göç sorunu, yerleşkelerin dokusunu etkilediğinden ve göç eden bireylerin kişisel ve toplumsal yapısında önemli değişiklikler oluşturduğundan sosyal bilimcilerin oldukça ilgisini çekmiştir. Göçün nedenleri arasında, ekonomik durumun daha iyiye dönüştürülmesi, terör kısı kacından uzaklaşma, kan davası gibi toplumu derinden etkileyen yaralardan uzaklaşma, yaşam şartlarının olumsuzluğundan kaçış, huzurlu olan yerleşimlere daha iyi eğitim alanlarına ve refah seviyesi yüksek yerlerde yaşama arzusu vb. sayılabilmektedir (Ören, 2013: 159).

Bugün ülkemizin en önemli sorununu, 1960'lı yıllardan sonra hızla artan topraktan kopma, kentlere ve metropollere olan göçler oluşturmaktadır. Bu göçler iç göç ve dış göçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye nüfusunun yaklaşık üç buçuk milyona yakını yurt dışında çalışan kitleyi oluşturmaktadır (Akdoğan, 2010: 13). Bunun yanında her yıl binlerce insan çeşitli nedenlerden dolayı iç göç yaşamaktadır. Bu nedenle iç göç ve dış göç ülkemizin en önemli konularını oluşturmaktadır.

1.2.1 Dış Göçler/Uluslararası Göçler

Uluslararası Göç Örgütü (2009) Göç Terimler Sözlüğünde, *uluslararası göç olarak da ifade ettiği dış göç; kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek, mesken edinmek veya alışılan bir yer olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla uluslararası bir sınırın geçilmesi, aşılması anlamına gelmektedir.*

İnsanlık tarihinde bireyler, farklı sebepler dairesinde göç etmişlerdir. Ancak uluslararası göçten söz edildiğinde bu konunun aslında göreceli olarak yeni bir konu olduğu söylenebilmektedir. Uluslararası göçün oluşmasında temel etken ulus devletlerin yani gelişmiş ülkelerin ortaya çıkması yatmaktadır. Ulus devletlerin oluşması ülkeler arasında sınırlar yaratmaya başlasa da bu sınırlardan geçmek özellikle İkinci Dünya

Savaşı'ndan sonra güçleşmiştir (Kara, 2008: 10). Bu açıdan bakılacak olursa İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulus devletlerin büyük tahribatlar yaşaması nedeniyle işgücü ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Gelişmemiş tarım uluslarından ve gelişmekte olan uluslardan gelişmiş uluslara doğru kitlesel beyin göçü ve iş gücü göçleri yaşanmış ve yaşanıla gelmektedir.

Dış göçler çeşitli sebeplere dayanılarak gerçekleşmektedir. Bunlar, ekonomik sorunun çözümü için yurt dışına gitme, doğal afetler sonucu başka ülkelere geçiş yapma, savaş sebebiyle komşu ülkelere sığınma, etnik sebebe bağlı başka bir ülkeye iltica etme, sınır değişikliğinden bir ülkenin nüfusuna dâhil olma (Mübadele Göçü) ve uluslararası antlaşmalara bağlı olarak gerçekleştirilen nüfus hareketleridir (Ören, 2013: 160-161).

Türkiye, jeopolitik konumu, işgücü yapısı ve gelişen bir ülke olması açısından dışarıya göç veren aynı zamanda çeşitli ülkelerin göç uğrağı olan bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'nin son göç hareketlerine baktığımızda özellikle Suriye ve Irak' tan düzenli ve düzensiz kitlesel olarak çok sayıda mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yaptığı görülmektedir.

Türkiye'deki göçler, 1980'lerden önce ve sonra olmak üzere iki tarihsel sürece ayrılabilir. Bu süreçler 1923-1980 tarihleri arasındaki ilk dönemde çoğu Türk kökenli göçmenler tarafından gerçekleşen göçler ve 1980 sonrası Türkiye'nin değişen sosyal, ekonomik yapısı ile birlikte yabancı göçmenler tarafından gerçekleştirilen göçler olarak karşımıza çıkmaktadır (Deniz, 2014: 193). Türkiye, son dönemlerde binlerce bireyin illegal göç ettiği bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'ye bu çerçeveden bakacak olursak Türkiye artık sadece transit bir ülke konumunda değil aynı zamanda hedef ülke konumuna gelmiştir denilebilir. Türkiye Suriye başta olmak üzere, Irak, İran ve Afganistan olmak üzere birçok ülkeden sığınmacı bireylerin mekânı haline gelmiştir (Reçber, 2014: 248).

Dış göçler kendi içerisinde; beyin göçleri, işçi göçleri ve mübadele göçleri olarak ayrılmaktadır. Bu göç dış göç türlerin tanımlamalarına detaylı bir şekilde bakmakta konu bütünlüğünü kavranması açısından fayda bulunmaktadır.

1.2.1.1 Beyin Göçleri

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde iyi eğitim almış, nitelik açıdan uzman bireylerin daha iyi çalışabilme, yüksek statüye ulaşma ve daha yüksek bir gelir seviyesini elde etme amacıyla gelişmiş ülkelere yerleşmeleridir. Beyin göçü, eğitim kaynaklı göçün devamı niteliğinde olduğu gibi kıt kaynaklarla uzun vadede yetiştirdiği donanımlı, yetenekli ve kalifiyeli insan gücünü gelişmiş ülkelere kaydırma kaybetme olarak tasnif edilebilmektedir (Aksoy, 2012: 295).

İyi eğitim almış, kalifiyeli, seçkin ve yetenekli işgücünün yetiştirdiği geri kalmış, az gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülkeden daha gelişmiş bir ülkeye en verimli olduğu dönemde çalışmak veya araştırma yapmak için hareket etmesi olarak tanımlanabilmektedir. Türkiye, beyin göçünün en fazla olduğu 34 ülke içinde 24. sırada yer almakta ve 100 kişiden 59'unu elinde tutamamaktadır. Beyin göçü, tüm dünyada önemli bir sorun olmaktadır. Beyin göçü 1960'lı yıllarda öncelikle doktorlar, mühendisler ile başlamış; sonra bilim adamları ve çeşitli niteliklere sahip bireylerce yaygınlaşmıştır (Yıldırımoglu, 2005: 5).

1.2.1.2 İşçi (işgücü) Göçleri

Dış göçü etkileyen farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu farklı teorilerin ortaya çıkmasının nedenleri, göçün demografiden coğrafyaya, iktisattan sosyolojiye kadar geniş bir sosyal bilimler yelpazesinden kaynaklandığıdır. Bu teorilerin ortak yönü ise işgücü göçüne toplumlar ve bölgelerarasındaki gelişmişlik düzeyleri ile açıklanmaktadır (Civan ve Gökalp, 2011: 235).

Batı Avrupa Ülkeleri, (BAÜ) artmayan nüfuslarına karşılık hızlı bir şekilde gelişen sanayileşmesine işgücü sağlayamaz bir duruma geldiler. Bu şekilde gelişmiş ülkelerde emek açığı ortaya çıkmıştır. Bu emek açığını, az gelişmiş ülkelerdeki nüfus artış hızına paralel olarak artan genç işgücü nüfusuna iş imkânları sağlayarak kapatmaya çalıştılar. Gelişmekte olan ülkelerdeki, istihdam eksikliği, düşük ücretler, yaşam standartlarının yeterli olmayışı gibi nedenler işgücünün dışarıya açılmasına ve işçi göçü kavramının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Ersel, 2002: 55).

İşgücünü dışarıya gönderen ülkeler, olumlu ve olumsuz sonuçlarla karşılaşabilmektedir. Yurt dışında istihdam edilmek üzere işçi gönderen uluslar, içeride işsizliğin azaltılması, giden işçilerin maliyetlerinden kurtulma ve işçilerin ülkeye girdi

sağladıkları döviz gibi avantajlar sağlamaktadır. Bunun yanında bağımlılık oranının artması, kalifiye işçinin yurtdışında olması, giden işçilerin hem gittikleri yerde, hem de geri döndüklerinde sosyal uyumsuzluklar yaşamaları gibi olumsuzluklara da yol açmaktadır (Yıldırımoglu, 2005: 2).

Ülkemizde yurt dışına işçi gönderilmesi, İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) tarafından 1961 yılında başlatılmıştır. İlk önce Federal Almanya ile işçi mübadelesi antlaşması yapılmıştır. Daha sonra diğer Avrupa ülkeleriyle de Avusturya, Hollanda ve Belçika ile 1964 yılında Fransa ile 1965'te ve İsveç ile de 1967 sözleşme yapılarak yurt dışına işçi gönderilmeye başlandı (Ersel, 2002: 56).

Uluslararası nüfus hareketlerinin, hissedilir ölçüde sanayileşme süreciyle başladığı ve günümüze kadar devam ettiği öngörülmektedir. Gelişmiş ve sömürge kaynaklarını elinde bulunduran ulusların, az gelişmiş ve yoksul olan uluslardan göç aldıkları söylenebilir. Gelişmiş ulusların, işgücüne olan talebi işgücü göçünü ortaya çıkarmaktadır. İşgücü göçü tarihine bakıldığında, Avrupa'nın soğuk savaş dönemi ve devamında ekonomik büyüme göç akışına hız kazandırdığı söylenebilir (Öztürk, 2011: 6).

Sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı emeğin, dış göç veya iç göç yoluyla yer değiştirmesidir. Günümüzde dünya nüfusunun önemli bir kısmı yoksulluk sınırının altındadır. Bu nedenle insanlar, doğup ve yasadıkları yerlerden göç etmektedir. Daha iyi şartlar altında yaşamak sebebiyle göç eden insanlar, göç ettikleri yerlerde yeni zorluklarla karşı karşıya gelmektedir. Sanayileşmiş ve gelişmiş Avrupa'ya göç eden ve göç ettikleri ülkelerde göçmen ve etnik azınlık durumunda olan birçok insan bulunmaktadır (Yıldırımoglu, 2005: 2).

1.2.1.3 Mübadele Göçleri

Sözcük anlamı değişim olan “*mübadele kelimesi*” Lozan Konferansı'nda kararlaştırılıp imzalanan ve Türkiye'de yaşayan Rum azınlık ile Yunanistan'da yaşayan Türk Müslüman azınlığının değişimi için kullanılmıştır. “*Mübadil*” ise başka birinin yerine ikame anlamına gelmektedir (Çetin, 2010: 149). Aynı zamanda bir antlaşmanın esaslarına dayanılarak yapılan, ülke nüfuslarının karşılıklı olarak yer değişmesi olayıdır.

Mübadele, genel itibarıyla Lozan Konferansı'nda Türkiye ve Yunan Hükümetlerinin karşılıklı imzaladıkları nüfus değişimleri sözleşmesiyle özdeşleşmiştir.

Mübadele tarihi 1877-78 Osmanlı-Rus savaşına kadar uzanmaktadır. Bu savaş sonucunda öncelikle Balkanlar'dan gelenler ve daha sonra Balkan savaşlarının ortaya çıkması, bölgede karşılıklı nüfus değişikliğini meydana getirmiştir (Bozdağlıoğlu, 2014: 11). Osmanlı'nın küçülmesi esnasında çıkan çatışmaların Müslüman- Hristiyan gerilimini arttırdığı, güven zedelediği ve birlikte yaşam isteğini ortadan kaldırdığı söylenmektedir. Bu ortamda çatışmaların olduğu bölgelerdeki Müslümanlar Anadolu'ya doğru göç ederken, Anadolu'da güvende olmadığını hisseden Hristiyanlar da Anadolu'nun dışına göç etmiştir (Arı, 1999: 97).

Osmanlı Devleti'nin tarihi üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, birçok açıdan olduğu gibi, göç sorununu da Osmanlı'dan devralmak zorunda kalmıştır. Nitekim Cumhuriyetin kurulmasıyla Türkiye'ye göçler başlamıştır. Bu göçlerin büyük bir kısmını Türkiye'yi anavatan olarak gören Balkan ülkelerdeki Türklerden oluşmaktadır (Sarıay, 2011: 353).

Mübadele ya da zorunlu nüfus değişimi, uluslararası anlaşmalarla gerçekleşen özel bir zorunlu göç türüdür. Lozan'daki uluslararası barış konferansı sırasında, 1923 yılında imzalanan Türk-Yunan nüfus mübadelesi anlaşmasıyla gerçekleşen bu zorunlu göç daha sonraları çok yankı uyandırarak uzun süre tartışla gelmiştir. Türk-Yunan mübadelesinden on yıl önce, 1913 yılında Bulgaristan ile imzalanan İstanbul anlaşmasıyla, başka bir nüfus mübadelesinin yapıldığı bilinmektedir. Ancak bu göçün, "gönüllü mültecilik" olması tartışma yaratmamıştır (İçduygu vd. 2014: 101).

Mübadele göçü, kurulmakta olan ulusların etnik ve dinsel homojenleştirme çabalarını hızlandıran bir "etnik temizlik" uygulaması olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Türk-Yunan mübadelesi ilk önemli uygulamadır. Mübadele, "etnik ayrıştırma mühendisliği" olarak da tanımlanmakta, mübadelenin uluslararası çevrelerce "başarılı bir uygulama" olarak kabul edilmesi eleştirilmekte ve milliyetçiliği beslediği iddia edilmektedir (Yıldırım, 2006: 13-14).

1.2.2 İç Göç

Uluslararası Göç Örgütünün (UGÖ) (2009) Göç Terimler Sözlüğüne (GTS) göre iç göç "*yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde insanların ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmeleri*" olarak tanımlanmıştır.

İç göç, geçici ya da daimi bir şekilde olabilmektedir. Göçmenler, menşei ülke içinde yer değiştirirler fakat yine menşei ülkede kalırlar. Örnek olarak kırsal alandan şehirlere göçü gösterebiliriz.

Göç olgusu, nedenleri ve toplumsal sonuçları açısından sosyoloji başta olmak üzere sosyal bilimlerde öncelikli bir sorun olarak ele alınmaktadır. Göç, toplumsal değişimin bir sonucu olduğu gibi, toplumsal değişime kaynaklık eden en önemli neden arasında da gösterilebilmektedir. Başka bir ifade ile göç, işsizlik, sosyal dışlanma, enformel (kayıt dışı) sektör, marjinal çalışma, gecekondulaşma, yoksulluk gibi, olguların oluşmasına etki eden toplumsal bir sorun oluşturan kavramdır (Erkan ve Aydın, 2010: 31).

İç göç, bir ülkedeki emek piyasasının verimli çalışmasında, göç edenlerin kente uyum sürecinde, çalışma barışının ve toplumsal barışın sağlanması gibi temeller üzerinde oturtulmuş önemli bir toplumsal dinamiktir. İç göçü sadece iktisadi bir olay gibi görmek, göç edenlerin yaşam standartlarında azalma ve sosyal dışlanma gibi sosyal politika yönlerini görmezden gelmek, hem kendisinden beklenen olumlu etkilerin gerçekleşmemesinde hem de ciddi toplumsal sorunların yaşanmasına sebebiyet verecektir (Kümbül Güler, 2015: 38).

İç göç coğrafi hareketliliğin mesafesine bakılmaksızın aynı ülke sınırları içinde yaşam yeri değişiklikleridir (Stilwel ve Congdon, 1991: 1). Yani iç göç, nüfusun ülke, bölge ve şehir içinde yer değiştirmesidir. İç göçlerde, ülke nüfusunda herhangi bir değişim olmamakla birlikte bölgeler ve illerdeki nüfus oranlarının değişimi söz konusudur.

Türkiye'deki iç göçlerin nedenleri, 1950'lerden itibaren yaşanan kapitalistleşme sürecindeki sanayileşme, tarımdaki modernleşme, kırsal alanlarda toprak ve nüfus dengesinin bozulmasıdır. Bu nedenlerin etkisiyle üretim dışı kalmış olan iş gücünün yeni geçim olanaklarını elde etmek amacıyla büyük kentlere göç etmişlerdir (Koçak ve Terzi, 2012: 170).

Ekonomik gelişmedeki farklılıklar, uluslararası ve bölgesel olarak etkisini göstermektedir. İç göçlerin temel etkenlerden biri olan bölgesel dengesizlik olgusu, üç kategoriye ayrılmaktadır. Birincisi, kıyı ve liman bölgeleri, maden bölgeleri ve yüksek tarım verimliliği gibi unsurları barındıran fiziki (coğrafi ve tabii) dengesizlik, ikincisi,

sosyal hizmetlerin bölgesel açısından farklılığı olan sosyal dengesizliktir. Üçüncüsü, belki de en temel noktasını oluşturan, ekonomik veya fonksiyonel dengesizlik olarak sıralanmaktadır (Sağbaş, 2009: 22).

Göç hareketleri, daha çok toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenlerden kaynaklanarak ülkenin geri kalmış bölge ve kentlerinden daha gelişmiş bölge ve kentlerine doğru kayma olduğu söylenebilmektedir. İç göç; mevsimlik, sürekli, emek, zorunlu ve gönüllü göçler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2.1 Mevsimlik Göçler

Mevsimlik işgücü göçü ya da mevsimlik göçler olarak belirttiğimiz göçler, yılın belirli bir döneminde faaliyetleri artan inşaat, turizm ve nüfus açısından en önemlisini oluşturan tarım gibi sektörler de bireysel ya da aile ile birlikte yapılan göç olarak tanımlanmaktadır. Mevsimlik işçi göçü daha çok 1950'li yıllarda yani ikinci dünya savaşından sonra teknolojinin gelişimiyle birlikte doğan işgücü ihtiyacı ile ivme kazandığı söylenebilmektedir. Her ne kadar farklı sektörlerde mevsimlik göç görülse de büyük bir bölümünü tarımsal mevsimlik göç oluşturmaktadır.

Tarım tekniklerinin gelişmesi ve tarımın küresel boyut kazanması, ürünlerinin daha atik ve beceri gerektiren bir durumda toplanmasını gerektirmektedir. Bu gereklilik ülkemizde mevsimlik tarım işçiliğini ön plana çıkarmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan bu yana etnikleşme ve sosyal dışlanma süreçleri içinde yaşanan sorunlar bunlara ek olarak asayişsizlik kan davası gibi soysal olgular, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'dan Türkiye'nin Batıdaki metropol illere ve Kuzey Bölgelerine mevsimlik göçü meydana getirmiştir (Friedrich Ebert Stiftung Derneği, 2012: 3).

Tarım işçileri hasat mevsiminde zorunlu ya da gönüllü olarak birkaç yer değiştirir. Bu sürekli yer değiştirme hali de bireysel olarak cereyan eden bir süreç değildir. Mevsimlik tarım işçiliği, küçük çocukları, yaşlıları, kadınları ve yetişkinleri ile birlikte tüm ailenin göç etmesidir. Özellikle tarımsal yörelerde mevsimlere bağlı olarak işgücü arzı ve talebi arasındaki açığın kapatılmasına yönelik yapılan nüfus hareketi olarak tanımlanmaktadır. Mevsimlik göç etme tarımda mevsimlik işgücü ihtiyacından kaynaklanmaktadır (Çınar ve Lordoğlu, 2011: 419-420).

Mevsimlik göç olgusu, kırsal alanlarda yaşayan insanların büyük kentlere, tarımın etkin olarak yapıldığı veya turizmin işgücü açısından geliştiği yerlere geçici

süreliliğine çalışmak üzere göç etmeleri olayıdır. Doğu, Güneydoğu ve Orta Anadolu Bölgelerinde yaşayan bireylerin çoğu zaman aileleri ile yıllık ortalama 3-4 aylığına çeşitli tarım ürünlerinin yapıldığı Çukurova, Karadeniz, Ege, Marmara ve İç Anadolu Bölgesi gibi yerlere; ekim, toplama, dikim, çapa, sulama ve hasat gibi işlerde çalışmak suretiyle gitmeleridir (Selek Öz ve Bulut, 2013: 95).

Coğrafi nüfus hareketi her yıl düzenli aralıklarla sürdürülebilmekte ve buna mevsimlik göç denilmektedir. Mevsimlik göçte, bireyler yılın belirli döneminde iki veya daha fazla mekânda yer değiştirmektedir. Mevsimlik göçü yaşayan gruplar birden fazla sosyal-kültürel yapıyla iç içe yaşamaktadır. Bazı kısa mesafelerde; bölgelere olabirirken bazıları da daha uzak yerlere ya da çeşitli yerleşim alanlarına olmaktadır (Sağlam, 2006: 34).

1.2.2.2 Sürekli Göçler

İnsanları doğduğu, yaşadığı yani göç ederek ayrıldığı yerlere bir daha geri dönmemesi, geldiği yerlerde sürekli olarak kalması ile açıklanan göçler olarak ifade edilmektedir. Göç eden bireylerin sürekli olarak göç ettiği yerde kalmasının çokça, sosyal, ekonomik ve kültürel vb. nedenler bulunmaktadır. Özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nden göç eden bireylerde görülen sürekli göçler bireylerin göç öncesi ve göç sonrası durum karşılaştırmaları etkili olmaktadır.

1.2.2.3 Emek Göçleri

Emek tarihi boyunca göç etmiş ve ettirilmektedir. Tarihte uzun bir süre insanlar zoraki yerlerinden ettirilmiş ve köle emeği olarak kullanılmıştır. Ucuz insan gücünden yararlanmak her zaman cazip görülmüştür. Daha ucuza çalışacak göreceli yoksul işgücü, emek ihtiyacı olan yerlere göçmüş veya göç ettirilmiştir. Günümüz ulaşım, iletişim ve finansmanın geldiği genişlik seviyesi artık emeğin küresel çapta bir boyuta gelmesine etki etmiştir (Friedrich Ebert Stiftung Derneği, 2012: 3).

Günümüz itibarıyla dünya nüfusunun büyük bir kısmı yoksulluk sınırının altında hayatlarını idame ettirmektedir. Bundan dolayı insanlar doğdukları ve yaşadıkları yerlerden çeşitli yollarla emeğini göç ettirmektedir (Yıldırımoglu, 2005: 2). Yaşamak ya da bağlı oldukları kesimi daha iyi şartlar altında yaşatmak için göç eden insanlar, emeğini ortaya koymakta ve karşılığını almaya çalışmaktadır. Bu nedenle emek göçü gerek ülke içinde çeşitli yerlerde ve şekillerde değişiklik arz etmektedir.

1.2.2.4 Zorunlu-Gönüllü Göçler

Göç kavramının iyi kavranması açısından, gönüllü göçün ve zorunlu göçün ayrımının yapılması gerekmektedir. Çünkü göç çeşitleri, sebepleri ve sonuçları açısından birbirinden ayrılmaktadır. Söz gelimi gönüllü göç, kentle bütünleşme sürecine göre daha az sorunlu bir şekilde gerçekleşirken, zorunlu göçte bu süreç problemli olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 1980'lerin yarısından itibaren yoğun olarak zorunlu ve kitlesel göç yaşanmaktadır (Erkan ve Bağlı, 2005: 109).

Bir kavram olarak göç, kişinin yaşadığı mekân veya çevrenin koşulları onun yaşamını zorlaştırdığında ortaya çıkar. Bireyin realiteden veya algılama yoluyla hayatının risk altında olduğunu düşünmesiyle, yaşadığı yeri terk etme zorunda kalması, zorunlu göçün tanımını ortaya çıkarmaktadır. Zorunlu göçte, birey iradesiyle katıldığı nüfus hareketinden, özellik ve nedenleri bakımından ayrılmaktadır. Genelde çoğu insan, savaş, çatışma, şiddet veya doğal afetler ve kalkınma projeleri (barajlar) vb. nedenlerle yaşadığı yerden ayrıldığından, bu durum yoğun zorunlu göç hareketi olarak tanımlanmaktadır. Göç eden bireyler, ülkelerinde söz konusu bu harekete katıldıklarında “ülke içi yerinden olmuş nüfus”; bir ülkenin ulusal sınırlarının dışına çıkarak başka bir ülkeye gittiklerinde ise genellikle “mülteci” olarak değerlendirilirler (Yücesahin ve Özgür, 2006: 17).

İnsanlık tarihiyle birlikte toplumlar bazı zamanlarda savaş, sürgün, afetler ve çok daha farklı sebepler dairesinde “zorunlu” olarak, bazı zamanlarda ise, daha yüksek refah koşulları elde etmek umuduyla “gönüllü” olarak göç ettiler. Bu göçlerle kültürün maddi/manevi öğeleri de taşındı ve farklı kültürlerden kişiler karşılıklı birbirlerinin yaşamlarını etkilediler. İnsanlık yeni buluşlarla, yeni yaşam olanaklarına erişim, temel ihtiyaçlara erişim vb. gibi konularla göçü hızlandırmış bulunmaktadırlar (Yılmaz, 2014: 1685).

Gönüllü göç özelliği, bireylerin arzusuna bağlı olmasıdır, ancak bu arzuyu ortaya çıkaran, genellikle göç edilen yerdeki ekonomik, sosyal faktörlerin zorlamasıdır. Zorunlu göç, bireylerin iradesi dışındaki kararlarıyla sosyal, ekonomik, güvenlik konularında aldığı kararların ikame aşamasındaki hareketliliğidir. Türkiye’de göçlerin çoğunluğunu gönüllü göç sonucu olmaktadır. Doğu ve Güneydoğu bölgelerine baktığımızda zorunlu göçler de ağırlıklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin

bölgelerin yaklaşık 30 yıldır yaşadığı terör sonucu köy boşaltmaları, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) çevresinde yürütülen baraj yapımı nedeniyle ortaya çıkan zorunlu yer değiştirmeleridir (Erkan ve Bağlı, 2005: 110).

Zorunlu göçler maddi manevi güvenliğinin olmaması, cezalandırma korkusu, baskı ve aşağılanma gibi sebepler sonucunda oluşurken, böylesi bir durumla karşı karşıya kalan birey ya da gruplar, bu etkileri ve olumsuz koşulları ortadan kaldırmak için başka yerlere yönelerek göç etmektedir. Gönüllü göç ise yenilikler yapma, macera arama veya geleceklerini teminat altına alma gibi düşünceler ve istekler sonucunda oluşmaktadır. Gönüllü göçlerde bireyler ya da gruplar kararı kendileri alır. Bu durumda her ne kadar zorlayan sebepler görünse de fiziki bir zorunluluk bulunmamaktadır. Göç edenler iyi bir gelecek oluşturma, sosyal şartları iyileştirmek için nihai kararlarıyla göç ederler (Başel, 2003: 28).

1.3 Göç Teorileri

Göç teorileri, göç olayının sebeplerine, niteliklerine, gelişme kademelerine, olumlu-olumsuz etkilerine göre geliştirilmiştir. Göç yaşanan ve de göç edilen ülke, bölge ya da kentin itici ve çekici faktörlerine bağlı olarak formüle edilmiştir. Bu teorilerin ilki olarak, göç sosyolojisi açısından göçü doğrudan ilgilendiren ve açıklayan kuramlarla, göç ile dolaylı olarak ilgili süreçleri açıklayan teoriler gelmektedir. Göçle doğrudan ilişkili kuramların başında, “Ravenstein’in Göç Kanunları, Kesişen Fırsatlar Teorisi, İtme-Çekme Teorisi, Merkez-Çevre Teorisi, Parekh’in Göç Teorisi Sınıflaması, Marksist Teori, Ağ Teorisi, Modernleşme Okulu’nun Denge Kuramı ve Bağımlılık Ekolü Kuramı gelmektedir. Göç olgusu ile dolaylı ilişkilerin başındaysa, antropolojik nitelikli asimilasyon ve çok kültürlülük, etnisite, kültürlenme, kültürel değişme gibi kuramlar gelmektedir (Çakır, 2011: 135).

Ravenstein’ın kuramı, derinlik ve kuvvetli bir analizden yoksun görünmenin yanında içinde bulunduğu dönem ve sonrasındaki göç çalışmaları içinde önemli ilk olma niteliği taşımaktadır. Çalışmanın içeriği sanayileşme ve kentleşme kavramları ile inşa edilmiş ve 19. yüzyılın son zamanlarındaki gelişmeler çalışmanın temel dinamiklerini belirlemiştir. Sanayileşmeyle artan istihdam olanakları ve sanayileşmeyle birlikte gelişen ulaşım ağları, insanları Avrupa’nın içlerine ve Kuzey Amerika’ya doğru kaydırmıştır. Bu şekilde birçok insan evlerini, topraklarını ve içinde bulunduğu yaşam koşullarını daha iyi bir hayat için terk edip, başka yerlere göç etmişlerdir. Böylece bir

dönemde çalışmasını yapmış olan Ravenstein “*Göç Kanunları*” (The Laws of Migration) başlıklı makalelerinde yedi göç kanununu tartışmaya açmıştır. Bunlar; “*göç ve mesafe, göç basamakları, yayılma ve emme süreci, göç zincirleri, doğrudan göç, kır kent yerleşimcileri farkı ve kadın erkek farkı*” kanunlarıdır (Çağlayan, 2006: 70).

Neo-klasik makroekonomi teori, göç olgusuna yine öncü olarak sistematik teoriyi ortaya atmıştır. Bu kurama göre, göçler emek konusundaki arz ve talep alanından doğan coğrafi çeşitlilikte yatmaktadır. Emek fazlalığını elinde tutan uluslar, düşük bir ücret piyasasına sahiptir; buna karşın sermayeye kıyasla sınırlı bir emek piyasasına sahip olan ülkelerin ücret seviyesi yüksektir. Ücret çeşitliliği açıklıklarından kaynaklı düşük ücretli işçiler, ücreti yüksek uluslara göç etmektedir. Bu sosyo-demografik hareketin sonucunda, emek açısından zengin uluslarda emek piyasası daralmakta, ücretler yükselmekte, buna karşılık sermaye zengini ülkelerde ise ücretler düşmekte ve böylece bir denge oluşmaktadır. Bu durum da, makro teoriye göre, uluslararası ücretler ve istihdam koşullarındaki farklılıkların göçün temel nedeni olarak ileri sürülmektedir. Aynı zamanda uluslararası göç hacminin ücret farklılıklarının boyutuyla alakalı bir durum olduğunu göstermektedir (Güllüpınar, 2012: 57-58).

Neo-klasik mikro teorisi kişilerin faydayı maksimize ettiğini varsaymaktadır. Buna göre kişiler yaşam koşullarını maksimum edebilecekleri refah bir ülke araştırırlar. Bireylerin mali kaynakları, göç alma rekabeti içindeki ülkelere uyguladığı göç düzenlemeleri, kaynak ülkenin iç göç düzenlemeleri bu araştırmayı kısıtlamaktadır. Bireyler, göç teklifi yapmada rekabet içerisindeki göç alan ülkeleri karşılaştırır ve içinden bir ülke seçerler. Bu da piyasada bilgi toplayan bireyleri doğdukları ülkede kalmanın daha avantajlı olduğu düşüncesine sevk eder ve aynı zamanda bazı bireylerde de diğer ülkelere gitmenin daha kazançlı olacağı sonucuna yönlendirir (Borjas, 1989: 461).

Mikro düzeyde Todaro ve Borjas tarafından 1960 ve 1970'lerde geliştirilen Neoklasik göç teorisi, insanların bölgelerarası farklılıklara bağlı göç ederek tepki göstermesinin sebeplerini araştırmaktadır. Bu şekilde göç, yüksek ücret sunan yerlere giderek yaşam standardını yükseltmek isteyen bireylerin aldıkları rasyonel kararların sonucu olarak ortaya çıkar (Toksöz, 2006: 17). Chiswick (2000) göre, göçmenler artı yönlü olarak kendiliğinden seçilir, bu bağlamda vasıflıların göç etme imkânları daha yüksektir. Çünkü göç eden bireylerin bu hareket sırasında sahip oldukları sermaye ve

yatırımla daha yüksek kazanç elde edeceklerini ileri sürdüğünü bu teoriye göre göçte belirleyici olan bireyin hedef ülkenin işyerindeki kazancı hesaplama biçimidir. Bu hesaplar da; yaş, tecrübe, öğrenim, medeni durum ve yetenek-yeterlilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lewis yaklaşımı olan düalist (ikili) yaklaşım, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını, tarımsal kesimde bulunan sınırsız emek arzını sanayiye kaydırmak ve istihdam etmekte görmektedir. Tarımdaki gizli işgücü veya işgücü yığınının sanayiye transferinin, kent ücreti ile köyde kazanılan geçimlik ücret arasındaki farkıyla gerçekleşeceğini savunmaktadır. Kentteki ücretin köydeki ücretten daha fazla olması dolayısıyla köydeki emek göçünü kente kaydıracağını ve bu gelişmenin doğal şartlarla gerçekleşmezse devlet eliyle gerçekleşeceğini savunmaktadır (Başel, 2003: 16).

Lewis (1966) uluslararası göçün, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki işgücü piyasa dengesizliğinin ve ücret farklılıklarının bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunur. Bu görüşe göre, işgücü arz ve talebi arasındaki ücret dengesizlikleriyle sonuçlanan zengin ve yoksul ülkeler arasındaki emek ve sermaye kaynaklarında görülen faktör çeşitliliğinden oluşmaktadır. Bu çeşitlilik de, yoksul ülkelere doğru göçü ortaya çıkarmaktadır. Yoksul ülkeler, sermayeye göre daha fazla işgücü arzına sahipken ekonomisi iyi ülkeler işgücüne göre daha fazla sermaye arzına sahiptir. Bu da işgücünün zengin ülkede yoksul ülkeye kıyasla daha yüksek ücrete sahip olmasına sebebiyet verecektir. Bu da yoksul ülkelere zengin ülkelere göç akışını tetiklemektedir. Kuramın en belirleyicisi, uzun dönemde göç alıp-verme yoluyla işgücü maliyetlerinin kendiliğinden dengelenmesidir. Uluslararası ücret dengesini sağlayan çok uluslu bir ücret dinamiği bulunmakta ve uluslararası dengeye göç akışının yönü değiştiği anda ulaşılmaktadır (Robinson, 2005: 4-5).

Lee'nin 1966 tarihli A Theory of Migration makalesinde gösterdiği itme-çekme teorisine göre, göçe neden olan etmenler dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar: yaşanan yerle ilgili, gidilmesi düşünülen yerle ilgili etmenler, engeller ve bireysel etmenlerdir. Teoriye göre hem yaşanan yerin hem de gidilecek yerin itici-çekici unsurları bulunmaktadır. Bireysel koşulların etkisiyle, bu unsurlar arasında seçimin yapılması göç kararında etkili olmaktadır. İtme-çekme teorisinde, refah seviyesi yüksek, endüstrileşmiş ülkelerin; kendi ülkelerinde iş bulamayan ya da çok düşük ücretlerle sosyal güvenlikten yoksun çalışan işgücüne çekici geldiği tezi kabul edilmektedir.

İşgücü göçü açısından bakıldığında, yaşanılan ülkenin çalışma koşulları itici etmenleri, göç edilecek ülkenin vaat ettiği çalışma koşulları da çekici etmenleri oluşturmaktadır (Aksoy, 2012: 295).

Modernleşme ve Gelişme Kuramı, işçi gönderen ülkenin kalifiye olmayan işçilerini göçe katarak işgücünü aktif hale getirdiğini ve iktisadi rahatlık sağladıklarını, göçmen işçilerin ulus ötesinde öğrendikleri mesleki ve teknik bilgi-becerilerini ülkelerine döndüklerinde ülkesinin gelişmesine katkı sağlayacağını ve toplumsal değişmeyi hızlandıracağını belirtmektedir. Merkez-Çevre Kuramı ise, işçi göçünün kalifiye olmayan işgücünü kapsamadığını, daha çok yarı kalifiye işçiyi kapsadığını, işçilerin gittikleri ülkelerde edindikleri tekniklerini, becerilerini ve tasarruflarını ülkesinin ekonomisinin gelişmesinde kullanamadıklarını ve gittikleri toplumun değerlerinden çok az etkilendiklerini belirtmektedir (Şahin, 2001: 61).

1.4 Türkiye’de Göçün Dönemsel Hareketleri

Göç, toplumsal alanda önemli bir rol oynadığından, sosyal bilimcilerin büyük bir kısmı tarafından “toplum amaçlarına ulaşmasında bir araç” veya insanın kaynaklarına ilişkin üretimi arttırmak amacıyla yapılan bir “yatırım türü” olarak görülmektedir (Topbaş, 2007: 1).

Göç hareketleri, birtakım sosyolojik ve ekonomik özelliklerin dengelenmesinde önemli Modern dönemler de göçün bireyler için kaçınılmaz olduğu gerçeğine işaret edercesine, göç hareketlerinin varlığını çeşitli şekillerde sürdürdüğü dönemler olarak ortada durmaktadır. Özellikle, sanayileşme sonucunda oluşan kentleşme hareketleri; 20. yüzyılın savaşları, ekonomik ve sosyal engeller, kültürel yıpranmalar ve diğer birçok faktörler, göçün kitleler açısından bir çıkış yolu olarak görüldüğü bir durum ortaya çıkarmıştır. Bireyler veya kitleler, bulundukları yerlerdeki olumsuz koşullardan kurtulma ve yeni yerin avantajlarına sahip olma açısından göçe sarılmaktadır (Taşçı, 2009: 178).

Tarihsel süreç olarak göç, endüstrileşme, ekonomik gelişme ve kentleşmeyle aynı doğrultuda gelişen bir kavramdır. BAÜ’ de sanayi devrimi sonucunda, modernleşme, endüstrileşme ve ekonomik büyümeyle kentleşme de artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu süreç halen devam etmektedir. Kırsal alanda yaşayan toplumunun çözülmesi, sanayileşme süreçleri ve bu süreçlerde kentler ve bölgeler

arasında ortaya çıkan gelişmişlikle ilişki kurularak değerlendirilen göç olgusu; nüfus artışı, işsizlik, topraksızlık ve gelir yetersizlik gibi olumsuzluklarla az gelişmiş ülkelerde yerini güncel olarak korumaktadır (Bahar ve Bingöl, 2010: 44).

Ekonomik, toplumsal, siyasal ya da çevresel birçok nedenden dolayı kişiler, yaşamlarının geri kalanını ya da belirli bir kısmını zorunlu veya gönüllü olarak, bulundukları yerlerden ayrılarak göç durumunda kalmaktadır. Bu şekilde göç kavramı oluşmaya başlamıştır (Tilbe, 2015: 458). İç göçü dört dönem altında ele almak mümkündür. Bunlar; Cumhuriyetin kurulmasıyla başlayan 1923-1950 yıllarını kapsayan dönem, 1950-1960 dönem, 1960- 1980 dönemi ve son olarak 1980’ den bu güne kadar olan göç dönemleridir.

1.4.1 1923-1950 Dönemi Göç

Tablo 1: Türkiye'deki Toplam Nüfusun ve Kent/Köy Nüfus İçindeki Yeri

Sayım Yılları	Toplam Nüfus	Kent Nüfus	Kırsal Nüfus	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Yıllık Nüfus Artışı (%0)
1927	13.648.270	3.305.879	10.342.391	6.563.879	7.084.391	--
1935	16.158.018	3.802.642	12.355.376	7.936.770	8.221.248	21,1
1940	17.820.950	4.346.249	13.474.701	8.898.912	8.922.038	19,6
1945	18.790.174	4.687.102	14.103.072	9.446.580	9.343.594	10,6
1950	20.947.188	5.244.337	15.702.851	10.572.557	10.374.631	21,7

Kaynak: DİE (1996), İstatistik Göstergeler (Statistical Indicators) 1923-1995, s.6.

Tablo 1’ den de anlaşılacağı üzere bu dönem itibariyle Türkiye’deki nüfusun çoğunluğu kırsalda yaşamaktadır. Bu nedenle dönem içi temel alındığında kayda değer bir göç söz konusu olmadığı için istatistiklere yansımamaktadır. Nispi oranda yapılan göçler de sosyal, ekonomik ve siyasi anlamdan öte daha çok evlilik, hizmet ve görev içi atama şeklinde görülmüştür. Bu dönemde sanayileşmenin olmaması ve dünya savaşların meydana gelmesi şehirleşmeyi olumsuz yönde etkileyerek kırsal alanda yaşayan bireyleri göç etmesine olumsuz yönde etki etmiştir. Kırsal alanda yaşayan bireyler daha çok zirai ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Göçün olmamasını etkileyen en önemli

nedenlerden biri de kuşkusuz toplam nüfusun az olmasıdır. Bununla birlikte gelişmeyen haberleşme ve ulaşım gibi göçe etki eden nedenlerinde olmaması göçü olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin toplam nüfusunun sayım yıllarında arttığı görülmektedir. Cumhuriyetin başlangıcından 1950'li yıllara kadar, doğal bir artış gösteren nüfus çoğunlukla oluşum gösterdiği yerde kalmıştır. Ancak kırsal alanlarda tarımın sürekli değişmesi ve genişlemesiyle kent alanlarına küçük çapta göç yaşanmıştır.

Sanayi anlamında gelişmiş ülkelerde 18. yüzyılın sonlarına doğru başlayan kentleşme ve buna bağlı olarak göç serüvenleri, gelişmekte olan ülkelerde 1950'li yıllardan sonra gündeme gelmiştir. Ülkemizde de 1923'ten 1950'li yıllara kadar, güçlü sanayileşmenin olmaması ve buna bağlı olarak bir kentleşme ve göç hareketine rastlanmamaktadır (Öztürk ve Altıntepe, 2012: 1591).

1923-1950 yıllarının ilk dönemlerinde belirgin bir göç hareketliliği yaşanmamıştır. Bu dönemde kırdan kente ve kentten kente cılız bir göç söz konusudur. Bunlar; evlilik için göç edenler, memur tayini dolayısıyla göç edenler ve okul eğitimini tamamlama gibi koşullar iç göçe neden olan koşullar içerisinde sayılabilir (Özdemir, 2012: 3). 1923-1950 döneminin temel özelliği, ülkenin bütününde bir kentleşme olgusunun yaşanmamasıdır. Bu dönemde önce İstanbul'a sonra Ankara ve nispeten İzmir'e göç olmuştur. Ancak bu göç hareketi kırsal kesimde çok fazla nüfus azlığına ve kentlerde nüfusun artmasına neden olmamıştır (Işık, 2005: 61).

1950'li yıllarda artan nüfus ile beraber toprağın paylaştırıldığı, ölüm ve doğum oranlarının yüksek olduğu ve göçün olmadığı ve toplu düzendeki yaşam döngüleri toprakla devletle var olan dengeler etrafına sürmüştür. 1945 ile 1950 yılları, ikinci dünya savaşından sonra tarımda izlenen politikalar, tarım arazilerin genişliği, ailelerin işgücünün oluşması için çocuk nüfusunu arttırması ve Marshall planları ile gerçekleşen tıbbi yardımlar ve çocuk ölümlerinin azalması Türkiye'de nüfusu artışı hızlandırmıştır. Yaşanan bu süreçler kırdan kente göçe yöneltmiştir (Yıldırım, 2014: 26).

1.4.2 1950-1960 Dönemi Göç

1950 ve 1960 yılları arasında üç milyon nüfusun göç ettiği tahmin edilmektedir. Bu göç olgusu daha çok kırsal alanlardan kentlere doğru yaşanmaktadır. Bunun temel

nedenleri arasında cumhuriyetçi dönem sonrası sanayileşme ve batılılaşma öğeleri yer almaktadır (İçduygu vd, 1998: 220).

Tablo 2: Sayım Yıllarına Göre Türkiye Kır/Kent Nüfusu Göç Verileri

Sayım Yılları	Toplam Nüfus	Kentsel Nüfus	Kırsal Nüfus	Kır-Kent Göçü (Net)		Dış Göç (Net)	
				1000	%	1000	%
1950-1955	24.064.763	6.927.343	17.137.420	904	55	130	8
1955-1960	27.754.820	8.859.731	18.895.089	964	51	50	3

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, (DİE), 2001, s.5

1950- 1960 döneminde tablo 2’den de anlaşılacağı üzere kentsel nüfus artmaktadır. Bu artışın temel nedeni toplam nüfus içindeki doğal artışın yanında kırsal alanlardan yapılan nispi göçlerdir. Sanayileşmenin öne çıkması ve şehirleşmenin gelişmesi kırdaki yaşayan kesimi kentlere çekmiştir. DİE’nin (1995) yayımladığı verilere göre o dönem itibarıyla kırdan kente göç 1950-55 yılları için binde 904 ve %55 olarak gerçekleşmiş ve 1955-60 yıllarında ise bu oran yine binde 964 ve %51 olarak artış göstermiştir. Bunun yanında nispi oranda da olsa yurt dışı göçü yaşanmıştır bu oranlar söz konusu dönemler için 1950-55 yılları için binde 130 ve %8 ve 1955-60 yıllarında ise binde 50 ve %3 gerçekleşmiştir.

1950’li yıllar, Türkiye’nin kentleşme ve yerleşme tarihi açısından iktisadi oluşumunda, toplumsal endekslerinde derin izler bırakan köyden kentlere göçün başlayıp, zirveye çıktığı ve aynı zamanda durağanlaştığı bir dönemin başlangıcıdır (İçduygu ve Ünal, 1997: 25). Kentleşmenin son derece hız kazandığı bir dönemdir. Türkiye’de kentleşme nüfus artış hızı yanında özellikle 1950’lerde başlayan endüstrileşme, tarımda makineleşme, ulaşım olanaklarının artması ve kentin çekici yönü iç göçü bu dönemde hızlandırmıştır. Ayrıca bu dönemde tarımda makineleşme sonucu görülen gizli işsizlik iç göçün temel nedenini oluşturmaktadır (Pişkin, 2010: 47).

1950’li yıllardan sonra Türk toplum sisteminde önemli değişiklikler gözlenmektedir. Kırsal alanlarda toprağa bağlı yaşayan bireyler, kentlere göç ederek, kısmen fabrikalar, büyük bir kısmı marjinal işler yani kırsal alandan göç eden bireyler için işportacılık, seyyar satıcılık, inşaat gibi yeni işlerde çalışmaya başlamıştır. Kırsal

alalardan göç daha sonradan sanayisi hızla gelişen BAÜ' ye kitleler halinde göç etmeye başladılar (Ersel, 2002: 55).

Türkiye, 1950-1960 dönemde, kent nüfusunun özellikle 1955 sonrası hızlı bir şekilde artması ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu artışın sadece kentin iç dinamikleri ile açıklanmayacak biçimde olması bunun yanında tarımda makineleşme, Türkiye siyasetinin değişmesi ve izlenen yeni politikalar, tarımın modernleşmeye gitmesi, toprağın belli ellerde toplanması ve ulaşım ve haberleşme gibi nedenler ile kırsal alanlardan kentlere kopmalar meydana gelmiştir (Özdemir, 2012: 4). Kırsal alanlardaki toprak üretkenliğinin düşüşü, kamu kurumlarından yoksunluk, artmaya başlayan işsizlik, bireylerin temel ihtiyaçlarını giderememesi gibi olumsuz koşullar, yeni iş imkânları ve daha iyi bir yaşam umudunu vaat eden şehirlere göçü hızlandırmıştır (Akşit, 1997: 26).

1.4.3 1960-1980 Dönemi İç Göç

Tablo 3: 1960-1980 Dönemi Sayım Yılları Türkiye'deki Kır/Kent Nüfusu Göç Verileri

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Kentsel Nüfus	Kırsal Nüfus	Kır-Kent Göçü (Net)		Dış Göç (Net)	
				1000	%	1000	%
1960-1965	31.391.421	10.805.817	20.585.604	1.027	49	50	2
1965-1970	35.605.176	13.691.101	21.914.075	1.896	56	25	1
1970-1975	40.347.719	16.869.068	23.478.651	2.072	52	75	2
1975-1980	44.736.957	19.645.007	25.091.950	1.692	47	175	5

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, (DİE), (1995).

Bu dönemde beş milyondan fazla bireyin kırdan kentlere göç ettiği tahmin edilmektedir (Sirkeci, 1998: 220). Göçe etki eden en önemli neden kuşkusuz sanayileşmedeki artış ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle kentlerdeki üretimin artması buna bağlı olarak kırsal nüfusta işgücü fazlalılarının göç etmesidir. Tablo 3'ten hareketle Türkiye'nin toplam nüfusunda artış olduğunu görebilmekteyiz. 1960- 1980 dönemi içerisindeki sayım yıllarında kır nüfusu artmakta ancak kent nüfusu daha çok

arttığı gözlemlenebilmektedir. Ülke içindeki göçü incelediğimizde dönemler birbirinden farklı ele alınmaktadır. Örneğin 1965-70 yıllarında net kır kent göçü % 1'lik durumu 1975-80 yıllarına göre artmakla birlikte yüzdelik oranda kır kent göçünde bir azalma söz konusu olmaktadır. Yurt dışı göç konusunda ise o dönem itibarıyla istatistiki derleme sistemi olmadığından bu konudaki veriler kısıtlı olmaktadır. DİE'ye (1995) göre güçlü dokümanlar olmadan genel itibarıyla az miktarda belirleme yapılmaktadır. Türkiye nüfusunun yurt dışı net göç akımı daha çok 1960'lı ve 1970'li yıllarda meydana gelmiştir.

Bu dönem, iç göçe damga vuran bir dönemdir. Çünkü sanayileşmede etkin bir ilerleme kaydedemeyen Türkiye kitlesel olarak gelen kırsal nüfusu sistematik bir düzeyde emme gücüne sahip olamamıştır. Kırsal alanlardan gelen işgücünü istihdam edecek sanayi beklenen seviyede gelişmemiştir. Bu da kentsel alanlara gelen nüfusu barındıracak konut oluşumunda sorunlar ortaya çıkarmıştır. Gecekondularda yaşamını sürdüren ve ikincil ekonomik sektörlerden geçimini sağlamaya çalışan bir göç kitlesi, kent nüfusunun ağırlıklı bir parçası haline gelmesine yol açmıştır. Bu göç kitlesi aynı zamanda gelişen göç kanallarıyla birlikte göç dalgalarının sürekliliğini sağlamış ve arttırmıştır (Öztürk ve Altıntepe, 2012: 1591).

1960'lı ve 70'li yılları arasında etkili olan göç türü kırdan kente iken, 1970'li yılların başında kentten kente, 1970'li yılların ikinci yarısından sonra ise, kırsal kesimlerin yanında küçük ve orta ölçekteki kentlerden büyük ve gelişmiş kentlere aile ve topluluk halinde göçe dönüşmüştür. Ayrıca bu dönemde, göç vermede bir önceki dönemin tersine, ilçelerin yerine köy ve bucaklara göç önem kazanmıştır. Bu değişimin nedeni, kentin çekiciliği ve ilçe merkezlerinin önemi olmuştur. Bu da Türkiye'deki 1960-1980 dönemlerinde göç alan yerlerin değiştiğini göstermektedir (Yıldırım, 2014: 27).

1.4.4 1980'den Günümüze İç Göç Dönemi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfusun önemli bir kısmı tarımsal nedenlerle köylerde yaşamaktaydı. Yıllar itibarı ile kentler lehinde bir gelişme gösterdi ve köy nüfusu azalmaya kent nüfusu ise artmaya başlamıştır. Nüfusun yerleşim yerleri arasındaki değişiminin en önemli nedeni, köyden kente olan göçlerdir. 1980 yılında yerleşim yerleri arasında göç eden nüfus oranı %9,34 iken, bu oran 1985'te %8,67, 1990'da %10,81 ve 2000 yılında ise %11,02 olarak tespit edilmiştir. Bu dönemlerde

yaklaşık 15 milyon insan, çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları yerlerden göç etmiştir (Güreşçi, 2010: 79).

Türkiye'nin Doğusu ve Güneydoğusunda ulusal güvenlik mensupları ve ayrılıkçı silahlı örgüt (PKK Terör Örgütü) arasında meydana gelen çatışma ve buna bağlı olarak orada yaşayan bireylerdeki oluşan güvensizlik ortamı, önemli ölçüde nüfusun zorunlu olarak ayrılmasına sebebiyet vermiştir.

Bu dönem içindeki zorunlu göçler, Türkiye'de birçok problemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunları iki grupta açıklamak mümkün olacaktır. Birincisi, yerinden olmuş nüfusa can güvenliği tehdidi, huzursuz yaşam mücadelesi, gelecekteki endişeler ve geçim sıkıntısı gibi oldukça zor ve karmaşık sorunlardır. İkincisi ise zorunlu göçün mekânsal boyuta yansıyan etkileri kapsayan; Türkiye'nin bu bölgelerindeki kentsel ve kırsal nüfusun kısmen ya da tamamen boşaltılması ile ülkenin büyük kentlerine nüfusun göç ederek yığılmasıdır (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 18).

Tablo 4: Doğu ve Güneydoğu (OHAL Bölgesi) İllerinde Boşalmış veya Boşaltılmış Köy Sayıları

İller	Boşalmış/Boşaltılmış Köy Sayıları		
	1990	1997	2000
Adıyaman	-	1	-
Ağrı	1	3	1
Bingöl	4	36	29
Bitlis	-	60	60
Diyarbakır	-	57	45
Elazığ	7	14	9
Hakkâri	-	25	27
Mardin	6	117	127
Muş	-	5	5
Siirt	8	58	69
Tunceli	4	80	72
Van	-	14	19
Batman	1	23	20
Şırnak	24	86	86
Toplam	55	579	569

Kaynak: Yüceşahin ve Özgür, (2006)

Tablo 4'ten de anlaşılacağı gibi Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde, 1990'lı yıllarında toplam 638 köyün başlatıldığı görülmektedir. Bu verilerle iki ayrı ölçme yöntemi kullanılmaktadır. İlki, çatışmaların başlangıcına denk gelen tarihte yapılan 1985 nüfus sayımı sonuçları kullanılarak yapılan tespitte, ikincisi ise köy boşalmalarının üst seviyeye ulaştığı 1997 sayımı öncesinde hangi sayımda tespit edildiğine bakılmaksızın köylerin en yüksek nüfus değerlerini esas alan tespittir. Yöntemlerden ilkine göre OHAL bölgesinde boşalmış köylerden 237.810 bireyin

zorunlu göçü görünürken, ikincisinde yerinden edilmiş olanların yıllık ortalama nüfus (YON) miktarı 270.615 kişi olarak saptanabilmektedir (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 24).

1980 yılından sonra Türkiye’de görülen iç göçün en önemli nedenlerinde biri tarım ve tarıma bağlı hayvancılıkta olan gerilemedir. Türkiye 1980 yılına kadar hayvancılıkta Avrupa birincisi ve Dünya ikincisi bir ülkeydi ancak bu dönemde uygulanan tarım ve hayvancılık politikaları olumsuz değişiklikler yaparak ülkenin tarım konumunu geriye itmiştir. Temel tarımsal girdilerin tedariki ve dağıtılmasında kamunun tekeline son verilmesi, kamunun tarımı destekleme alımı fonksiyonunu büyük orandan terk etmesi, tarımsal sanayi ürünlerinin özelleştirilmesi ve tarımsal kredi desteklemesinden uzak durulması gibi politikalar sonucunda bireyler hayvancılık ve tarımda umduğunu bulamayarak göç etmek zorunda kalmışlardır (Özdemir, 2012: 8).

Bu dönemde iç göçlerin giderek artması kuşkusuz 1980 sonrası dönemin kendine özgü özelliklerinin de büyük ölçüde etkili olduğudur. 1980 ve 1990’lı yıllarda toplumsal oluşumun serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme gibi faktörlerle yeniden yapılandırması, bunun yanında küreselleşme olgusunun kendini her alanda hissettirmesi de iç göçe etki eden nedenler arasında gösterilebilmektedir (Yıldırım, 2014: 28).

Türkiye’de yarım asırdır süre gelen iç göç olgusuna doğu ve güneydoğu bölgelerinde 1980’li yıllardan bu yana etkisini sürdüren terör, güvenlik (asayişsizlik) sorunu başta olmak üzere; GAP gibi büyük ölçekteki projeler ve deprem gibi doğal afetler etki etmiştir. Özellikle 1985-1990’lı yıllarda terör şiddetinin artması sonucu gelişmiş batı illerine veya terör etkisinin az olduğu Doğu ve Güneydoğu bulunan illere zorunlu olarak toplu bir şekilde göç etmişlerdir (Hünee, 2006: 5).

Tablo 5: Türkiye 1980 Yılları Sonrası İç Göç Verileri

Yıllar	5 Yaş Üstü Nüfus	Göç Eden Sayı (Toplam)	Göç Oranı (%)	Şehir İçinde Göç Eden Sayı	Şehir İçindeki Göç Oranı (%)
1980-1985	44.587.257	2.885.873	65	934.444	21
1990-1995	50.518.291	4.065.173	81	1.337.517	27
1995-2000	60.752.995	4.788.193	79	1.904.070	31

Kaynak: Yüceşahin ve Özgür: 2006, s: 20.

Tablo 5' te belirtildiği gibi göç oranı yıllara göre sürekli artış göstermektedir. Türkiye'de 1980'li yılların başında uygulanan sıkıyönetim ve ardından Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da etkisini gösteren çatışmalar, bir yandan yurt dışı göçlerine diğer yandan da nüfusun yurt içinde göç etmesine yol açmıştır. Toplam göç eden nüfus, 5 yaş üstü nüfus içindeki payı giderek arttığı gözlenmektedir. Bunun yanında il içinde göç eden nüfus ve bu oran artış gösterdiği saptanmaktadır. 1990-1995 sayım yıllarına baktığımızda önceki döneme göre ciddi oranda bir artış olduğu gözlenmiştir. Bunun nedeni daha çok doğu ve güneydoğuda yaşanan güvensizlik ve terörün etkisini önemli ölçüde hissettirdiği yıllardır.

1990' lı yıllarına kadar Ege, Marmara ve Akdeniz gibi Türkiye'nin gelişmiş Batı bölgelerine doğru olan göçler bu yıllardan sonra çeşitli şekillerde seyretmiştir. Çoğunluğu ekonomik nedenli olan göç o tarihlerden itibaren terör merkezli hale gelmeye başlamıştır. Terörden kurtulma amaçlı köyünü, kasabasını terk eden bireylerin bir kısmı Batı bölgelerindeki Akdeniz ve Ege sahillerine doğru göç ederken bir kısmı da Doğu ve Güneydoğu illerine doğru kaymıştır (Sağlam 2006: 42).

Tablo 6: Olağanüstü Hal Bölgesi İllerinden Yapılan Göçler

İller	Dönemler	
	1985-1990	1995-2000
Adıyaman	36742	58369
Ağrı	54474	50799
Bingöl	29766	25202
Bitlis	34115	31374
Diyarbakır	79095	111060
Elazığ	47044	48438
Hakkâri	11462	15715
Mardin	56031	68165
Muş	46254	37448
Siirt	42271	34994
Tunceli	29450	18828
Van	42967	67406
Batman	16617	38165
Şırnak	14533	22507
Toplam	540821	628470

Kaynak: DİE, 1997; DİE, 2004, verilerinden derlenmiştir.

Türkiye’deki zorunlu göçün önemli mekânsal sonuçlarından birisi yıllık ortalama nüfuslarının (YON) kasabadan ve şehirlere olmasıdır. Türkiye’de YON’ lar zorunlu göç sonucunda 3 şekilde toplanmış gözükmektedir. Birincisi, çatışma bölgesindeki kasaba ve kentler (Mutki ve Bismil gibi), ikincisi, çatışma bölgesine komşu kentler (Şanlıurfa ve Gaziantep gibi) ve üçüncüsü çatışma bölgesinin uzağındaki kentler (Mersin ve Antalya gibi) ile metropol şehirler olan İstanbul ve İzmir gibi yerlerdir. (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 27). Tablo 6’dan da çıkarılacağı gibi 1995-2000 dönemi 1985-1990 dönemine göre göçlerin toplamında artış olduğu görülmektedir. Göç

eden kırsal kesimdeki bireyler yakın, güvenli ve büyük gelişmiş kentlere doğru göç etmişlerdir.

Tablo 7: 2000 Yılı Bölgelerin Yerleşim Yerine ve Cinsiyete Göre Aldığı Göç Verileri

Bölge Adı	Toplam	Kentten-Kente	Köyden-Kente	Kentten-Köye	Köyden-Köye	Erkek	Kadın
Türkiye	6.692.263	3.867.979	1.168.285	1.342.518	313.481	3.643.375	3048.888
İstanbul	1.159.703	685.173	227.847	210.753	35.930	614.277	545.426
Batı Marmara	370.491	214.395	61.736	74.432	19.928	205.426	165.065
Ege	966.695	574.991	153.125	199.840	65.739	516.765	449.930
Doğu Marmara	727.609	403.150	110.629	178.739	35.091	386.376	341.233
Batı Anadolu	665.186	455.549	111.018	82.995	15.624	351.342	313.844
Akdeniz	796.528	438.411	114.188	195.887	48.042	428.744	367.784
Orta Anadolu	370.837	209.399	68.236	76.696	16.506	202.082	168.755
Batı Karadeniz	406.246	225.642	79.478	81.454	19.672	221.009	1852.37
Doğu Karadeniz	265.231	133.637	48.540	69.444	13.610	145.124	120.107
Kuzeydoğu Anadolu	222.845	132.025	42.798	37.933	10.089	138.789	84.056
Ortadoğu Anadolu	302.276	172.598	62.954	52.483	14.241	181.142	121.134
Güneydoğu Anadolu	438.616	250.009	87.736	81.862	19.009	252.299	186.317

Kaynak: TÜİK, (2000), Bölgesel İstatistik Verileri

Tablo 7’ de görüleceği üzere Türkiye’nin 2000 yılı sayımlarında göç bölgesel olarak farklılıklar arz etmektedir. Yerleşim yerine göre ele aldığımızda alınan göçün daha çok kentten kente yapıldığı görülmüştür. Bunun yanında köyden kente, kentten

köye ve köyden köye olmak koşuluyla göçler verilmiştir. Cinsiyete bağlı alınan göçlere baktığımızda ise erkek nüfusunun kadın nüfusuna göre daha fazla göç aldığı tablodan çıkartılmaktadır.

Tablo 8: 2000 Yılı Bölgelerin Yerleşim Yerine ve Cinsiyete Göre Verdiği Göç Verileri

Bölge	Toplam	Kentten Kente	Köyden Kente	Kentten Köye	Köyden Köye	Erkek	Kadın
Türkiye	6.692.263	3.867.979	1.168.285	1.342.518	31.3481	3.643.375	3.048.888
İstanbul	752.269	407134	55.132	282.141	7.862	415.789	336.480
Batı Marmara	302.695	180.075	59.732	46.008	16.880	159.224	143.471
Ege	782.696	454.130	128.766	157.771	42.029	421.263	361.433
Doğu Marmara	645.775	391.865	78.822	157.652	17.445	331.565	314.210
Batı Anadolu	574.278	382.103	68.677	111.013	12.485	308.485	265.793
Akdeniz	793.803	462.675	115.003	174.836	41.289	432.965	360.838
Orta Anadolu	465.843	272.422	111.674	63.708	18.039	251.040	214.803
Batı Karadeniz	638.038	356.809	161.133	82.739	37.357	342.097	295.941
Doğu Karadeniz	341.052	182.324	85.894	48.700	24.134	183.840	157.212
Kuzeydoğu Anadolu	335.450	180.804	85.354	42.938	26.354	189.947	145.503
Ortadoğu Anadolu	411.860	238.515	92.412	56.559	24.374	238.869	172.991
Güneydoğu Anadolu	648.504	359.132	125.686	118.453	45.233	36.8291	280.213

Kaynak, TÜİK, (2000), Bölgesel İstatistik Verileri.

Tablo 8’den de anlaşılacağı üzere, bölgelerin yerleşim yerine göre farklı sayılarda göç verdiği görülmektedir. Yine sayım yılı içerisinde göçün yoğun olduğu yerleşim yerlerinin, kentten kente olduğu görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin, nüfusuna oranla çok göç verdiği tespit edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi az gelişmiş yerlerden ya da gelişmemiş yerlerden gelişmiş yerlere göç verilmektedir. Yine 2000 yılı sayımına cinsiyet açısından baktığımızda erkek nüfusun kadın nüfusuna göre daha çok göç verdiği çıkarılmaktadır.

Tablo 9: Yıllara Göre Doğu Anadolu’nun Göç İstatistikleri

Yıl	Bölge	ADNKS	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Göç Hızı (%)
2007-2008	Doğu Anadolu	5.819.918	147.467	245.348	-97.881	-37,1
2008-2009	Doğu Anadolu	5.836.462	148.287	214.082	-65.795	-23,81
2009-2010	Doğu Anadolu	5.849.637	159.394	222.753	-63.359	-22,66
2010-2011	Doğu Anadolu	5.940.985	175.047	264.699	-89.652	-28,95
2011-2012	Doğu Anadolu	5.982.477	17.5529	23.7054	-61.525	-22,54
2012-2013	Doğu Anadolu	5.982.184	176.294	246.031	-69.737	-26,31
2013-2014	Doğu Anadolu	6.008.237	181.315	27.1200	-89.885	-31,12

Kaynak: TÜİK’ in Nüfus ve Göç Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 9’dan hareketle, Doğu Anadolu’nun verdiği göç aldığı göçten önemli bir miktarda fazladır. Bunun nedeni kuşkusuz bölge içindeki ekonomik yetersizlikler sanayileşmenin gelişmemesi nüfus artışı güvensizlik, iklim ve doğal afet gibi nedenlerdir. Dönemlere baktığımızda ADNKS ye göre bölge nüfusu doğal sebeplerden kaynaklı artış göstermektedir. Bunun yanında bölgenin aldığı göç ve verdiği göç de artmaktadır. Ayrıca bölgenin aldığı göç verdiği göçten az olduğu için net göç ve göç hızı oranı sürekli eksilerde görülmektedir.

Tablo 10: Yıllara Göre Güneydoğu Anadolu'nun Göç İstatistikleri

Yıl	Bölge	ADNKS	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Göç Hızı (%0)
2007-2008	Güneydoğu Anadolu	7.350.752	132.328	188.111	-55.783	-7,00
2008-2009	Güneydoğu Anadolu	7.462.813	118.611	171.910	-53.299	-7,12
2009-2010	Güneydoğu Anadolu	7.592.772	142.862	171.779	-28.917	-3,80
2010-2011	Güneydoğu Anadolu	7.816.173	151.585	183.752	-32.167	-4,11
2011-2012	Güneydoğu Anadolu	7.958.473	127.740	188.083	-60.343	-7,55
2012-2013	Güneydoğu Anadolu	8.096.352	142.276	188.592	-49.316	-5,70
2013-2014	Güneydoğu Anadolu	8.250.718	148.175	198.824	-50.649	-6,12

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Göç İstatistiklerinden Derlenmiştir.

Tablo 10' da, Güneydoğu Anadolu'nun adrese dayalı nüfus kayıt sistemine (ADNKS) göre aldığı göç ve verdiği göç yer almaktadır. Tablodan da anlaşıldığı gibi verdiği göç aldığı göçten fazla bulunmaktadır. Bu nedenle net göç ve göç hızı eksilerde görülmektedir. Bölgenin nüfusu doğal yollarla her dönemde arttığı görülmektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini karşılaştırmak gerekirse; Doğu Anadolu'nun daha çok göç verdiği söylenebilmektedir. Bunun nedenleri sıralanmak gerekirse Güneydoğu Bölgesi'nde artan sanayileşme, GAP'ın büyük etkisi, iklim ve buna bağlı olarak tarım koşullarının gelişmesidir. Doğu Anadolu Bölgesi'nden çok fazla oranda Güneydoğu Anadolu Bölgesine' ne göç olduğu da ortaya çıkmaktadır. Bunun nedenleri içerisinde bölgenin yakın olması da gösterilmektedir.

1.5 Türkiye’de Göçün Akış Yönü

Göçün akış yönü, daha öncede ifade edildiği gibi kırdan-kente, kentten-kente, kentten-kıra ve kırdan-kıra olabilmektedir. Türkiye’ de göçler çoğu zaman kırsal alanlardan kentsel alanlara ve özellikle son yıllarda yoğun olarak kentten-kente doğru yaşanmaktadır. Göç yoğunlukla, kentlerde "*çekme*" etkileri, kırdan ise "*itme*" etkileriyle açıklanmaktadır. Nüfusu kente iten etkenler arasında kırsal alanlarda artan nüfus, toprak azlığı, verimlilikteki düşüş, doğal afetler, toprağın miras yoluyla parçalanması ve belli ellerde yoğunlaşması, tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan açık işsizlik ve son yıllarda, özellikle Güneydoğu’da artan toplumsal ve siyasi çatışmalar sonucunda can güvenliğinin tehdit altında kalması sayılabilir. Nüfusu kente "*çeken*" etkenler olarak ise kır-kent gelir farklılığı, daha iyi eğitim, yüksek yaşam ve sağlık istemi, ulaşım ve iletişim olanakları, iş bulma ümidi ve kentlerdeki toplumsal ve kültürel olanaklardan yararlanmadır (İçduygu vd, 1998: 215).

Türkiye’de az gelişmiş Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden, endüstrileşmiş ve birey başına düşen gelir seviyesi yüksek batı bölgelerine doğru bir hareketliliği söz konusudur. Toplumsal değişme sürecinin bir sonucu olarak, Türkiye’de zaman içerisinde hızla değişim gösteren ve genelde kırsal alandan ekonomik sebepler ağırlıklı olarak kentsel yerleşim alanlarına doğru göç yaşanmıştır. Son yirmi yıl içinde Doğu ve Güneydoğunun Bölgelerinin en temel konusundan biri olan ‘terör’ sonucu oluşan güvensizlik, tarımdaki yeni gelişmeler (traktör) sonucu artan işsizlik, kontrolsüz nüfus artışı ve doğal afetler sonucu ortaya çıkan değişimler bireyleri ve yahut grupları önemli derecede göçe itmiştir (Bülbül ve Köse, 2010: 77).

Türkiye’nin nüfusu 1950’lerden ve 1980’lerin ikinci yarısına kadar “çok hızlı” sayılabilecek oranda artmıştır. Bu artışın çok büyük oranda kentli nüfus artışından kaynaklandığı açık bir şekilde gözükmektedir. Kentli nüfusun asıl artış nedeni ise o yıllarda bireylerin çeşitli nedenlerle kentlere akışının hızlı olmasıdır. Göç alan yerler başta İstanbul olmak üzere, batı Marmara, Ege ve Batı Anadolu’dur. Göç veren yerler ise Karadeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki kırsal ve kentsel alanlardır (Kepenek ve Yentürk 2009: 477).

Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki kırsal yerleşmelerde hane başına düşen arazi miktarının fazla olmasına rağmen sulama imkânlarının az olması, yeni tarım tekniklerine kapalı olması, girdilerinin yüksek olması tarımsal verimi

ve üretimi düşürmekte ve tarımdaki maliyeti artırmaktadır. Bu da kırsal kesimlerde yaşayan bireylerin sosyal ve ekonomik durumunu etkilemekte dolayısıyla batıda gelişen kentlere göçü kitlesel bir şekilde artırmaktadır (Gürbüz ve Karabulut, 2008: 58). Bu nedenle Türkiye’de iç göçün yönü ve akışı, gelişmemiş ya da çok az gelişmiş kırsal ve kentsel alanlardan, sosyal, kültürel ve istihdam anlamında gelişen metropol kentlere doğru olduğu söylenebilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇÜN NEDENLERİ, SONUÇLARI VE ETKİLERİ

İç göç kavram olarak, toplumların sosyo-kültürel, siyasal, iktisadi yönüyle doğrudan ilişkili bir hareketliliklerdir. İç göçün dönemsel hareketliliklerinin Türkiye’deki kentsel dokuyu büyük oranda bozduğu, ekonomik ve toplumsal dengeleri ters yüz ettiği ve beklenmeyen birçok olumsuz sonuca neden olduğu bilinen bir realitedir. Türkiye’deki nüfus hareketleri ve bu hareketliliğin sonucundaki sorunlar, öncelikle metropol şehirlerde etkisini hissettirmektedir (Çelik ve Murat, 2014: 48).

2.1 Göçün Nedenleri

Göç kavramına baktığımızda temelinde bazı sebeplerin olduğu görülmektedir. İnsanların doğdukları yerleri bir şekilde terk edip yeni yerlere göç etmesinin altında kuşkusuz birçok neden yatmaktadır. Göçün bu nedenleri; nüfus artışıdaki problemler, ekonomik anlamda, çevre şartlarındaki aşırı bozulmalar, eğitimdeki yetersizlikler, negatif dönüşler, siyasal sorunlar ve savaşlar olarak sıralanmaktadır. Bunlar, göç için önemli olmakla birlikte ekonomik ve siyasi problemler en önemlileri olarak gösterilebilir (Tümertekin ve Özgüç, 1998: 307).

Ekonomik nedenlerin içinde yer alan gelirdeki adaletsiz dağılım, işsizlik ve bunlara bağlı olarak oluşan yoksulluk gibi zorunlu göç sebepleri, çoğu insanın yaşam sürdüğü yeri terk etmesine sebebiyet vermiştir. Bunun yanında siyasi ve güvenlik sorunları da göç etmede önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra çevre şartlarında karmaşıkların yaşanması, su baskınları, iklimdeki küresel etki, toprak kayması, deprem ve volkanik patlamalar gibi afetler de göçe en önemli nedenler arasında sayılabilmektedir (Kaştan, 2015: 217).

Şen’in (2014) tespitine göre; iç göçler, itici/çekici güçlerin etkisiyle oluşan bir harekettir. Buna bağlı olarak itici faktörler, çoğu zaman nüfusu yaşadığı yerden ve ekonomik yaşantısının dışına iten faktörlerdir. Çekici etkenler ise, bireyin yaşadığı yerden koptuğu istekli bulunanları kentlere doğru çeken refahı artırıcı sosyo-ekonomik etkenlerdir. İtici etkenleri detaylı açıklamak gerekirse; demografik baskılar, adaletsiz toprak dağılımı, işsizlik ve istihdamdaki eksiklik, tarımda verimin düşüklüğü, teknolojik gelişmeler, arazideki özellikler, iktisadi faaliyetlerin mevsim dışında var olmayışı, tabii-doğal afetler, eğitimdeki hareketlilik, süre gelen kan davası ve iklim şartlarıdır (Şen,

2014: 238). Köydeki ve kentteki gelire bağlı farklılıklar, yüksek eğitim kalitesine ulaşım, kentin cezbeden yönü, istihdamdaki yeni iş umutları, refah yaşamı, ulaşımındaki imkânlardan faydalanma ve sağlık koşullarının daha iyi olması göç eden bireyler için bir başka çekici etkenler olarak belirtilmektedir (Sezai, 1992: 6).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2011’de yaptığı saha çalışması ile Türkiye’de göçe neden olan faktörleri araştırmıştır. Araştırmada dikkat çeken özelliklere bakıldığında ilk olarak, hanehalkından birine bağımlı olarak gerçekleşen göçler olabileceği gibi bulunduğu yerin dışında iş bulmak, mevcut işini değiştirmek, eğitim, evlilik, boşanma ve sağlık gibi etkenlerin de Türkiye’de göçe sebep olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı şekilde ILO da Türkiye’nin dört ayrı bölgesinde seçtiği köylerde uyguladığı anketlerde çekici etkenleri; iş bulma ümidi, daha iyi hayat standartlarını yakalama, gelecek kuşaklarına yaşanılabilir daha iyi bir gelecek sunma olarak sıralamaktadır (Akgür,1997: 70).

Türkiye birçok ülkeye nazaran genç bir nüfus yapısına sahip ve nüfus hareketliliği açısından da dinamik bir yapı görünümündedir. Nüfus hareketliliğini sağlayanlar, ekonomik ve sosyal şartlarını iyileştirme amacıyla göç sürecine dâhil olabilecekleri gibi, güvenlik kaygısı ile bir zorunluluk sonucunda da göç ediyor olabilmektedirler. Ülkemizde göçler ekonomik, politik, sosyal, kültürel, güvenlik gibi çeşitli nedenlerle gerçekleşebilmekte özellikle göç edilen yerde bir sonraki süreçte sosyal ve siyasal problemleri de beraberinde getirebilmektedir (Bulut, 2005: 191).

Öztürk ve Altuntepe (2008: 159), göç hareketlerini gelişmiş sanayi ülkelerinde 18. yüzyılın sonlarına doğru, Türkiye’de ise 1950’li yılların sonlarında gerçekleştiğini söylemektedirler. Bunun yanında ulusların özel durumlarına bakarak göçün nedenlerini şu şekilde sıralamaktadırlar;

- *Genel nüfus içinde genç yaş grubunun kalabalık oluşu,*
- *Tarım kesiminde görülen açık ve gizli işsizlik ve yanlış tarım politikaları,*
- *Tarımdaki makineleşme, ekilecek arazinin darlığı ve miras yoluyla toprağın parçalanması,*
- *Eğitim durumunda ve hayat tarzında görülen iyileşme, buna bağlı olarak ilerleme, meslek edinme imkânı ve refahın artışı, çocuklar için daha iyi bir öğrenim verme arzusu,*

- *Kan davaları, can-mal güvenliğinin zarar görmesi ve geniş aile otoriterliğinden kurtulma,*
- *Ulaştırma ve haberleşme ağının genişlemesi ile kitle haberleşme araçlarının etkinliğinin artması,*
- *Kırsal bölgelerde değer hükümlerinde meydana gelen değişmeler,*
- *Doğal afetler sonucu mecburi göçler ve mevsimlik göçler,*
- *Siyasi, terör ve mezhepsel çekişmeler.*

İç göçün belirleyicilerini dört ana başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar; ekonomik, siyasal belirleyici olarak terör, sosyo- kültürel belirleyiciler ve nüfus artışıdır. Bu belirleyicilere detaylı bir şekilde değinmekte fayda bulunmaktadır.

2.1.1 Ekonomik Nedenler

İç göç belirleyicileri arasında en önemli etken ekonomik neden olmaktadır. Ekonomik nedenli göçlerde, en büyük etken işsizlik devamında ise, bunun sonucu olan yoksulluk diyebiliriz. Özellikle, işsizliğin genç nüfusta yaygın olması göç hareketlerinde gençlerin daha fazla rol oynadıklarını göstermektedir (Şen, 2014: 239).

Kırsaldaki işsizlik ve yetersiz olan sosyo-ekonomik durumlar, kentlere doğru göç artışının temel sebeplerindendir. Kırsaldaki genç nüfusun çoğu işsiz ya da eksik istihdam içinde bulunmaktadır. Yetersiz geliri olan kırsal kesim gençliğinin, sosyo-ekonomik açıdan gelişme olanaklarına sahip olamamaları gençleri göçe itmektedir. İş imkânı sağlayan sanayi ve iş piyasalarının genelde büyük kentlerde olması ve bu kentlerin çevresinde yapılan iş merkezlerinin çoğalması kırsal kesimlerden bu yerlere doğru göçün yaşanmasını cazip hale getirmektedir (Murat, 1996: 319).

Bireyleri göçe iten ekonomik nedenlerin başlangıç noktasını 1950 den sonra yaygınlaşan tarımda makineleşme, tarımda yaşanan dönüşüm ve sanayileşmenin başlaması oluşturmuştur. Bunların neticesinde de kırsal yerleşim alanlarından kentlere doğru bir nüfus hareketliliği yaşanmaya başlamıştır. Tarımdaki teknolojik gelişmeler insan gücüne olan ihtiyacı azaltmış, dolayısıyla bireyler öncelikli olarak işsizlik nedeniyle göç akınlarını başlatmışlardır (Kocaman ve Beyazıt, 1993: 2). Bu anlamda göç, işgücünün yer değiştirmesi sonucunda kentsel mekânlar da iş bölümüne katkı sağlayan ekonomik, sosyal ve toplumsal bir olgudur (Erdoğan, 1991: 20).

Türkiye ölçeğinde iş gücünün hareketliliği tarımsal toprakların miras yoluyla paylaşılması ve tarımda makineleşme ile açıklanmaktadır (Başel, 2007: 522). Ayrıca, özellikle 1980 sonrası uygulanan ekonomi politikalarıyla birlikte, emeğin alım gücü azalmış, yeni tüketim kalıpları oluşmuş, güvenceli iş sahaları yetersiz konuma gelmiştir. Bunun sonucunda da düzenli bir geliri olmayan birey, aileler ve hane halkı ciddi anlamda ekonomik ve sosyal problemler yaşamaktadırlar. Bu durum onları, kendi olanaklarını zorlayarak, yeni geçim planları yapmak zorunda bırakmıştır. Bu bağlamda özellikle düzenli gelirden yoksun ailelerde gün geçtikçe aile içinde daha fazla kişinin çalışma hayatına katıldığı görülmektedir (Demir, 1994: 305). Çalışma hayatına katılan her bir iş gücü, göç ettiği merkezin zamanla bir doygunluğa erişmesine neden olmakta ve bu durum da göç eden için bir çekim merkezi olan bölgenin göç alma kapasitesini doldurması ile dezavantaj olarak sonuçlanmaktadır. Bir sonraki süreçte emek, merkezin çevresindeki kentlere doğru hareket etmekte ve neticede yeni göç hareketleri ile yeni çekim merkezleri oluşturmaktadır (Çelik, 2007: 1).

Göçle ilgili yaklaşımların geliştirmiş olduğu en önemli hipotez belki de göç hareketini, bölgeler veya ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizliklerin oluşturduğu yargısıdır. İşsizlik, iş bulma olanağının olmaması, elde edilen gelirin yetmemesi ve genel olarak kaynak paylaşımındaki eşitsizlikler göçü ortaya çıkaran ekonomik nedenlerdir (Bülbül ve Köse, 2010: 79). Bir anlamda işsizlik, Türkiye için bu ekonomik nedenlerin başında gelmektedir. İşsizlik nedeniyle kırdan kente göç eden her birey iş bulamamaktadır ve bu durum da kentteki işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır (Bayhan, 1997: 184).

Göç, göç alan kentlerde birçok değişikliği de beraberinde getirirken, göç veren bölgeler açısından da birçok değişikliğe yol açmaktadır. Göç veren bölgelerde iş gücünün kaybı, sermayenin ve ekonomik kaynakların yer değiştirmesine, dolayısıyla da bölgenin gelişme hızının düşmesine sebep olmaktadır. Bu da aynı zamanda zaten var olan bölgeler arası gelişmişlik farkı ve sosyo-ekonomik eşitsizliği artırıcı bir etkide bulunur (Kaygalak, 2009: 18-19). Bütün bunlar göçün, göç veren veya göç alan mekânlara ekonomik anlamda etki ettiğini ortaya koymaktadır.

2.1.2 Sosyal/Toplumsal ve Kültürel Nedenler

Sosyal/toplumsal ve kültürel nedenler, aslında bireyleri iç göçe sevk eden itici nedenler olarak saydığımız faktörlerdir. Ülkemiz ekonomisinin tarıma dayalı olması,

tarımdaki dönüşüm, teknolojik gelişmeler, sosyal yapıdaki değişimler ve hızlı nüfus artışının tarım arazileri üzerinde doğurduğu etkileri göçü sosyo-kültürel olarak farklı bir boyuta taşımaktadır.

Sosyal nedenler, göç nedenleri arasında yer alan temel unsurlardan biridir. Sosyal nedenlerin içerisinde nüfus yapısı, eğitim ve bazı sosyal dokular ele alınabilir. Göç konusunda özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaygın olan hızlı nüfus artışının önemli bir payı olduğu bilinmektedir. Hızla artan nüfusun bulunduğu yere artık sığamayıp, değişik amaç ve beklentiler içerisinde göç ettiği görülmektedir (Akgür, 1997: 41). Göç ile birlikte çocuk ve kadınlar hareket özgürlüklerinin artacağını düşünürler. Göçün geniş aileden koparak gerçekleştiği durumlarda, kent hayatının kadına eşinin ailesinin baskısından uzaklaşabileceği, eşi ve çocuklarıyla ilgilenebileceği bir yaşam sunacağını beklerler (Polat, 2007: 21-45).

Sosyo-kültürel belirleyici olarak karşımıza çıkan diğer önemli bir etken, eğitimidir. Ülkemizin birçok yerinde özellikle Doğu ve Güneydoğuda okul-öğretmen sayılarındaki yetersizlikler önemli bir sorunu oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak okullaşma ve eğitim oranı çok düşük kalmaktadır. Bu durumda, buralarda okumak isteyen istekli ve yetenekli çocuklar ve çocuklarını okutmak isteyen ebeveynler, eğitim olanaklarının daha iyi olduğu yerlere göç etmektedir (Taşçı, 2009: 190).

İnsanların göç kararları aldıkları eğitim seviyesine göre de değişebilmektedir. Eğitim bu doğrultuda, sonucu geç alınmış olsa dahi etkili olan bir yatırım sayılmaktadır. Eğitimin önemi, göç edilen yerin tercihi konusunda alınacak kararlarda eğitim dışındaki faktörlerin de misal sağlık ve sosyal olanakların çekiciliğinin de göz önüne alınmasıyla anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, kız kaçırma, kan davası ve başlık parası gibi sosyal yapıdaki diğer bazı unsurlar da göçe neden olabilmektedir (Taşçı, 2009: 177-204).

Eğitim olanaklarına, mesleki eğitimlere ve sosyal aktivitelere erişim noktasında özellikle genç bireylerin sıkıntı çekmesi onları, kültürel eksikliği gidermek için iç göçe yönlendirmiştir. Birey bu açığı kapatmak adına yaşam standartları kendisine oranla daha yüksek olan yerlerdeki bireyler gibi kültürel bir çevre edinmeyi istemektedir. Örneğin; sinema, tiyatro, eğlence yerleri ve spor tesisleri gibi yerlere ulaşım sağlanmalıdır. Diğer bir sosyo-kültürel belirleyici ise, haberleşme ve ulaşım imkânlarının gelişmesidir. Ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler daha önce göç edenlerle irtibatı kolaylaştırarak

bireylerin göç etme düşüncelerine yön vermede rol oynamaktadır. Bu bağlamda sosyal nedenlerin pek çok açıdan göçe öncülük ettiği görülmektedir.

Toplumda bireyler arasındaki anlaşmazlıklar da göçün bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, kırsalda çok rastlanan olan kız kaçırma olayı özellikle Doğu bölgelerinde görülen kan davası toplumda anlaşmazlıklar çıkarmakta ve dolayısıyla bireyleri yaşadığı yerden ayrılma yönlendirmektedir. Toplumda bireylerin göç etmesini tetikleyen birçok unsurdan söz etmek mümkündür. Kan davası, baskılar, arazi kavgaları bunlara sadece birer örnektir (Şen, 2014: 240).

2.1.3 Siyasal Nedenler

1960'lı ve 1970'li yıllarda, göçlere kentin çekiciliği yön verirken, 1980'li ve 1990'lı yıllarda terörün önemli bir itici etkisi olmuştur. 1984 yılında başlayan ve etkisini arttırarak süregelen terör faaliyetleri, Doğu ve Güneydoğuda kitleler halinde göç hareketini etkileyen temel unsur haline gelmiştir. Bu bölgelerde yaşanan şiddetli çatışma, baskılar ve bireylerin kendilerini güvende hissetmeme problemi zorunlu olarak o bölgede yaşayanları göçe sevk etmiştir. 1992'den sonra terör kaynaklı zorunlu köy boşaltmalarda büyük artışlar görülmüştür (Şen, 2014: 240).

Bireyleri göçe iten nedenlerden biri de siyasal nedenlerdir. Bu grup içerisinde savaşlar, terör olayları, siyasi rejimler, radikal çatışmalar ve nüfus mübadeleleri gibi siyasal nedenler değerlendirilebilir. Bir bölgede can ve mal güvenliğinin herhangi bir şekilde tehdit edilmesi göç olgusunu ortaya çıkarabilir (Saydam, 1997: 7). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşanan toplumsal hareketliliğin temeline inildiğinde, coğrafi ve sosyo-ekonomik olumsuzlukların ortaya çıkardığı sorunlara ek olarak, terör olaylarından duyulan kaygılar da vardır (Başel, 2007: 524). 1980'li yıllarda başlayan terör olayları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde can güvenliğinin de olumsuz etkilenmesinden dolayı, birçok yerleşim birimi devlet tarafından boşaltılmış ve insanların daha güvenli yerlere göç etmeleri sağlanmıştır (Yelda, 2010: 17-35).

Sadece terör olaylarından değil bölgede yapılan çalışmalarda göçü tetiklemiştir. Örneğin, kalkınma projeleri kapsamında yapılan karayolu, baraj ve liman gibi büyük projelerin hayata geçirilmiş olması ve bu kapsamda kamulaştırma faaliyetlerinin gerçekleştirilmiş olması, sulama projeleri ve baraj gölü çalışmalarında ilçelerin,

köylerin ve birçok köy altının yerleşim birimi olarak istimlak edilmesi, bölgede yaşayan insanları göç etme zorunda bırakmıştır (Pazarlıoğlu, 2007: 123).

2.2 Göçün Sonuçları

Göç olgusunun genellikle olumsuz yönleri görünse de göç eden bireyler, göç alan yerler ve göç veren yerler açısından olumlu ve olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu bağlamda göçün olumlu ve olumsuz yönleri detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2.2.1 Göçün Olumlu Yönleri

Köyünden, kasabasından zorunlu ayrılarak kente veya gecekondu bölgelerine, varoşlara göç eden bireylerin sosyal statüsü ve rollerinin değişmesi, üretim biçiminin değişmesi sonucu aile yapısında geniş aileden, çekirdek aileye geçilmesi, sosyo-kültürel değerlerin, ilişkilerin geleneksellikten modernliğe doğru bir eğilim göstermesini sağlamaktadır. Köy ve kasabalarda öğrenim olanağı bulamayan ailelerin, çocuklarının eğitimini dikkate aldıkları, meslek sahibi olmaları için okumaları gerektiğine inanmaları, gecekondu kültürü içinde dahi olsa iş ve çalışma olanakları, geçim kolaylığı, özgür bir yaşam sunması göçün olumlu sonuçlarının olduğunu saptamaktadır (Çakır, 2011: 140).

Göçün önemli sonuçlarından biri kuşkusuz bireyin yaşadığı sosyal çevrenin değişiklik göstermesiyle kendisine yeni ilişkiler ve sosyal roller içinde bulmasıdır. Bu sosyal etkiler aile üzerindeki etkisi daha çok hissettirmektedir (Başel, 2006: 300). Göç olgusunun uzun süreli etkilerine bakıldığında, göç eden bireyler daha öncesinde ikamet ettiği yere dönerse göç ederek geldiği yerde elde ettiği sermayeyi göç etmeden önceki yere aktarabilmektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan döngüsel durum, göç veren yerler için ancak uzun vadede fayda sağlamaktadır (Akış ve Akkuş, 2003: 540).

Göçe katılan bireyler geride kalan bireylere oranla daha genç, daha eğitilmiş, genellikle bekâr ve daha dinamik erkeklerden oluşmaktadır. Göçün getirdiği maliyetlerin karşılanması ve buna daha rahat uyum sağlama potansiyeline sahip gençler, göçe katılarak bir çeşit öz geleceklerine yatırım yapmaktadır (Lewis, 1982: 82-83). Buna bağlı olarak göç ettikten sonra daha uzun süreli çalışarak göç etmekten karlı çıkmak amaçlanmaktadır.

2.2.2 Göçün Olumsuz Yönleri

Türkiye’deki göç hareketleri, göç veren yerlerde birtakım sorunların çıkmasına neden olmaktadır. Göç ile bir yerdeki nüfusun aktif bölümü gitmekte, buna karşılık daha az girişimci ve dinamik kısmı kalmaktadır. Bu durum da doğal olarak göç veren bölgelerin gelişme hızını azaltmaktadır. Gelişme hızı azaldıkça göç artmakta ve geri kalmışlık döngüsü işlemeye başlamaktadır. Yer değişikliği hareketinde bulunan bireyin, “üretim faktörü” olarak değerlendirilmesinin yanı sıra “tüketici” olarak değerlendirilmesi de unutulmamalıdır. Göç veren yerlerin pazar alanı açısından da görece zayıflaması, bölgelerin gelişmişlik düzeyini negatif yönde etkilemektedir (Özer, 2004: 27).

Sanayi toplumu olma yolunda hızlı bir ilerleme gösteremeyen ülkemizde iç göç ile kentlere yoğunlaşan kırsal nüfusu aynı paralellikle emme gücüne sahip olamamıştır. Bir yandan kırsal alanlardan aynı dönemde gelen işgücünü istihdam edecek sanayi gelişmemiş, diğer yandan kentler gelen nüfusu barındıracak konut gereksinimini karşılayamamıştır. Sonuç olarak, gecekonduarda yaşamak zorunda kalan ve kayıt dışı çalışarak geçimini sağlamaya çalışan bir göç kitlesi, kent nüfusunun ağırlıklı bir parçasını oluşturmuş; kentleşme ve kentlileşme farklılığı da bu çizgide tartışılmaya başlanmıştır (Özdemir, 2012: 10).

Öncelikle göç veren yerlerde nüfus ve işgücünün transferi; kırsal alanların insan kaynağı açısından boşalmasını, üretimin düşmesini ve kırsal kalkınmayı sağlamak için o yerleşim yerlerine yapılan yatırımların anlamını yitirmesine neden olmaktadır. Farklı kültürlerden, etnik yapılardan kentlere özellikle de gecekondu ve varoş yerleşim alanlarına göç edenlerin, kendi özüne uygun kimlik arayışları, kent kültürü ile bütünleşme yerine kimliğini kabul ettirme çabası olumsuz bir süreç olarak yorumlanmaktadır (Çakır, 2011: 140).

Göç sonrasında genç nüfusunu kaybeden kırsal kesimlerde, eğer yıl içinde kısa vadede veya sonrasında geriye kesin dönüş düşünülmüyorsa, bu yerleşkelerde yenileşme hareketleri bir tarafa bırakın, giderek boşalmalar ve terk edilme sonucu harabeye uğrayabilmektedir. Dolayısıyla kırsala götürülen kamu ve özel girişimci ve yatırımcı politikaları giderek azalmakta ya da tamamen ortadan kalkmaktadır. Bu durum sonucunda kendi içinde kalan kesimi de göç etmeye zorlayan bir kısır döngü oluşmaktadır (Yakar, 2012: 133).

Kişiler göç ettikten sonra oluşacak olan nüfus hareketliliği ile birçok avantaj da dezavantaj da kendisini göstermeye başlayacaktır. Göç etmekle birlikte ekonomik olarak reel gelirde pozitif veya negatif değişimler yaşanmaktadır. Bu değişim ise nominal gelir, fiyatlar ve istihdam maliyetlerindeki bir değişim ya da üçünün birleşiminden meydana gelen bir yapı oluşturur (Sjaastad, 1962: 86). Kentlerdeki sosyo-kültürel faaliyetlerle doğal çevre gibi unsurlar göçün artıları kabul edilir. Parasal ve parasal olmayan unsurlar ise göçün özel kazançları olarak gösterilebilmektedir.

Göç gerisinde kalan nüfusun yaş yapısının oransal anlamda değişimi, çeşitli sonuçlar ve bu sonuçlar dâhilinde problemler ortaya çıkarmaktadır. Her şeyden önce kırsal alanda yaşayan nüfusun kalifiyeli bireyleri göçle kaybedilmiş olması, kırsalda kalkınma ve gelişim potansiyelini olumsuz etkilemektedir. Çünkü göç edenler içerisinde kırsal kesimin kalkınmasına öncülük edebilecek girişimcilik tarafı öne çıkan bireyler de bulunmaktadır (Parnwell, 1993: 113-114).

Gerek göç kararı almada gerekse alınan bu göç kararını uygulamaya geçmede genç nüfusun daha istekli olması, doğal olarak geride kalanların yaşlılardan oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bir alanda eğer göçler uzun bir dönem devam ederse bu durum karşısında, arkada kalanlar içerisinde çocuk nüfusu giderek azalmakla birlikte yaşlı nüfus oranı da arttığı görülebilmektedir. Yine verilen göçlerin genç ve çalışma çağındaki olan bireylerden oluşması geri planda işgücü açığını meydana getirmektedir. Özellikle tarım üretimin sulu tarım şeklinde yapıldığı sahalarda üretimin ve farklı evrelerinde oluşan işgücü ihtiyacının dışardan sağlanan işçilerle karşılanması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır (Yakar, 2012: 133).

2.3 Göçün Psiko-Sosyal Etkileri

Göç, apansız ve hızlı bir çevresel değişim yaratan ve toplumu ve kişileri sosyal-kültürel ve fiziki açıdan etkileyerek, sağlık ve sağlık değişkenleri üzerinde de çok önemli yansımaları olan bir olgudur (Topçu ve Beşer, 2006: 37-42). Göç ve sağlık arasındaki ilişki; yönetim, sosyo-politik etkenler ve çevreyi de kapsayan bütüncül ancak karmaşık bir konu olmanın yanında, pozitif ya da negatif yönleri söylenebilmektedir. Pozitif yönüne bakılacak olursa; bireyler veya aileler iş nedeniyle göç ettiklerinde gelirin artmasıyla birlikte sağlık bakımı hizmetinden yararlanma imkânlarına kavuşurlar (Kahn vd, 2003: 4-7). Göç edenler, geleceklerini yön verecek koşullar içerisinde yaşama mücadelesi olan, aktif, cesur, sağlıklı oldukça iyi ve genelde genç insanlardır.

Ekonomik anlamda az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir yerden ekonomik açıdan çok gelişmiş olan bir yere gelmiş olması sağlık durumlarını olumlu etkiler yaratacağı söylenebilir (Esen ve Yazıcı, 2012: 43-73).

Savaş, ekonomik sıkıntı, açlık ve diğer felaketler nedeniyle zorunlu göçe mazur kalan topluluklar şiddet, stres, besin azlığı, sağlık hizmetlerinden yararlanamama gibi olumsuz deneyimler yaşayabilmektedir. Zorunlu göçlerde bireylerin göç edilen zamandaki fiziksel ve zihinsel durumları, seyahat uzunluğundaki zorluklar ve göç edilen yerdeki koşullar göç eden bireylerin sağlığı üzerinde tamamıyla etkili faktörlerdir. Yine göç edilen toplumda yeni hastalık etkenlerine maruz kalma, aşırı kalabalıklaşma ve epidemik salgınlara neden olabilmektedir (Kahn vd, 2003: 4-7). İnsanlar, göç ettikleri yerlerde istihdam alanı bulma, toplumun bir yönü olma, ileriki hayatında iyi koşullarda yaşama, sağlık davranışlarından daha önemli olarak görmektedir (Kızılçelik vd, 1996: 657). Yeni göç eden ailelerin; sağlık kurumlarınca tespitinin gecikmesi ve aksatılması, bilinçsiz olma, eğitimdeki eksiklik, yoksulluk sorunu, yabancılık gibi etkenler bireylerin temel sağlık erişimlerine ulaşamamasına sebebiyet vermektedir (Özen, 1996: 623-628).

Stres içinde yaşam, sosyal değişimler ve birey kültürünün tehdit altında olması ruhsal hastalıklar gibi farklı sorunlara yol açmaktadır. Göç nedeninin irade dışı sebepler ilişkili olması, yeni yerlerde sosyo-kültürel farklılık yeni psiko-sosyal sorunları arttırdığı bilinmektedir. Göç sonrasında, bireyler yaşamaya başladığı yeni toplumdaki kültürel uyum sorunu, sağlık sorunlarının oluşmasında son derece etkili olmaktadır. Bireyler göçle yeni girdiği yerlerde kültürler örtüşüyorsa daha az uyum sorunu örtüşmüyorsa daha ok uyum sorunu ile karşılaşmaktadır (Tuzcu ve Bademli, 2014: 61).

Bireyin uzun süre içinde bulunduğu ortamdan ayrı düşmesi; yalnızlık, yabancılaşıma, kendini değersiz görme, özgüvende eksiklik, yakın çevrenin yokluğu ve yaşadığı yeri terk etmedeki pişmanlık hissi kişiyi derinden etkilemekte ve yoğun stres durumlarına sürüklemektedir (Şahin, 2001: 57-67). Göç, bireyin büyük bir kitleye ait olma hissinin kaybolmasına, kültürel hayatın ve örf adetlerin terk edilmesine sebep olduğu düşünüldüğünde, ruhsal etkileri de öngörülebilmektedir (Cicourel, 1982). Yeni ikame alanlarında bu kayıplara eşlik eden yalnızlık durumu, sosyal rollerdeki değişim, kültürel norm değerlerindeki belirsizlikler ve neden olduğu kültür şoku, göç edenlerin gruplarda yaşanan stresi açıklayan ve tinsel bozuklukları doğuran değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Balcıoğlu ve Samuk, 2002: 40).

2.4 Göçün İşgücü ve İstihdam Boyutu

Sosyal ve ekonomik boyutu olan göç, kişilerin yaşamını etkilemektedir. Göç, kişilerin ayrıldıkları ve içine girdikleri toplumlarda sosyal-kültürel ve ekonomik bir takım değişikliklere sebebiyet vermektedir. Ekonomi ayağında göçün, işgücü piyasalarına etkisi olduğunu söylemek kaçınılmaz olacaktır (Bahar ve Korkmaz Bingöl, 2010: 44). Göçün, ekonomik sonuç bakımından işgücü piyasaları ve işsizlik ile arasında oransal bir yapının varlığından söz etmek mümkündür. Göç, işgücü piyasalarında olumlu etki bırakabileceği gibi olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir.

Hem iç hem de dış göç, göç alan yerlerde işgücü piyasasını önemli ölçüde etkilemektedir. Göç, göç alan yerlerde işgücü arzını artırarak yerel işsizlik, istihdam ve ücretler üzerinde etki yaratmaktadır. Kısa vadede, işsizliği artırma ve ücretleri düşürme yönünde etki bıraktığını söylemek mümkündür (Tansel, 2012: 48).

Tablo 11: Mevsim Etkilerinden Arındırılmamış Temel İşgücü Göstergeleri 2012-2016

	2012	2013	2014	2015	2016
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	Bin				
Nüfus	54,283	55,169	56,084	57,475	58,366
İşgücü	26,139	27,323	28,036	28,713	29,565
İşgücüne Katılma Oranı	48,2	48,5	50,0	50,0	50,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri Haber Bülteni' den derlenmiştir.

Tablo 11'de, 2012-2016 yılları arasındaki nüfus ile işgücü arasındaki ilişki incelenmiştir. 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus baz alındığında; nüfusun her yıl artış gösterirken orantılı bir şekilde işgücünün de artış gösterildiği gözlenmiştir. Ancak işgücüne katılma oranı 2012, 2013, 2014 ve 2016 yıllarında bir önceki yıla kıyasla artış gösterirken 2014 ve 2015 yılları aynı oranda kalmıştır.

Tablo 12: Mevsim Etkilerinden Arındırılmamış Temel İşgücü Göstergeleri 2010-2016

15 ve daha yukarı yaştakiler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İstihdam	21.162	22.461	23.475	24.433	24.456	25.454	26.275
Tarım					4.787	4.842	4.812
Tarım Dışı					19.669	20.612	21.463
İstihdam Oranı	40.6	42.3	43.2	44.3	43.2	44.3	45.0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, hanehalkı işgücü istatistikleri haber bültenleri web sitesinden derlenmiştir.

Tablo 12’ de, 15 ve daha yukarı yaştakilerin oluşturduğu nüfus dikkate alındığında; istihdamın tarım ve tarım dışı boyutu incelenmiştir. İstihdamın 2010-2016 yılları arasında artış gösterirken; tarım kısmında istihdam edenlerin 2016 yılında 2015 yılına oranla azalış, tarım dışı istihdam edenlerde ise 2014 yılı haricinde artış olduğu gözlenmiştir.

2.4.1 İç Göçün İstihdam Boyutu

Göç hareketliliğinin birçok nedeni vardır. En önemlisi, göçmenlerin daha iyi yaşam kalitesini hem kendilerine hem de ailelerine sunmak istemeleridir. Bu durumda, gelişmiş ülkelerin işgücü piyasalarındaki iyi çalışma koşulları ve diğer çekici etmenler ayrı bir önem taşımaktadır.

Özellikle son zamanlarda, Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülke düzensiz göçe maruz kalmıştır. Türkiye, coğrafi konumu itibariyle 1990’lardan bu yana göç alan ve batı ülkelerine de göç veren ülke konumundadır. Ek olarak; Türkiye’nin düzensiz göçmenler için transit geçiş ve kalış ülkesi olduğunu söylemek mümkündür. İşgücüne dâhil olmak için gelen göçmenler, geldikleri ülkelerin yapısına göre farklılıkları bünyelerinde barındırmaktadırlar. Bunlar; kaldıkları süreler, nihai amaçları ve farklı çalışma pozisyonları gibi çeşitli alanlardan oluşmaktadır. Mesela, siyasi nedenlerden dolayı Türkiye’ye Doğu’dan gelenlerin çalışma süreleri daha uzun iken, Batı’dan gelenlerin Türkiye’deki çalışma süreleri ise geçici konumdadır (Lordoğlu, 2015: 29-32).

Türkiye'deki iç göç verileri, ilk kez 1980 sayımı ve sonrasında yapılan Genel Nüfus Sayımlarından TÜİK tarafından derlenmiştir. TÜİK 2000 yılı Genel Nüfus Sayımında; 1995- 2000 döneminde gerçekleşen iç göç bilgilerine göre, sayım günündeki (2000) daimi ikametgâh yeri ile sayımdan 5 yıl önceki (1995) daimi

ikametgâh yeri farklı olan 5 yaş ve üzeri yaştaki kişileri göç etmiş saymaktadır. TÜİK’ in 2005 verilerine göre; 1995-2000 yılları arasında 6,7 milyon kişi il, ilçe, bucak ve köy gibi yerleşim yerleri arasında göç etmiştir. Bu verilere göre; göç edenler toplam nüfusun %11’ini oluşturmaktadır. Bu oran Türkiye’de iç göç boyutunun büyük oranda olduğunu göstermektedir. Göçün gerçekleştiği mekânlar, farklılık göstermektedir. Örneğin göç edenlerin %57,8’i kentten kente , %4,7’si köyden-köye, %17,5’i köyden-kente ve %20’si kentten-köye göç etmiştir (Tansel, 2012: 48).

Tablo 13: Bölgelerin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2014-2015)

Bölge	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Toplam	---	2.287.542	2.287.542	0	0
TR1 İstanbul	---	453,407	402,864	50,543	3,5
TR2 Batı Marmara	3.387.449	135,600	114,957	20,643	6,1
TR3 Ege	---	236,581	204,334	32,247	3,2
TR4 Doğu Marmara	7.449.352	254,460	182,293	72,167	9,7
TR5 Batı Anadolu	7.643.315	249,767	199,629	50,138	6,6
TR6 Akdeniz	---	233,874	233,715	159	0,0
TR7 Orta Anadolu	3.894.341	110,852	136,246	-25,394	-6,5
TR8 Batı Karadeniz	4.502.525	165,936	185,588	-19,652	-4,4
TR9 Doğu Karadeniz	2.572.850	106,006	121,186	-15,180	-5,9
TRA Kuzeydoğu Anadolu	2.195.359	80,965	127,477	-46,512	-21,0
TRB Ortadoğu Anadolu	3.824.817	106,707	155,336	-48,629	-12,6
TRC Güneydoğu Anadolu	8.385.540	153,387	223,917	-70,530	-8,4

Kaynak: TÜİK, ADNKS Sonuçları, 2014-2015.

Tablo 13 incelendiğinde; TÜİK’in verilerine göre, 2014-2015 yılı içerisinde toplamda 2.287.542 göç alırken 2.287.542 göç vermiştir. Tabloda Akdeniz bölgesinde net göç hızı “0” iken, İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara ve Batı Anadolu bölgelerinde net göç hızı pozitif yönlü, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgelerinde negatif yönlüdür. Bu da istihdama elverişli bölgelerin göçe daha açık olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla gelişmemiş bölgelerde, istihdam olanağının az olması fazla işgücünü gelişmiş bölgelere doğru kaydırmıştır.

Göç olgusunda, birçok etmen rol oynamaktadır. Göç etme olasılığının en yüksek olduğu yerlerde ekonomik koşullar büyük önem taşır. Bölge ve ülke arasında kazanç farklılığı olduğunu söylemek mümkündür. Emek açısından göç ise, göreceli düşük kazanç fırsatı olan bölgelerden yüksek kazanç fırsatı olan bölgelere doğrudur. Dolayısıyla, işsizlik oranının yüksek olduğu yerler kişiyi göç etmeye zorlamaktadır. Bu yüzden kişiler bulunduğu yerdeki işsizlik düzeyi ile gideceği yerdeki işsizlik düzeyini kıyaslamaktadırlar (Tansel, 2012: 47).

2.4.2 Dış Göçün İstihdam Boyutu

Günümüzde göç, küresel bir olgu haline gelmiştir. Her yıl iş arayan, yüksek ücretle çalışmak isteyen, kendi ve ailesi için iyi bir yaşam standardı arayan, savaştan ve savaşın yarattığı bütün olumsuzluklardan kaçan milyonlarca kişi uluslararası sınırlardan geçmektedir (Güney vd., 2013: 41).

OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)'nin hazırladığı International Migration Outlook (2016) raporuna göre, 2015 yılında Suriye'de yaşanan çatışma önemli ölçüde mülteci krizine yol açmıştır. Göç, bazı OECD ülkelerinde etki yaratmış ve bu durum, bütün bölgeler için çetin küresel eğilim tartışmalarına yol açmıştır. Ancak bu durumun önemi göz önüne alındığında, bazı ülkelerin mevcut olan kısmi verilerini analiz etmek gerekmektedir. 2015 yılının ilk verileri incelendiğinde; 4,8 milyon giriş ile 2014 yılına oranla %10 artış göstererek bütün OECD ülkelerine göç akımı olduğu gözlemlenmiştir (OECD, 2016: 15-16).

Ekonomik açıdan göçü inceleyen bir kısım çalışma; göç alan ve veren ülkeler için, göçün ekonomik değişkenleri olumlu etkilediğini, bir kısım çalışma ise, olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

1960'lı yıllardan itibaren göçün en yoğun olarak yaşandığı ülkelerden biri olan Türkiye, 1990'lardan itibaren düzensiz göçmenlerin transit ülkesi olmuştur. Bu durum, komşu ülkelerdeki siyasal ve ekonomik değişmelerin etkisi ile oluşmuştur. Bu da gelen göçmenleri, işgücü piyasalarına dâhil olma hareketliliğine yöneltmiştir. Ancak düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye gelişleri, ülke içinde farklı alanlarında enformel olarak istihdam edilmeleri bir süre işgücü piyasalarının işleyişi açısından sorun olarak görülmemiştir (Lordoğlu, 2015: 31).

Gelişmiş ülkelerdeki ekonomik büyüme, bu ülkelere iş umuduyla gelen kişi sayısında ve sermaye akışında artışa neden olmaktadır. Emeğin daha yüksek gelir ve yaşam düzeyi için göç etmesi, emeğin arzını arttırarak göç edilen ülkenin işgücü piyasasını etkileyecektir. Göç veren ülkelerde ise göç nedeniyle ücret düzeyi artarken, işsizlik oranı yerli işgücü için düşecektir (Güney vd., 2013: 42-44).

Türkiye 1990’larda başlayan ve giderek artan göçün hedef ülkelerinden biri olmuştur. Bu göçmenlerin yaşamlarını sürdürme gibi önemli bir nedenden dolayı iş piyasasına dâhil olmaları farklı sorunları ortaya çıkarmıştır. Özellikle 2011 yılından itibaren göç eden Suriyeli ve Iraklı göçmenler sorunun insani boyutta daha fazla dikkat çektiğini göstermektedir (Lordoğlu, 2015: 29).

Son dönemde yaşanan siyasi gelişmeler ve Suriye’de yaşanan ve devam eden iç savaş nedeni ile çok sayıda sığınmacı Türkiye’ye gelmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) yaptığı açıklamada; Mısır, Irak, Ürdün ve Lübnan’ da 2,1 milyon Suriyeli, Türkiye’ de 2,7 milyon, Kuzey Afrika’ da 29,000’ den daha fazla Suriyeli mültecinin olduğunu tescillemiştir (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>). Bu kadar fazla sığınmacının ülkemizde bulunması, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi gibi istihdam açısından oldukça sıkıntılı bir bölgenin işgücü piyasalarını olumsuz etkilemiştir. Tablo 14’te Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ nin il bazında işsizlik oranları görülmektedir. Tabloya göre; iller bir önceki yıla göre işsizlik oranlarında artış göstermiştir.

Tablo 14: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde İl Bazında İşsizlik Oranları

İŞSİZLİK ORANI (%)		
	2014	2015
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	8	9,9
Şanlıurfa, Diyarbakır	17,4	17,5
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	24	24,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Merkezi Dağıtım Sistemi’nden yıl bazında rapor oluşturulmuştur.

AFAD' ın Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar için yaptığı saha araştırması sonuç raporuna göre; kamp dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların yaklaşık dörtte üçü işsizdir (<https://www.afad.gov.tr>).

Türkiye'de çeşitli sebepler ile ikamet edenlerin sayısı son yıllarda artmıştır. Özellikle 2011 ve 2012 yılları arasında oturma izni alanların sayısı ciddi oranda yükselmiştir (Lordoğlu, 2015: 32). Bu yükselişte, 5683 sayılı Kanun'da yapılan değişiklik etkili olmuştur. Kanun gereğince;

“İş tutmak maksadıyla Türkiye'ye gelen yabancılar geldikleri tarihten itibaren bir ay zarfında ve her halde çalışmaya başlamazdan evvel ikamet tezkeresi almış bulunmalıdırlar”

şartını sağlamak durumundadırlar (5683 Sayılı Kanun). Düzenli göçmenlerin işgücü piyasalarına katılmalarını, 2003 yılında yürürlüğe giren 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Kanunu düzenlemiştir. Bu düzenleme ile çalışma izni alan Suriyeli sayısı 2016 yılının Ocak ayında 7.351 kişiyi bulmuştur (<http://www.cnnturk.com/turkiye/turkiyedeki-suriyelilere-calisma-izni>).

İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan ve 1970'lerde Batı Avrupa'ya yönelik artış gösteren işgücü göçü düzenli ve formel yapıda gerçekleşmiştir. Savaş sonrası dönemde işgücü ihtiyacı göçmen ithalatı ile karşılanmıştır. İşgücü göçü, yasal yollardan olmak üzere dört değişik şekilde olmuştur. Bunlardan ilki, aile üyelerinin birleşmeleri yolu ile çalışma, vasıf düzeyleri yüksek işçilerin izin alarak çalışmaları, mülteci ve sığınmacı taleplerinin incelendiği süre zarfındaki çalışmalar ve göçmen öğrencilerin öğrenim süreleri boyunca yaptıkları çalışmalar olarak gruplandırılmıştır. Bu grup dışında olup iş piyasasına katılma çaba ve isteğinde olan düzensiz göçmenler ise göç ettiği ülkenin yasalarına aykırı yöntemlerle çalışabilmektedir. Özellikle 1980'lerden sonra gelişmiş ülkelere doğru yönelen göç, niteliğini değiştirmiş formel yol dışında göçmenleri farklı arayışlara yönlendirmiştir (Lordoğlu, 2015: 31).

2016 OECD Raporu'na göre; 2015 yılında OECD ülkelerine bir buçuk milyondan fazla sığınmacının geldiği ve sığınmacıların çoğunlukla Avrupa'da mülteci krizine yol açtığı söylenmiştir. 440.000 resmi kayıt ve bir milyondan fazla ön kayıt ile 2015 yılında OECD içerisinde en fazla giriş Almanya'dan olmuştur. Nispi olarak bu oran, İsveç nüfusunun %1,6'sına denk gelmektedir. 2015'te Türkiye'de geçici koruma

statüsündeki Suriyeli sayısı 2,7 milyona ulaşmıştır. En son verilere göre; 2016 yılının ilk yarısında OECD ülkelerinde yaklaşık 750.000 bin resmi sığınma kaydının olduğu bunların yarısından fazlasını Almanya'nın oluşturduğu görülmektedir. Rapor, 2015'te OECD ülkelerine taşınan 4,8 milyon kişinin, mültecilerin göreceli olarak küçük bir kısmını oluşturduğunu söylemektedir. Bugün, yaklaşık 120 milyon kişi başka bir yerde doğup OECD ülkelerinde yaşamakta ve toplam nüfusun %0,5'inden daha azı diğer OECD ülkelerine göç etmişlerdir (<https://www.oecd.org/migration/governments-must-address-anti-immigration-backlash.htm>).

Türkiye'de Hizmet sektörü başta olmak üzere yaygın bir kayıt dışılığın bulunması, düzensiz ve transit göçmenlerin iş bulma ve çalışma alanlarını çeşitli kılmıştır. Türkiye'ye kısa süreli çalışma amacı güden, turist vizesi ile gelip tekrar geri dönüş planlayan çalışma ve oturma izni olmayan göçmenler de gelmektedir. Özellikle büyük şehirlerde göçmenler, evde çalışma talebinin artmasına neden olmuştur. Türkiye'de kayıt dışı ekonominin varlığı da bu göçmenlerin işgücü piyasalarına yüksek oranda dâhil olmalarını kolaylaştırmıştır. İşsizlik oranı, işgücüne katılma oranı ve istihdam oranının düşük olmasına rağmen, göçmenlerin işgücü piyasalarında yer almaları kayıt dışı istihdamın genişliğini göstermektedir (Lordoğlu, 2015: 40).

Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranı yıllara göre azalma eğilimindedir. Buna rağmen 2016 yılı kayıt dışı oranı %31,8 düzeyindedir. Bu oran, 2015 ve 2014 yıllarında sırasıyla %32,4 ile %33,6 olarak belirlenmiştir (TÜİK 2016). Bu yüksek oran, düzensiz göçmenleri işgücü piyasasında en alt tabana yerleştirmektedir. Bu duruma tehdit oluşturan diğer bir unsur, yedek işgücü olarak yeni göçmenlerin gelmesidir. Kayıtdışı istihdamın yüksek olması düzensiz göçmenlerin işgücü piyasası koşulları içinde tehdit oluşturmaktadır. Bu tehdit, özellikle kadın ve çocukların son zamanlarda yüksek oranda işgücü piyasalarına dâhil olmalarını beraberinde getirmiştir.

İşgücü piyasasında erkeğin rolünün olduğu kadar kadının rolü de büyüktür. Ancak işgücüne katılım oranları göç açısından değerlendirildiğinde, kadın işgücünün payında bir düşüş söz konusudur. Bunun en önemli nedeni, kadının kırdaki işgücü piyasasındaki konumunu, kente göç ettiğinde ev kadını rolünü üstlenmesiyle işgücü kapsamı dışında kalmasıdır. Ayrıca kadının işbölümü yükünün çokluğu ve piyasada düşük ücret ile ağır çalışma koşullarında çalıştırılması pek çok kadının piyasada yer almamasına neden olmuştur (Göztepe, 2007: 81).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇÜN YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA BOYUTU

Yoksulluk ve sosyal dışlanma, politik ve çok geniş kavramlar olduğundan literatürde çok sayıda tanımları bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın bütünlüğü açısından üçüncü bölümde yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının tanımlamalarına ve türelerine yer verilerek göç ile ilişkisi detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3.1 Yoksulluk Olgusu ve Türleri

Yoksulluk anlam itibarıyla insanların en temel ihtiyaçlarını karşılayamaması olarak ifade edilmektedir. Yoksulluğun, tarihsel bir olgu olduğu ve geçmişten bu güne tüm toplumların farklı şekillerde karşı karşıya kaldığı, tek bir tanımın olmadığı söylenebilir. Yoksulluk anlayışı ve boyutları dünya bölgeler ve ülkeler açısından farklı olarak algılansa da her ülkede yoksulluk problemiyle karşılaşmaktadır. Yani tarih ile özdeşleşmiş güncel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüz problemleri arasında olan yoksulluk, aslında 16. yüzyıl Avrupa’da ortaya çıkan kapitalizmle ilişkilidir. Tarımın ticari boyuta erişmesi, kırsal alanda geçimlerini sağlayamayan hanelerin şehirlere göç etmeleri, talepteki artıştan kaynaklanan dalgalanmaların istihdamda (ulaşım, ticaret ve imalat sektörü) yarattığı yeni durum, günümüzdeki anlamıyla yoksulluğu ortaya çıkaran önemli sebepler arasında yer almaktadır (Buğra, 2005: 1).

Yoksulluğun “kavramsallaşması” ilk olarak, 17. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. John Locke öncülüğünde, 17. yüzyıl düşünürlerinin mülkiyet hakları çerçevesinde başlattığı tartışma, liberalizmin siyasal bir teori olarak gelişmesinde önemli bir yer tutmuştur. Liberal kuramcılar, bir yandan özel mülkiyeti savunurken, bir yandan da (muhafazakâr kuramcılarının aksine) yoksullara yardımın onları toplumdan dışlamaması gerektiğini ve kişisel refahla birlikte sosyal refahında sağlanmasının gereğini vurguladılar (Şenses, 2009: 32).

18.yüzyılın en çok üzerinde durulan konusu yoksulluktur. Bu durum, öncü bilim insanların ve kuramcılarının yoksulluk ve bölüşüm sorunlarıyla ilgilenmesine neden olmuştur. Geleneksel liberalizm yaklaşımı içinde, Adam Smith’in “*Milletlerin Zenginliği*” (The Wealth of Nations) eseri çığır açan özellikler taşımıştır. Smith, ülke

zenginleştğinde yoksulluğun da artmasını tezatlık olarak görmüştür. Bu tezatlığı ekonomik sistemin önemli bir aksaması olarak belirtmiştir. Ekonomik sistemdeki başarıyı, ülkedeki en yoksulların durumlarında ne kadar iyileşme olduğuna bağlamıştır (Şenses, 2009: 33).

Her geçen gün giderek önem kazanan yoksulluğun tanımı için, 19.yüzyılda İngiltere’de çalışmalar başlamış ve bu çalışmalarda geliştirilen mutlak yoksulluğa uygun ilk tanımı Seebom Rowentree geliştirmiştir. Rowentree yoksulluğu “*Toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi*” olarak adlandırmıştır (Field, 1983: 51).

Sanayi Devrimi sonrasında artan yoksulluk ilk olarak İngiltere ve daha sonra, sanayi devriminden etkilenmiş bütün ülkelerde, sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyde dikkat çeken değişikliklere sebep olmuştur. Sanayi Devrimi, I.ve II. Dünya Savaşları ve 1929 Buhranı yoksulluğun hızla ilerlemesine ve tüm dünya ülkeleri için kaçınılmaz bir sorun olmasına yol açmıştır. Yoksulluğun, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerde de varlığını göstermesi, ulusal bir sorun olmaktan çıkarak uluslararası bir boyut kazanmasıyla birlikte Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi önemli kuruluşları da harekete geçirmiştir.

Dünya Bankası’nın yoksulluk olgusuna ilgisi 20. Yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Bu süreçte, sanayileşmenin hızla gelişmesine bağlı olarak büyümedeki gelir dağılımının artan adaletsizliği ve yoksulluk sorunu kalıcı çözüm arayışlarına girmelerine yol açmıştır. Yoksulluk sorununun, ulusların en önemli başlıkları arasında yer alması Dünya Bankası’nın “*Temel İhtiyaçlar ve Büyüme İle Birlikte Yeniden Dağılım Öğeleri*” temelinde stratejiler oluşturmada önemli bir rol oynamıştır. Kentsel ve kırsal yoksulluk, 1970’li yıllarda Dünya Bankasının odak noktasını oluşturmuş ve Dünya Bankası kredilerinde, yoksullukla ilgili tarımsal kredilerin düzeyi %28’den %63’e yükselmiştir (Gibbon, 1992: 197).

Dünya Bankası (DB) 1990 yılında yayınladığı raporda, yoksulluk bakış açısını yenilemiştir. Bu raporla DB yoksulluğa, gelenekçi bakış açısından olan gelir ve tüketim yoksulluğunun yanı sıra eğitim-sağlık imkânları, toplumsal-politik hayata katılım gibi öğeleri de eklemiştir. 2000 yılı itibarıyla, bu unsurların yanında DB yoksulluk olgusunu

açarak; kırılganlık, savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkının olmaması ve güçsüzlük gibi kavramlarını dâhil ederek genişletmiştir (World Bank, 2000: 15).

Yoksulluk çok yönlü bir sorun olduğundan, çoğu zaman eğitimsizlik, iş hayatındaki başarıyı belirleyen becerilerden yoksun olma, toplumda herhangi bir azınlık mensubu olma, bedensel veya zihinsel özürllülük, aile ve çevredeki sorunlarla yakından ilişkilidir (Buğra, 2005: 9). Yoksulluk günümüz şartlarında, varlığını sosyo-ekonomi başkalaşım geçirerek korumaktadır. Büyüyen yoksulluk sorununa karşı, yoksullukla mücadele politikalarının da sürekli gelişen bir nitelikte olması gerekmektedir.

Yoksulluk araştırmalarının yakın bir tarihe kadar iktisat yönlü bir gelişim göstermesi ekonomik göstergeleri ön plana çıkarmıştır. Ancak yoksulluk sadece ekonomik açıdan tanımlansa da, başta gelir ve tüketim harcamaları olmak üzere birçok farklı unsur dâhil edilebilmektedir. Yoksulluğun yalnızca ekonomik bir sorunmuş gibi algılanmasının yanında, sosyal ve ahlaki boyutları da içerisinde barındırması karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, yoksulluğu azaltmak veya ortadan kaldırmak için gerekli çabanın gösterilmesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca yoksulluğun ne şekilde tanımlanacağı, hangi politikaların uygulanabileceği veya uygulanması gerektiğini de büyük ölçüde göstermektedir. Yoksulluğun önemli ve güncel bir konu olması itibarıyla türlerine değinilecektir. Bunlar, mutlak, görel ve insani yoksulluk türleridir.

Mutlak Yoksulluk: Kişi ya da hanehalkının hayatını idame ettirecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumunu ifade etmektedir (TÜSİAD, 2000). Bu yoksulluk türünde bireyin ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayıp karşılamadığı esas alınmakta ve karşılayamaması halinde yoksul olarak kabul edilmektedir (Tokol ve Alper, 2014).

İnsanların hayatlarını idame ettirebilmeleri için fiziksel gereksinimlerinin karşılanması gerekir. Mutlak yoksulluk da bu anlamda bireylerin hayatlarını sürdürebilmesi için karşılanması gerekli olan ihtiyaçlara ulaşamama durumudur. Söz konusu bu ihtiyaçlar da gıda ihtiyaçlarıdır (Kale, 2007: 4). Hayatlarını insani koşullara uygun sürdürmek için gerekli olan gıdayı bulamama, çevreden gelen tehditlerden koruyacak bir barınağa sahip olamaması, asgari düzeydeki sağlık koşullarından yararlanamama ve temiz içme ve kullanma suyuna erişememe durumu, olarak tanımlanabilmektedir (Kabasakal, 1998: 32).

Salt gıda harcamaları üzerinde odaklanan bu yoksulluk türü, dar yaklaşım olmakla birlikte, gıda dışı harcamalarını da içine alan geniş mutlak yoksulluktan da söz edilebilmektedir. Mutlak yoksulluk, günümüzde birçok az gelişmiş ülkede en az kalori gereksinimini sağlayan gıda sepetinin yanında, gıda dışı harcamaları da dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Şenses, 2006: 64). Bu şekilde hesaplanan mutlak yoksulluk, ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları ve coğrafi koşullarına göre farklılık göstermektedir. Miktar olarak gelişmiş ülkelerde 3390 kaloriye denk gelirken, gelişmekte olan ülkelere 2480 kalori ve gelişmemiş ülkelere 2070 kalordır (Şenses, 2003: 63).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) kalori ihtiyacının yanına ikinci bir unsur daha ekleyerek, yoksulluk süresini de katmıştır. WHO'ya göre; ultra yoksulların yoksulluk hallerinin beş yıldan uzun olması halinde, durumlarının düzeltilmesinin “olanaksız” olduğu savunularak bu kategoridekiler “*Kronik Yoksul*” olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2001: 106).

Paul (1989) yoksulluk kıstasını, hanelerin harcama düzeylerine göre belirleyen bir model dikkate almıştır. Gıda ihtiyacına dayalı yoksulluk sınırında, tüm nüfus için önerilen kişi başına ortalama kalori alımının altındaki kesim yoksul olarak adlandırılmıştır. Bu yöntemle göre, tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılması sorun çıkarmadığını oysaki aile içerisinde bile kişiden kişiye kalori miktarları değiştiğini ve ayrıca yaş, cinsiyet ve meslek değişkenleri de, alınması gereken kalori miktarını doğrudan etkilediğini söylemiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin, yaklaşık beşte biri günlük gıda ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Günlük gıda ihtiyacını karşılama oranına bakıldığında, bütün gelişen bölgelerde 1990-1992 arasında %20 iken 2001-2003 yılları itibari ile %17'ye gerilemiştir. Diğer taraftan, 1995-1997 ve 2001-2003 yılları arasında kronik açlıkla karşı karşıya olan insanların sayısında bir azalma değil, bir artış gözlemlenmiştir (United Nations, 2006: 5).

Yaş ve cinsiyetin aynı olmadığı gruplarda kalori ihtiyacının, ulusal ağırlıklı ortalaması alınarak kişi başına düşen kalori gereksinimi belirlenmektedir. Bu yöntem yaş, cinsiyet ve mesleklere göre alınması gerekli besin miktarlarını ayrı ayrı irdelediği için oldukça ayrıntılı bir çalışma yapmayı zorunlu kılmaktadır. Bireyin dengeli beslenmesi için gerekli besinlerin günlük maliyeti hesaplanmaktadır. Bu maliyete en az

gıda dışı giderleri de eklenir. Gıdanın dışındaki bileşenler, yoksul kesimlerin harcama miktarına dayandırılmaktadır (Paul, 1989; Aktaş, 2007: 62).

Türkiye’de TÜİK (2008), mutlak yoksulluğu, gıda ve gıda dışı harcamaların hesaplanarak oluşturduğu mutlak yoksulluk sınırının yanında uluslararası karşılaştırmalar için ayrıca satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1\$, 2.15\$ ve 4.30\$ değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlamıştır.

Görelî Yoksulluk: Bireyin yaşamını, kendinden yüksek bir gelir grubu ile karşılaştırması sonucunda beliren bir durumdur. Görelî yoksullar, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen fakat bireysel kaynak yetersizlik sebebiyle toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal olarak katılımları kısıtlanmış bireylerdir. İnsanın toplumsal bir varlık olmasından yola çıkarak yoksulluğu eşitsizlik olarak ele almaktadır. Dolayısıyla mutlak yoksulluk kavramına göre kimse yoksul olmasa bile, gelir dağılımı ile ilişkili olan görelî yoksullukta her zaman yoksul bireyler olacaktır (Şenses, 2006: 91-92).

Görelî yoksulluk, maddî kaynakların toplumda, özendirilen veya onaylanan normal etkinliklere katılımın gerçekleşmesinde, rahat yaşam koşullarına sahip olmanın imkânsız ya da son derece az olduğu yetersiz durumlardır (Oyen, 1992: 617). Bu olgu, temel gereksinimlerini karşılayan fakat ortalama refah seviyesinin altında kalan bireyler olarak tanımlanmaktadır (TÜİK, 2008: 37).

Scott (1981) ve Anand (1983) çalışmalarında, görelî yoksulluğu, toplumda elde edilen ortalama gelirin yarısını yoksulluk sınırı kabul ederek farklı bir tanıma dikkatleri çeker. Onlara göre bireylerin elde ettikleri gelirler ile yoksulluk sınırının altında kalanlar yoksuldur. Bu yöntem, yaşanan dönemin koşullarına göre farklılık göstermektedir. Buna göre toplumda gelir düzeyi yüksekse, yoksulluk sınırı da yüksektir (Aktaş, 2007: 62-63). Toplumda eşitsizlik az ise, yani kişilerin gelirleri genel ortalama düzeyinde bulunuyorsa, yoksulluk sınırına sahip hemen hemen hiç kimse olmayacaktır. Dolayısıyla toplumda yoksul bulunmayacaktır. Oysa eşitsizlik ne kadar artış gösterirse yoksul sayısı da bir o kadar artacaktır.

Görelî yoksullukta, toplumun gelir düzeyleri göz önüne alındığından bütün toplumda gelir artışı olsa dahi görelî yoksullukta bir farklılık olmayacaktır. Mutlak yoksullukta ise, bir toplumda hiç kimse yoksul olmayabilir. Ancak, gelir dağılımıyla

doğrudan ilişkilendirilen göreceli yoksulluk, toplumda her zaman yoksul olan bir kesimin olacağını göstermektedir (Bildirici, 2011: 7). Bu yoksulluk türü, eşitsizlik ölçüsü olarak da değerlendirilmiştir. Göreceli yoksullardaki artış, gelir dağılımındaki eşitsizlikle paraleldir. Belirlenmiş ortalama bir gelir ve tüketim seviyesi olduğu için daima bu seviyenin altında göreceli yoksullar olacaktır. Dolayısıyla bu sayıyı, gelir artışı ile değil eşit bir gelir dağılımı azaltacaktır (Şenses, 2003: 91).

İnsani Yoksulluk: Bu kavram Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) 1997’de yayınladığı İnsani Gelişim Raporu’nda, mutlak ve göreceli yoksulluğu içerdiği ancak onlardan daha geniş bir olduğunu ifade etmiştir. Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği bu kavram, insana yaraşır bir yaşam sürmek için parasal olanakların yanında temel gereksinimlerin karşılanması için ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel olanakların da gerekliliğini vurgular (İncedal, 2013: 22).

İnsani yoksulluk; eğitimden yoksunluğu, beslenmedeki yetersizliği, yaşamın kısılalığını, işgücünden yoksunluğu, anne ve çocukta sağlık yetersizliğini, gelecek endişesini, hastalıklara yakalanma riskini, özgür olmamayı, güçsüz kalmayı ve temel insani yeteneklerden yoksun olmayı ifade eder (Kaya, 2011: 37-38). İnsani yoksulluk sınırı, yaşam için gerekli asgari gıdanın yanı sıra, eğitim, sağlık ve istihdam gibi bireyin yoksulluk sınırının altına düşmemesini sağlayacak kıstaslar dikkate alınmaktadır (Doğan ve Tatlı, 2014: 118). Bu kavramı ülkeler arasında karşılaştırılabilir duruma getiren gösterge, “*insani yoksulluk endeksi*” dir. İnsani yoksulluk endeksi, yaşam süresinin kısılalığı, temel eğitim ve kamu-özel kaynaklara erişimin eksikliği gibi üç temel yoksunluk göstergesi kullanarak ülke ve bölgelerarası insani yoksulluk düzeylerini karşılaştırılabilmektedir (Güneş, 2009: 4).

3.2 Göç ve Yoksulluk İlişkisi

Daha öncede belirtildiği üzere, göç, bir yerde yaşayanların özgür iradesiyle yaşam alanlarını uzun süreliğine başka yerlerde yaşamak üzere değiştirmeleri, asıl yerinden istenilen yere hareket ve insanların uzun süreli veya kalıcı yerleşim amacıyla yaptığı coğrafi nitelikli yer değiştirme olarak tanımlanmaktadır. Nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin, karşılıklı ilişki açısından göç ile birlikte ele alınması gereken en önemli kavramlardan biri yoksulluktur (Tümtaş ve Ergun, 2014: 4).

Göç ve yoksulluk arasındaki ilişki ele alındığında, ilk etapta göze çarpan, karşılıklı etkileşim içerisinde bir ilişkinin mevcut olduğudur. Göç hem yoksulluğa neden olan bir faktör, hem de yoksulluktan etkilenerek cereyan eden bir sosyal hareketliliklerdir. Yani yoksulluk göç için önemli bir itici etkidir. Bu karşılıklı ilişkinin bir başka boyutu da, yoksulluğun sosyal hareketliliği, yani göçü kısıtlayan bir faktör olmasıdır. Buradan anlaşılabileceği üzere yoksulluğun, hem göçün nedeni hem de kısıtlayıcısı; yani hem yoksulluğun nedeni hem de sonucu olduğunu söylemek mümkün olacaktır (Çağlayan, 2008: 301).

Yoksulluk ve göç arasında geniş ve karmaşık ilişkiler içermektedir. Göç ve kentsel yoksulluk arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik iki temel görüş ortaya atılmaktadır. Birincisi, göç kentsel yoksulluğa neden olmaktadır. İkincisi, yoksulluğun, yoksulların hareket alanını daraltmasından dolayı göçü engellediğidir. Yani birinci görüşte, kırsal alanlarda gelirin azlığı, iş olanaklarının yetersizliği, kentsel alanlarda istihdam artışlarının göç hızının altında kalması gibi nedenler insanları yoksullaştırmakta ve yoksulların kentlere göç etmesine neden olmakta ve yoksulluk göçünü hızlandırmaktadır. Göç eden insanlar ya enformel, geçici ve düzensiz, düşük gelirli işlerde çalışmakta ya da işsiz kalarak daha da yoksullaşmaktadır. İkinci görüşte ise, yoksulluk göç maliyetlerinin karşılamasını zorlaştırdığı için göçe engel bir durum oluşturmaktadır (Güneş, 2012: 188).

Göç ve yoksulluk, bugün dünya genelinde tartışılan en önemli ve güncel konuları oluşturmaktadır. Hem göç hem de yoksulluk küresel çapta sorunlar olarak algılanmaktadır ve bu doğrultuda da çözümler öne sürülmektedir. Çünkü küreselleşmenin yarattığı mobilite ile yoksulluk bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim birimine göç neticesinde taşınabilmektedir. Nitekim bu durum daha küçük ölçeklerde de gerçekleşmekte ve kırsal yerleşimlerinden kentlere olan göç hareketlerinde yoksulluk neden-sonuç bağlamında ortaya çıkmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2014: 19).

Göç ve yoksulluk ilişkisinde kuşkusuz en büyük etken ekonomik nedene bağlı gelir yetersizliğidir. Göçün yoksulluk boyutunu ve iki kavram arasındaki ilişkinin detaylı incelenmesi için çoğunluğunu göç edenlerin oluşturduğu kentsel yoksulluk ve gecekondu konularının incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

3.2.1 Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal ve kentsel yoksulluk, yoksulluğun mekânsal bir tanımlamasıdır. Tarım üretimini gerçekleştirecek toprağa sahip olmama ve ucuz emek olan kırsal yoksulluğun temelinde topraksız olan ve vasıflı olmayan işçiler bulunmaktadır. Kırsal yoksulluk, geçinme imkânını ve umudunu yitiren bireylerin kente göç etmesi ile kentsel yoksulluğun kaynağını oluşturmaktadır. Kırsal yoksulluk kentsel yoksulluktan daha yaygın bir yoksulluk türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal yoksulluk fazla olması kentlere göçü beslemekte ve kentsel yoksulluğun artmasına zemin hazırlamaktadır (Topgül: 2013: 282).

Kentleşme, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun çoğalmasını anlatan bir kavram olarak tanımlanabilmektedir. Kentleşme olgusu, sadece nüfus hareketi olarak algılanmamalıdır. Çünkü bu kavram bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğmaktadır. Kentleşme, ekonomik ve endüstri gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artması ve günümüz kentlerin oluşmasını sağlayan toplum içindeki örgütlenme, işbölümü, uzmanlaşma, insan davranışlarında ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere neden olan nüfus (göç) hareketleridir (Keleş, 2002: 21-22). Kırsal yoksullukta çoğu zaman, bağımsızlık, güvenlik, öz-saygı, sosyal kimlik, sosyal ilişkilerin sıklığı ve sağlamlığı, karar alma özgürlüğü, hukuki ve siyasi haklar gibi beklentiler ve yoksunluklar üzerinde durulur. Kentsel yoksullukta ise, gelir ve tüketimin niceliksel beklentilere ve yoksunluklara değinilmektedir (Aktaş, 2007: 59).

Kırsal yoksulluğun kentsel yaşama geçiş yapmasıyla, kentlerde gelir ve sosyal eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. Bir bölgenin bir kısım kaynaklardan yoksun oluşu, kentin görece dengesizliği, düzensizliği ve bozulan fonksiyonelliği, ayrıca sosyal etkinlik ve kurumsal açıdan da yetersizliği kentsel yoksulluğu doğurmuştur (Erdugan, 2010: 12).

TÜİK' e göre 2009 yılı itibarı ile nüfusun %0,48' lik kısmını oluşturan 339,191 kişi açlık sınırının altında yaşamaktadır. Ocak 2011'de açıklanan verilere göre Türkiye'de yoksulluk oranı %18,8'dir, yani 12 Milyon 751' bin kişi yoksuldur. Bu oran kent ve kır olarak ayrıştırıldığında kır yoksulluğu %38,69 (8 milyon 432 bin kişi) gibi yüksek bir rakama ulaşmaktadır. Kent yoksulluğu ise %8,86 (4 milyon 318 bin kişi) olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2009).

Kentleşme, sanayileşme, modernleşme, küreselleşme gibi birtakım süreçlere paralel olmak kaydıyla, Türkiye nüfusunun bölgesel dağılımında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bunlar nüfus artış hızına ve hareketlerine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki doğurganlık hızının yüksekliğine rağmen, bu bölgelerden başka bölgelere, özellikle Marmara bölgesine doğru yaşanan göçler nedeniyle toplam nüfus içindeki paylarında önemli artışlar olmamıştır (Kocaman, 1998: 52).

Türkiye’de yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin artmasında etkili olan bazı nedenler içerisinde metropol kentlerde gerçek ücretlerin düşmesi, gelir dağılımında ortaya çıkan büyük kayıplara dayalı olarak eski orta sınıfın giderek sosyal ve ekonomik statüsünü yitirmesi ve 1990 sonrasında kentlere göç etmiş fakat önceden göç edenler kadar kentteki olanakları kullanamayan yeni kent yoksullarının ortaya çıkması sıralanabilmektedir (Yılmaz, 2009: 36).

1950’lerde ülke nüfusunun ancak dörtte biri kentlerde yaşarken, bu oran günümüzde %60’ın üzerine çıkmıştır. 2007 yılında yapılan hane halkı istatistik bilgilerine göre ülkemizdeki nüfusun %63’ü kentlerde, %37’si kırsalda yaşamaktadır. Plansız ve yoğun bir şekilde yaşanan göçler ile kentlerde planlı bir gelişme sağlanması mümkün olamamaktadır. 1950’li yıllarda başlayan sosyo-ekonomik değişiklikler neticesinde kırsaldaki yerleşkelerden kentlere doğru gerçekleşen iç göç, kırsal yaşamın yoksulluğun kentlere taşınmasına ve yoksulluğun sadece şekil değiştirmesine neden olmuştur. Kentlerdeki sosyal dışlanma ve yoksulluk etrafında gelişen toplumsal sorunlar, yoksulluğun kırdan-kente geçişin bir sonucudur (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 15).

Türkiye Cumhuriyeti, 1950’lere kadar köyün modernizasyonu, madenlerde çalıştırılmak üzere kitlelerin topraktan koparılıp işçi haline dönüştürülmesi, kuraklık, heyelan veya deprem sonucu ortaya çıkan zorunlu göçlerin işaret edilen bölgelere doğru aktarımı ve 1934 İskân Kanunu ile birlikte birtakım grubun iskânı gibi konularla ilgilenmiştir. Bu dönemde köyden kente net iç göç 214.000 şeklinde gerçekleşmiştir. 1950-1985 yılları arasında Türkiye nüfusunun köyden kente doğru akarak harmanlandığını söylemek mümkündür. Türkiye 1950-1955 arası köyden kente net iç göç 904.000, 1965-70 arası 1.939.000, 1975-80 arası 1.692.000 ve 1980-85 arası ise bir sıçrama göstererek 2.582.000 olmuştur. Bu noktada vurgulanması gereken diğer bir

nokta, 1950-1985 arasında gerçekleşen iç göçün sadece köyden-kente doğru olmadığı aynı zamanda kentten-kente doğru da yaşanmış olmasıdır (Kaya, 2012: 37).

Türkiye'nin özellikle 1980'lerden sonraki dönemde yaşadığı ülke içi sorunlar, bölgesel farklar ve etnik sorunlarla bütünleşen göç olgusu, bir yanda “mağdur” diğer yanda “suçlu” ya da “sosyal problem” olarak algılanacak göçmenleri kentsel yaşamda hızla görünür kılmıştır. Ancak Burada da karşımıza çıkan yeni kent yoksulları, onların karşı karşıya kaldığı alt yapı sorunları, içinde bulundukları ekonomik ve sosyo-kültürel açmazlar göz ardı edilemez bir boyuta ulaşmıştır (Kaya, 2012: 38).

Kent yoksulu, kentleşmesini büyük ölçüde kırdan-kente göç üzerinden gerçekleştirmiş ülkelerde kent yoksulu ile gecekondulu büyük ölçüde özdeşleşmektedir. 1980'lerden itibaren ülkenin küçülmesi ve buna bağlı kamu sektöründe istihdamın kısıtlanması, reel ücretin azalması ve yaşanan krizlerle iş piyasasının durgunlaşması sonucunda kent yoksulları, giderek geçici, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışma zorunda kalmışlardır. Bir başka olumsuz sonuç ise kent yoksulları arasında kiracılığın hızla artmasıdır. Ayrıca kent yoksulu ile ilgili toplumdaki hâkim imaj giderek “cahil köylü” den çok “kentle bütünleşme niyetinde olmayan, topluma karşı tehlike oluşturan, suça yatkın Öteki” olmaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 15). Bu neden ve sonuçlar ışığında göç sonucu kırsal kesimden göç eden birey ve ailelerin yoksulluğu derinleştirmekte ve toplumdan dışlanmalarını kaçınılmaz kılmaktadır.

3.2.2 Gecekondulaşma

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin büyük bir oranında “gecekondulu” olgusu karşımıza çıkmaktadır. Endüstrileşmiş ülkelerin kentleşme düzeyi göç ile kente gelen nüfusun ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Buna bağlı olarak çarpık kentleşme ortaya çıkmaktadır. Nüfusu imkânlardan daha hızlı artan kentler göç ile gelen nüfusun barınma ihtiyaçlarını yasal olarak karşılamayınca kentlerde “gecekondulaşma” kavramını ortaya çıkarmaktadır (Mutlu, 2007:1). Başlangıçta kentlerin yoksul kesimlerinin ihtiyaçlarını karşıladıkları ve sadece “*kullanım değeri*” taşıdıkları için legal sayılan bu alanlar, günümüzde nitelik ve anlam değiştirerek ticarileşmişlerdir. Böylece gecekondulu artık kırdan kente göçün hızını karşılamayan ve yapılaşmaya ilişkin gerekli denetimin eksikliği nedeniyle oluşan ve dar gelirli göçlerin yerleşim yeri olmasının yanında; konut ve arsa pazarındaki arz/talep dengesini suiistimal ederek kamu arazilerini işgal eden ve parselleyerek satan, yasadışı araçlara kar sağlama olarak

varlığını korumaktadır. Dolayısıyla gecekondular sadece “barınak” olmaktan çıkmış, bir spekülasyon, yatırım, güvence aracı haline gelmiştir (Can ve Çiçek, 2012: 41).

Kent toplumu içinde yerleşme ve konut problemini çözme imkanı bulamayan insanlar, bu ihtiyaçlarını gayrı meşru yollarda gidermek amacıyla; kentleşme olgusunun önemli bir boyutunu, yani marjinal kesimi ve bu kesimin fizik mekandaki görünümü olan ve adına “gecekondu” denilen konutları oluşturmuşlardır. Bunun sonucunda ortaya çıkan gecekondu kitlesi, kent toplumu içinde sosyal-ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan ayrı bir görünüm kazanmıştır. Bu görünümüyle göç-kentleşme sürecinin ve toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası olan gecekondu tipi konutlar, bunlardan oluşan mahalle ve bölgeler toplumsal hukuk açısından, devlete/kamuya ait kent topraklarının, ormanlık alanların, vakıf arazilerinin yasal olmayan yollardan işgalini, yağmalanmasını doğurmuştur (Çakır, 2011: 212).

Gecekondu sorunu sadece kentleşmeye bağlı değil, ülke düzeyinde de bir göç sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun Doğu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden diğer gelişmiş bölgelere yapılan göçler sonucunda oluştuğu kabul görmektedir. Yalnız bu sorun yeni olmamakla birlikte İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hız kazandığını söylemekte fayda bulunmaktadır. Türkiye’de göç, 16. ve 17. yy. da iç huzursuzluklar ve Anadolu’daki toprak kullanımı ve vergi sistemindeki aksaklık vb. nedenlerden kaynaklıdır. Daha sonraları 20 yy. ikinci yarısından sonra kitlesel göçlerin hızla yaşandığı dönemde gecekondulaşma ivme kazanmıştır (Çakır, 2011: 210-211).

Kırdan kente göçün birçok sebebi olmakla beraber temel sebep, kırsal bölgelerdeki üretim teknolojisinin kökten bir şekilde değişimidir. Çünkü göç olgusuna neden olarak gösterilen nüfus artışı, yaşam şekline ait yetersizlikler, kentin çekiciliği ve buna benzer etmenlerin hiçbiri tarihte şu ana kadar demografik dengeyi bozacak güçte olmamıştır. Dolayısıyla gecekondu, Türkiye’nin özellikle 1950 ve 1980 yılları arasında karşılaştığı sorunlara bağlı olarak ortaya çıkan gelişmeler köylerden şehre göçü tanımlayan toplumsal bir hareketin adı olarak karşımıza çıkmaktadır (Can ve Çiçek, 2012: 40).

3.3 Göçün Sosyal Dışlanma Boyutu

Sosyal dışlanma bütün toplumlarda görülmesine rağmen her toplumda farklı biçimlerde tanımlanabilir. Sosyal dışlanmayı kültürel bir süreç olarak değerlendirenler olmakla birlikte ekonomik süreçle ilişkilendiren değerlendirenler bulunmaktadır.

Sosyal dışlanma, kavram olarak 1970'lerde Fransa' da belirmiş ve 1974 yılında ilk defa Lenoir tarafından ortaya atıldığında, sadece ekonomik bir nedenselliğe bağlı olarak tanımlanmamış, toplumsal ilişkilerin azalması bağlamında bir dışlanma sürecinden ve toplum dışında kalmışlardan da bahsedilmiştir. Bireylerin toplumla ilişkilerinin zayıflamasına vurgu yapan Lenoir, aynı zamanda bu bireylerin sosyal güvenceden yoksun olduğunu da belirtmiştir (Tartanoğlu, 2010: 3).

Kavram yaygın olarak 1980'li yıllarda gelişmiş ülkelerde kullanılmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda ise, Avrupa Birliği'nin önemli politikalarından biri haline gelmiştir. 1990'ların ortalarından günümüze bu yana da sosyal dışlanma ve Avrupa Birliği'nin sosyal politikası entegrasyonuna yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır (Yıldırım, 2014: 91). Toplumda dezavantajlı kesimleri ifade etmek için kullanılan sosyal dışlanma, 1980'li yıllarda eşitsizlik, yoksulluk ve işsizlik olgularıyla açıklanmaya başlanmıştır (Çakır, 2008: 26).

Sosyal dışlanma küreselleşme süreciyle var olan rekabet ortamına ayak uyduramamak, yeni ilişkilerin gerektirdiği nitelik ve vasıflara sahip olmamak, bu konudaki eksikliklerin maddi-manevi anlamda giderilmesi yönündeki çabanın karşılıksız kalması olarak da tanımlanabilir. Sosyal dışlanmışlık, bireylerin herhangi bir sebepten kaynaklı toplumsal ve ekonomik hayatın dışına çıkarılması ve görmezden gelinmesi olayıdır. (Hekimler, 2012: 4).

Uluslararası çalışma örgütü, çok sayıda gelişmekte olan ülkede yapmış olduğu çalışmalarda kavramı hem bireyleri hem de grupları içerecek bir şekilde genişletmiştir. Bireyler açısından sosyal dışlanma, doğrudan doğruya insanın doğası ile uğraşır. Toplumsal açıdan sosyal dışlanma ise, kurumsal çerçeveye ilişkin bir özelliktir ve içinde bireylerin ve grupların yaşamlarını kazanmalarını sağlayan günlük uğraşlarını yerine getirdikleri, yürürlükteki kurumsal düzenlemelerin bir sonucudur (Sapancalı, 2003: 18)

Alden ve Thomas (1998), sosyal dışlanmayı, fiziksel, ruhsal ve toplumsal bir engellilik hali olarak tanımlamaktadırlar. Buna göre dışlanmış bireyler ve gruplar, eşitsizliğe uğramış, her türlü risk karşısında korunmasız, savunmasız ve zayıf kişiler olarak belirterek sosyal dışlanmayı “sosyal bir hastalık” olarak da değerlendirmektedir.

Sosyal dışlanma, genel olarak ekonomik alandan, sosyal haklardan, sosyal dayanışma yöntemlerinden ve kurumsal yapılardan ve hizmetlerden dışlanma olmak üzere farklı tanımlamalar içinde yer alabilmektedir (Durusoy Öztepe ve Ünlütürk Ulutaş, 2013: 310).

3.3.1 Sosyal Dışlanma Biçimleri

Sosyal dışlanmanın çok boyutlu bir süreç olması, farklı biçimlerde ortaya çıkmasına veya algılanmasına neden olmaktadır. Sosyal dışlanma, ülkeden ülkeye de farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde sosyal dışlanma tartışmaları mal ve hizmet piyasalarından dışlanma üzerine odaklanırken, gelişmiş ülkelerde üç biçim dışlanma olarak görülmektedir. Birincisi, işgücü piyasasından dışlanmadır. İkincisi, sürekli ve düzenli işlerden dışlanma, üçüncüsü ise, çalışmanın konusunu oluşturan etnik köken ve göçmenleri içeren yeterli düzeydeki konut ve toplum hizmetlerinden dışlanmadır (Sapancalı, 2003: 123).

Sosyal dışlanma ile ilgili yapılan çalışmalarda karşılaşılan sorunların başında, kavramın gerekçelerinin ve biçimlerinin birbirinin içerisine geçmiş olmasıdır. Sosyal dışlanmanın biçimlerini dört biçim etrafında incelemek mümkündür: tüketimden dışlanma, işgücü piyasalarından dışlanma, sosyal refah hizmetlerinden dışlanma ve siyasal dışlanma olarak sıralanmaktadır. Bu çalışma için, biçimlerin detaylı bir şekilde incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

Mal ve Hizmet Alanından Dışlanma: Sosyal dışlanmanın ekonomik anlamdaki ilk biçimi olarak da kendisini göstermekle birlikte tüketimden dışlanma olarak da adlandırılmaktadır. Tüketimden dışlanma geçinme olanaklarından yoksunluk olmakla beraber, yaşam düzeyini belirleyici de önemli bir göstergedir. Bu dışlanma biçimi, asgari düzeydeki temel gereksinimlerden, üretken mal ve varlıktan, eğitim, sağlık, enerji, iletişim ve ulaşım gibi temel hizmetlerden yoksunluk olarak ortaya çıkmaktadır (Sapancalı, 2003: 125).

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan gelirden yoksun olmaları tüketemeyeceği anlamına gelmekte ve tüketimden dışlanmayı oluşturmaktadır. Yeme, içme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını gideremeyen birey ve aileyi, mal ve hizmetlerden dışlanmayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla, toplumda katılımı imkânsızlaştırmayı ortaya çıkartmaktadır (Çakır, 2002: 86). Mal ve hizmet piyasalarından dışlanma, gelir yoksulluğuna paralel olarak tüketilmesi gereken olan mal ve hizmetlerin tüketilememesinden kaynaklanmaktadır (Şahin, 2009: 71) Aynı zamanda, yaşamın sürdürülmesi için gerekli kaynaklara erişememe anlamına da gelmektedir (Millar, 2007: 19).

İstihdam ve İşgücü Piyasalarından Dışlanma: Sosyal dışlanmaya ilişkin birçok çalışmada sosyal dışlanma olgusu doğrudan işgücü piyasası ile ilişkilendirilmektedir. İşgücü piyasası, istihdama katılıp/katılmama veya istihdama katılma biçimi sosyal dışlanmayı belirleyen faktörler olmuştur (Sapancalı, 2003:136). Toplumda çalışma hem sosyal katılım açısından hem de gelir ve ekonomik kazanım bakımından en önemli mekanizmayı oluşturmaktadır. Çalışma bir gelir kaynağının yanında belirli sosyal ilişkilerin kurulması içinde gerekli olmaktadır (Çakır, 2002: 86).

Sosyal dışlanmayla ilgili çalışmaların çoğunda sosyal dışlanmaya en önemli neden olarak gösterilen, ekonomik, psikolojik ve politik etkileri kaçınılmaz olan işsizlik olgusu gösterilmektedir. Çünkü dışlanmanın durumunun oluşması için, ekonomik durumun kötüye gitmesi ve sosyal olarak dışlanmışlık olgusunun da eklenmesiyle ortaya çıkması gerekir. Örneğin, uzun süreli işsizliğin sonucunda, yabancılaşıma, eşitsizlik ortaya çıkmakta ve bunlar da doğal olarak toplumun dışına çıkmayı getirmektedir (Şahin, 2006: 71-72).

İstihdam, sosyal katılımı ve kişisel gelişimi sağlayan ve buna bağlı olarak bireyin toplumsal statüsünü ve öz saygısını da belirleyen temel bir etkidir. Bu kapsamda işgücü piyasasından dışlanma sosyal dışlanmanın en belirgin kriterini oluşturmaktadır. İşgücü piyasalarından dışlanma, sosyal dışlanmanın bireyler bakımından mücadele edilmesi en güç biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Güler, 2014: 77).

Viprey (2001), iş piyasalarında dışlanma, birey ya da grupları mesleki yeterlilik veya üretim özellikleri dışında (dil, renk, inanç, cinsiyet vb. gibi) ortak özellikleri nedeniyle ayrı bir muameleye tabi tutmaktır. Yani cinsiyet, ırk, inanç ve etnik köken

gibi gerçek olmayan özelliklerden dolayı bazı kaynaklara erişimini sınırlamak amacıyla bilinçli ya da bilinçli olmayacak şekilde yapılan adalet dışı uygulama olarak ifade etmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2012: 120).

Sosyal Refah Hizmetlerinden Dışlanma: Sosyal refah devleti düşüncesi, kamu kurum ve kuruluşlarına, toplumdaki tüm bireylere, ödeme gücündeki eşitsizliği değil, gereksinimdeki eşitsizliği göz önüne alarak hizmet sunma sorumluluğu yüklemektedir (Sürüel, 2008: 57). Sosyal refah hizmetlerinden dışlanma, bireylerin veya toplumsal grupların refah devleti tarafından sağlanan eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi haklarını kullanamamalarıdır (Güler, 2014: 77). Bireyler toplumda iyi bir statüye sahip olmak için eğitimde fırsat eşitliği, psikolojik ve fiziksel açıdan sağlıklı ve sosyal koruma olarak da, bireylerin karşılaşacakları risklere karşı önlem alınarak güvence sağlanmalı ve topluma katılımları sağlanmalıdır. Devletçe sağlanan sosyal refah hizmetleri yeterli ve ulaşılabilir olduğunda dışlanmanın azaldığı ancak yeterli olmadığı durumlarda ise toplumdaki ayrışmanın ve dışlanmanın arttığı görülmektedir (Şahin, 2009: 76-77).

Siyasal Alandan Dışlanma: Ekonomik alanda, istihdam olanaklarına erişememe ve emek piyasası ile ilişkilerin zayıflaması bir sosyal dışlanma sorunu olarak karşımıza çıkıyor. Ancak, sosyal dışlanma dediğimiz olgu sadece gelir kaynaklarından yoksun kalma ile açıklanamamaktadır. Bireylerin siyasi ve kültürel olarak dışlanmaları da toplumsallıklarını olumsuz etkileyen faktörlerdendir. Örneğin Siyasi temsil yetisinin kısıtlanması ve karar alma süreçlerine katılmama, siyasal alandan dışlanmayı doğurabilmektedir (Başak, 2007: 81).

Siyasal alandan dışlanma, bireylerin veya grupların toplumun siyasal karar alma süreçlerinde yer almamaları veya karar alma yetkilerini başkalarına bırakmaları anlamına gelmektedir (Sapancalı, 2005: 84). Siyasal dışlanma, kamusal yaşamda geniş kesimlerin siyasetten uzaklaşması ve hatta zamanla siyaset karşıtı bir durum içerisine girmeleri şeklinde yansımaktadır. Bu durum dışlananların yurttaşlık hakları ile bağlarının zedelenmesi ve yurttaşlık krizi olarak da tanımlanabilmektedir. Siyasal dışlanma, demokrasinin gerçek anlamda işlemediği bir süreci ve demokrasi karşıtı bir durumu ifade etmektedir. Siyasal dışlanmanın bir başka boyutu hükümet politikaları ile ilgilidir. Yani kamusal yaşamın yanında kamusal hizmetler alanından da dışlanmayı ortaya çıkarmaktadır (Sapancalı, 2003: 194-195).

3.3.2 Sosyal Dışlanma Yoksulluk İlişkisi

Sosyal dışlanma ve Anglo-Saxon kökenli yoksulluk sürekli birbiri yerine geçebilen veya anlamdaş kavramlar gibi görülmekte ve kullanılmaktadır. Yoksulluk ve dışlanma anlamdaş gibi görünse de, sosyal dışlanmanın yoksulluğu da kapsayan geniş bir kavram olduğu söylenebilmektedir. Çünkü dışlanmış kişiler her zaman yoksul kişiler değildir, bazı dezavantajlı gruplar (göçmenler, azınlıklar, kadınlar, engelliler ve çocuklar gibi) yoksul olmamalarına rağmen dışlanmış olabilmektedir. Sosyal dışlanma, yoksulluğun, ayrımcılığın ve diğer dezavantajlı kesimlerin nedenlerini ve etkilerini kapsamaktadır. Doğrudan insanların yoksullaşmasına etki eden farklı biçimler üzerine odaklanır ve çok boyutlu yoksunluğa dikkat çekerek yoksulluğun anlaşılmasında yardımcı olur (Bölükbaşı, 2008: 26-27).

Toplumla bütünleşme sağlayacak ekonomik ve sosyal bir takım haklardan ve kaynaklardan yoksun olmak anlamına gelen sosyal dışlanma, genel olarak yoksulluk ve yoksunluklar üzerine inşa edilmiştir. Bu yoksunluk ve yoksulluk süreçleri bireyden bireye, ülkeden ülkeye hatta ülkelerin kendi içlerinde bile farklılık göstermektedir (Durusoy Öztepe ve Ünlütürk Ulutaş, 2013: 309).

Sosyal dışlanma, yoksullukla ilişkilidir. Ancak tek başına bir kıstas değildir. Yoksul olmak, açlık sınırında yaşamak veya imkânların altında bir yaşam sürmek, bunu sürmeye mecbur bırakılmış kimselerin toplumdan dışlandıkları doğrudur. Fakat iyi bir gelir elde eden de her an toplum dışına itilmeye mahkûm olabilir. Bu da tek bir ölçüt olmadığını gösterir. Buradaki ölçütte belli bir kalıba uymamak, bir grup içerisinde yer almamak ya da toplumun benimsediği bir gruba aidiyet duygusu ve bilinci ile bağlanmamak, yani çoğunluğa uymamaktan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk, yoksunluğu ve dışlanmayı daha da artıran bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Hekimler, 2012: 20).

Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk ile sosyal dışlanma yakın ilişki içinde bulunmaktadır. Yoksulluk, az gelişmişlikle bağlantılı olarak beslenmeden barınmaya, sağlıktan eğitime ve diğer hizmetlere erişimdeki yoksulluğa ve bunun sonucu olan fiziksel yoksunluk durumunda yeterli istihdamın olmamasında ve başka türden ayrımcılıklarla bütünleştğinde arttığı gözlenmektedir. Yoksulluk birçok durumda karar alma mekanizmalarından dışlanma; siyasal sürece, çalışma yaşamına ve kültürel faaliyetlere katılımlarının kısıtlanmasına ve vatandaşlık haklarının kullanılmamasına

neden olmaktadır. Sosyal dışlanma bu süreçle, yoksulluğu kalıcı hale gelmesine neden olmaktadır (Geçkin, 2009: 9).

Yoksulluk, sosyal dışlanmaya yol açabildiği gibi sosyal dışlanma da yoksulluğa neden olabilir. Sosyal dışlanma; ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanları içine alan geniş bir kavram olmakla birlikte göç ilişkileri, kimlik ve işgücü piyasaları gibi konulara da odaklanmaktadır. Sosyal dışlanma olgusunun bu özelliği; yoksunluğu, mal ve hizmetlere erişim olanaklarını ve sosyal haklardaki istikrarsızlıkları bir araya getirdiği söylenebilmektedir (Şahin, 2009: 73).

Yukarıda yoksulluk ve sosyal dışlanma birbirinden farklı kavramlar olsa da sosyal dışlanma, yoksulluk kavramını da kapsayan geniş bir kavram olduğunu belirtmiştik. Bu iki kavramın birbirini etkilediği kabul edilmektedir. Dolayısıyla çeşitli sebeplere dayanarak dışlanan birey veya gruplar yoksul duruma düşmektedir. Aynı şekilde işsizlik, gelir yetersizliği gibi nedenlere dayanarak yoksul duruma düşen birey ya da gruplar toplumdan dışlanabilmektedir. Yine yoksulluktan kaynaklanan dışlanma, üretim ve paylaşım süreçlerinin ekonomi nedenli olarak ülkedeki sosyal dışlanmanın belirleyici yanı olabilmektedir. Bundan hareketle sosyal dışlanma ve yoksulluk neden ve sonuçlar anlamında etkileşim içinde olduklarını söyleyebiliriz.

Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramların detaylı tanımlamalarından sonra kavramların göçe etkileri ve göç ilişkilerine neden, sonuçlarına değinilecektir. Göç, sosyal dışlanma, yoksulluk vb. gibi konular sosyal politikanın dalları arasında gösterilmektedir. Bu nedenle göç sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramları kuşkusuz birbirilerinin nedenleri, sonuçları ve etkileri olan kavramlardır. Bu nedenle çalışmanın bütünlüğü ve anlamlı olası açısından göçün nedenlerine, sonuçlarına değinilecek ve göçün yoksulluk, sosyal dışlanma boyutu ele alınacaktır.

3.3.3 Sosyal Dışlanma Göç İlişkisi

Göç, neden ve sonuçları açısından birçok kavramı etkileyen, içinde barındıran ve karşılıklı ilişki içinde olan geniş bir olgudur. Buna bağlı olarak sosyal dışlanma, dış göç olarak; sığınmacı, mülteci ve iç göç olarak da göç eden bireyleri neden ve sonuç olarak etkilemektedir. Çalışmanın bu kısmında, göçün neden ve sonucu olarak sosyal dışlanma ayrı başlıklar altında incelenecektir.

3.3.4 Göçün Nedeni Olarak Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanmanın önemli gerekçelerinden biri iç ve dış göçlerdir. Göç gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından farklı şekil ve boyutlarda da etkili bir sosyal dışlanma riski oluşturmaktadır. Çünkü sosyal dışlanmanın çıkış noktası göçtür. Gelişmiş ülkelerde daha çok gelişmekte olan ülkelere gelen işgücü göçü için gelişmekte olan ülkelere de hem kendi içinden kırdan kentlere göç eden hem de yakın ülkelere göç ile gelen türlü gruplar için sosyal dışlanma riski söz konusudur (Sapancalı, 2003: 98).

Bireylerin yaşadığı sosyal dışlanma problemi için birçok sebep vardır. Bunlardan ilki belki de en önemlisi ülkesinde yaşanan ekonomik krizler ve bunun neticesinde meydana gelen işsizliktir. İnsan onuruna yaraşır bir yaşam biçiminin sağlanması için ekonomik gelir şarttır. Bu nedenle vasıf düzeyleri düşük olan ve niteliksiz iş gücü olarak değerlendirilen bireyler, gittikleri yerlerin kültürüne yabancı olduklarında iş bulamamaları buna bağlı olarak toplumla sosyo-kültürel entegrasyonları zor olmaktadır. Bu da göç eden bireylerin göç ettikleri yerlerde istidam ve işgücünden dışlanmalarına neden olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelere sosyal dışlanmanın en önemli gerekçesini kırdan kente doğru yaşanan iç göç olgusu oluşturmaktadır. Bu durum mekânsal yer değişimi olarak da tanımlanabilir. Kırsalda mülksüzleşme sonucu ortaya çıkan düşük gelir düzeyleri bireyleri kentlere ittiği, kır-kent gelir farklılıklarının göçleri daha da arttığı söylenebilmektedir (Sapancalı, 2003: 104).

Göç eden nüfusun sayısı, mekânsal dağılımı ve kentlerde yığılmaları üzerine herhangi nicel ve nitel veriler üretilmesi adına gerekli araştırmalar yeterli düzeyde yapılmamıştır. Yasal, politik ve ekonomik alanlarda etkin ve yaygın çalışmaların yapılmaması sorunların artmasına neden olmuştur (Sürüel, 2008: 50). Bu sorunlardaki artışlar, beraberinde yoksulluğu derinleştirerek sosyal dışlanmaya etki etmiştir. Bireylerin yeterli düzeyde eğitim ve donanımına sahip olmaması da, göç ederek geldiği ve üyesi olduğu toplumda sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durumda, bazen zorunlu olarak bazen de gönüllü olarak göç ettikleri yerlerde sosyal çevre tarafından haklarında olumsuz bir imaj oluşturmaları da sosyal dışlanmayı tetiklemektedir.

3.3.5 Göçün Sonucu Olarak Sosyal Dışlanma

Göç, mülksüzleşmenin bir sonucu olarak kırsal kesimdeki imkânların ve istihdam olanaklarının yeterli olmamaya başlaması sonucu kentin cazibedar olmasıyla ortaya çıkan bir olgudur (Güler, 2014: 73). Ayrıca göç bireyler açısından göç edilen mekâna, döneme ve zamana bağlı olarak hem olumlu hem de olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir. Olumsuz yönüne bakıldığında sosyal dışlanma açısından bakıldığında, göç edenlerin ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi sorunlarla karşılaşmaları kaçınılmaz hale gelmektedir.

Küreselleşme ile dış göç hareketleri artmakta ve bu durum göçmen işçiler açısından hiç de olumlu sonuçlar oluşturmamaktadır. Göç edilen ülkede yabancı işçilerin yoğun bir şekilde çalıştırıldığı emek yoğun sektörlerde üretimin, ucuz işgücünün olduğu ülkelere kaydırılması, göçmen işçiler için önemli bir dışlanmaya sebebiyet vermektedir. Bunun yanında göçmenler sosyal güvenlik alanında da dışlanmakta ve göçmen gruplar geldikleri yerlerde istenmeyen yabancılar olarak görülmektedir. Genellikle bu toplumlarda siyasi, sosyal ve kültürel olarak dışlanmaktadır (Sapançalı, 2003: 101-103).

Göçmenler göç ettikleri ülkelerde gerek lisan, gerekse kültürel ve sosyal farklılaşmalar nedeniyle bir yalnızlık duygusu içine girmektedir. Yine de bazı ülkelere göçmen istihdamı, emek piyasasının ihtiyacını karşıladığı, maliyetleri azalttığı ve ücretlerde bir baskı oluşturmadığı için işverenlerce tercih edilmektedir (Karataşoğlu, 2014: 12). Bu durum yerli çalışan işçi sayısında düşüşe sebep olarak çalışma şartlarının kötüleşmesini, ücretlerin düşük ve işin iş güvencesinden yoksun olmasını destekler bir hal almıştır.

Göçmenlerin çoğu, niteliksiz, fiziksel olarak ağır ve disiplin isteyen işlerde çalışmaktadır. Göç sonrası süreçte, kentlerde kenar mahallelerde oturan ve yerli halkla ilişki kuramayan göçmen işçiler, göç ettikleri yerde yeni bir hayat sürmektedirler. Bununla birlikte Güler (2014) yaptığı çalışmalarda, göç eden bireylerin yerli halkın işlerini elinden aldıkları ve ücret düzeylerini düşürdükleri gerekçesiyle tepki aldıklarını belirtmektedir.

Kente her yeni göç kentlilerle göç edenler arasında uzlaşının sağlandığı yeni bir sürecin yaşanmasına yol açmaktadır. Göç, kentliler için genellikle göç edenlere karşı

kaygı, kuşku, korku ve endişenin yaşandığı bir durum olmakla beraber bunun göç edenler tarafından da yaşandığı şüphesizdir. Bu yaklaşım geniş bir dışlanmayı da beraberinde getirmekte ve kente yeni göç edenlere yönelik gelecekteki kentsel şiddetin temel kaynağını oluşturmaya başlamaktadır. Kentlilerin göç edenlere yönelik olumsuz tutumu yoksul, umutsuz ve dışlanmış olan bu kişilerde; öfke, isyan, acımasızlık, hoyratlık ve şiddete başvurma şeklinde ortaya çıkmaktadır (Sürüel, 2008: 50).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MANİSA İLİ ALAN ARAŞTIRMASI

Manisa; sanayi, tarım ve hizmet sektöründe önemli bir konuma gelmiş ve buna bağlı olarak işgücü ve istihdam bakımından gelişmiş ve gelişmekte olan bir il olarak karşımıza çıkmaktadır. Manisa il merkezine, Manisa'ya bağlı ilçelerden, köylerden, çevre illerden ve OHAL döneminde Doğu/Güneydoğu bölgelerinden göçler yaşanmış ve yaşanıla gelmektedir. Çalışmanın son bölümü olan bu bölümde; Manisa ilinin göçe bakan sosyal, demografik ve ekonomik yapısına, alan araştırmasının amacına, yöntemine, tekniğine ve alan araştırmasından elde edilen bulgulara yer verilecektir.

4.1 Manisa İlinin Demografik, Ekonomik ve Göç Yapısı

Türkiye İstatistik Kurumu, Manisa İstatistik Kurumu Bölge Müdürlüğü (2015) demografik verilerine göre; Manisa'nın toplam nüfusu 1.380.366'dır. Bu nüfusun 691.955'ni erkek, 688.411'ni kadın oluşturmaktadır. Cinsiyete bağlı oransal veriler ise, erkek nüfusta %50.13, kadın nüfus oranının da %49.87 görülmektedir. 2015 yılı 2014 yılı nüfus sayımları karşılaştırıldığında toplam nüfusun 2014 yılına göre 12.461 arttığı görülmektedir. Manisa İli, 31.12.2013 tarih ve 6447 sayılı kanun gereği Manisa İli Büyükşehir statüsüne kavuşmuştur bu nedenle toplam nüfus il ve ilçe merkezlerinde ikame etmektedir. Manisa ili ortalama hane halkı büyüklüğü 3.32 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Manisa ili ekonomik yapısını inceleyecek olursak; Manisa, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından bu yana; ihracata yönelik birçok ürün üretmektedir. Kuru üzüm işletmeleri tarafından dünyanın birçok yerine kuru üzüm ihracatı yapıldığı görülmektedir. Bunun yanında 1957 yılında işletmeye açılan Soma Termik Santrali ve 1960 yılında hizmete giren Demir Köprü Hidroelektrik Santrali imalat sanayindeki gelişmeleri hızlandırmıştır. Bu da şehri ekonomik anlamda ön plana çıkarmış ve şehri cazip hale getirmiştir.

Aynı zamanda dünyanın en iyi yatırım unvanına sahip Manisa ili için tarımın yanında sanayi ağırlıklı bir ekonomiden de bahsetmek mümkündür. Manisa, Türkiye istatistiki bölgelerinden TR33 bölgesi (Kütahya, Afyonkarahisar, Uşak ve Manisa) içerisinde yer alır ve içindeki iller arasında gelişmişlik sıralaması bakımından ilk sırada yer almaktadır. Sanayi sektörünün en gelişmiş olduğu il olup, başta elektronik sektörü

olmak üzere bölgenin “yüksek katma değere” sahip üretim merkezidir. Ayrıca madencilikte zengin, tarımda Türkiye’de en çok üzüm, pamuk, tütün ve zeytin yetiştiren bir ilimizdir (Zafer Kalkınma Ajansı, 2009).

TÜİK işgücü piyasasına ilişkin bilgilerin alt yapısını oluşturan işgücü, istihdam ve işsizlik göstergelerini temel alarak, Türkiye 26 İstatistikî Bölge Birimi Sınıflaması (İBBS) Düzey 2 sınıflaması yapmıştır. Bu bağlamda Manisa’nın da yer aldığı İBBS Düzey 2’de TR33 (Kütahya, Afyonkarahisar, Uşak ve Manisa) illerini içeren bölge içinde geçerlidir. Manisa, Uşak benzer sosyo-ekonomik gelişme içinde yer alırken, Kütahya, Afyonkarahisar daha alt sırada yer almaktadır. Bölgedeki gelişmişlik sıralamasına göre; Afyonkarahisar 43. Kütahya 38. Uşak 25. Manisa ise 23. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2012: 3-30).

Yine TÜİK’ in yayınlamış olduğu işgücü istatistiklerine göre Manisa ilinin de içinde bulunduğu (TR33) grupta istihdam edilen nüfus oranı %51,4 iken, işsizlik oranı ise %5,4’tür ve Türkiye verilerine göre istihdam konusunda iyi bir durumdadır. Bu bağlamda Manisa ilinin sosyal, ekonomik gelişmişlik düzeyinin yüksek olması göçe neden faktörler arasında yer aldığı söylenebilmektedir. Manisa ilinin istihdam ve işsizlik oranına baktığımızda İldeki işsizlik seviyesinin düşük seviyelerde olduğu söylenmektedir. Türkiye’de işsizlik ortalaması %9’un üzerinde seyrederken bu durum Manisa’da %4,5 civarındadır. Yine işgücüne katılma oranı Türkiye ortalaması %50 oranında iken Manisa’da %50, 8 gibi daha yüksek işgücüne katılım vardır. Manisa, Türkiye’de sanayi kuruluşlarının geçmişi en eski illerimizden biridir. Büyükşehir Manisa ili; şehirleşme oranı, yıllık nüfus artış hızı, tarım ve sanayi sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. (TÜİK, 2014).

Manisa ili göç verilerine baktığımızda 2000 yılı için aldığı göç verdiği göçten fazla görülmektedir. Bu da net göçünü ve net göç hızını pozitif etkilemektedir. Manisa iline yaşanan göçlere baktığımızda büyük bir kısmını kentten kente olan göçler oluşturmaktadır. Ayrıca bunun yanında önemli bir çoğunluğunu Manisa’nın köylerinden kent merkezlerine olan göçler oluşturmaktadır. 1990 ve 2000’li yılları arasında zorunlu köy boşaltmaları nedeniyle Manisa iline Doğu ve Güneydoğudan çok sayıda göç yaşanmıştır. Yine aynı dönem içerisinde TÜİK verilerine göre yurt dışından Manisa ya

toplamda 2066 bireyin göç ettiği görülmektedir. Bu göçün 1116'sını erkek 950'sini ise kadın oluşturmaktadır.

Tablo15: Manisa İlinin Yıllara Göre Toplam Nüfus İçindeki Göç Verileri

Yıllar	ADNKS Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Göç Hızı (%)
2000	1.149.708	76.526	72.839	3.687	3,21
2008	1.316.750	38.301	35.458	2.843	2,6
2009	1.331.957	28.781	34.262	-5.481	-4,11
2010	1.379.484	32.094	35.497	-3.403	-2,46
2011	1.340.074	33.312	36.021	-2.709	-2,02
2012	1.346.162	32.211	34.054	-1.843	-1,37
2013	1.359.463	36.257	36.989	-732	-0,54
2014	1.367.905	35.570	38.432	-2.862	-2,09

Kaynak: TÜİK Nüfus ve Göç İstatistikleri Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 15'te Manisa ilinin göç ve nüfus verilerine baktığımızda 2000 ve 2008 yıllarında alınan göçün verilen göçten fazla olduğu görülmektedir. Ancak 2009 dan 2014 yılına kadarki sürece bakmak gerekirse verilen göçün, alınan göçlerden daha fazla olduğu ve buna bağlı olarak net göç ve göç hızının negatif olduğu söylenebilmektedir. Manisa ili 6 yılda 17 binden fazla net göç verdiği görülmüştür. Bu duruma en çok etki eden iller arasında İzmir, İstanbul, Ankara, Bursa ve Muğla gösterilebilir. Dikkat çeken en önemli hususlardan biri ise Manisa'nın İzmir ile göç alışverişindeki yoğun ilişkidir. Bu bağlamda diyebiliriz ki Manisa, İzmir'den yoğun olarak göç alırken aynı şekilde göç de vermektedir.

Göçlerin Türkiye'nin doğusunda yer alan bölgelerden, sosyo-ekonomik bakımdan daha gelişmiş batı bölgelerine doğru yöneldiği gözlenmektedir. Manisa ili 1975-2000 döneminde verdiği göç hızı en düşük olan iller arasında yer almaktadır. 2000 yılı verilerine göre Manisa, göç alan bir il ilken 2009 yılında göç verir duruma gelmiştir. Manisa ilinin genel itibari ile göç verdiği iller; İzmir, İstanbul, Balıkesir, Ankara, Antalya, Muğla, Bursa, Aydın, Denizli, Kütahya ve Uşak olmaktadır. Manisa'da verilen göçün nedeni olarak ayrıca cazibe merkezi olarak göç edecek bireyleri çekememesi yer almaktadır.

Manisa ilinin en çok göç aldığı 10 il incelendiğinde, bu illerin ortak özelliği Batı'da yer alan, Manisa'nın yakın çevresinde ve büyük şehirler olmasıdır. İl, kendisine uzak Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi bölgelerden fazla göç çekememektedir. Bu durum, ilin ekonomik koşullar İzmir'e çok yakın olması ve sosyal olanaklar yönünden tam bir çekim merkezi haline gelemediğidir. Ancak bunun yanında zaman içerisinde OHAL durumları, tarımsal vb. nedenlerden dolayı Doğu ve Güneydoğudan Manisa'ya göç görülmektedir. Buna bağlı olarak göç eden bireylerin sosyal temel ağlarla ve mevsimlik göç sonucu kalıcı olarak Manisa'da kalmaları sonucunda göçü arttırdığı söylenebilmektedir.

Doğu'dan Batı'ya yapılan göç olayının ana sebebi bölgedeki terör ekonomik dengesizlik ve buna bağlı işsizlik gösterilmektedir. Köy ve mezra gibi kırsal yerleşim yerlerinden kaynaklanan göç olaylarında göç edenlerin öncelikli olarak kendi bölgesinde olan büyük yerleşim merkezlerine gittikleri görülmektedir. Bu türden göç olaylarına göç eden kesimin büyük çoğunluğunun yakını kendi bölgelerindeki kent merkezlerinde, diğerlerinin ise Akdeniz bölgesi veya Batı Anadolu'da ikamet ettikleri için bu illeri tercih ettikleri görülmektedir. Göç eden kesimin kendi yöreleri dışında tercih ettikleri iller; Adana (%7.08), Antalya (%5,0), İçel (%4.65), İzmir (%4.04) ve Manisa (%3.64) olarak sıralanmaktadır (Aksoy, 2004: 3-4).

Son olarak TÜİK' in (2015) ADNKS dayalı verilerine baktığımızda Manisa da Doğu Anadolu Bölgesine kayıtlı nüfus 106.476; Güneydoğu Anadolu Bölgesine kayıtlı nüfus ise 46.753'tür. Bu nüfus Manisa'nın bütün ilçelerini kapsamaktadır. Alan araştırmasının yapıldığı merkez nüfusta ise Doğu Anadolu Bölgesine kayıtlı nüfus 57.845, Güneydoğu Anadolu Bölgesine kayıtlı nüfus ise 12.807'dir. Manisa ili merkez ilçeleri Yunus Emre ve Şehzadeler olarak ikiye ayrılmaktadır. Yunusemre'deki Doğulu ve Güneydoğulu nüfus 39.219 Şehzadelerdeki Doğulu ve Güneydoğulu nüfus ise 31.433 olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2 Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bu çalışma, dünya ülkelerinin geçmişten günümüze mücadele ettiği ve buna ülkemizin de dâhil olduğu göç olgusu üzerine durulmuştur. Göç olgusuna sadece coğrafi mekân değişikliği olarak bakılmaması gerekmektedir. Göç, bir toplumun ya da bireylerin belli bir zamanda, toplumsal, siyasal, ekonomik, doğal ve kültürel etkiler sonucunda ulus içinde ve uluslararası, zorunlu ve gönüllü yer değişiklikleridir. Göçün

neden ve sonuçlarından, bireyler ve aileler etkilendiği gibi toplumlar ve uluslar da etkilenebilmektedir. Bu nedenle göç, nedenleri, sonuçları negatif ve pozitif yönlerinin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda göç, birçok kavram ile ilişki içinde bulunmaktadır. Göçün daha çok olumsuz yönlerini ele almak ve gerekli çözüm önerileri sunmak adına bu çalışma önemli görülmektedir. Buradan hareketle alan araştırması kapsamında bu çalışma, Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinden Manisa merkez ilçelerine göç eden bireylerin toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal yapısı önem arz etmektedir.

Yapılan alan araştırmasının amacı, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden göç eden bireylerin ekonomik ve toplumsal yapısını incelemek ve söz konusu çalışmanın ana temasını oluşturan sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Çeşitli zaman dilimlerinde farklı nedenlerle Doğu ve Güneydoğudan göç eden bireylerin Manisa ilindeki yaşam seviyelerini, çalışma koşullarını, yerleşkelerini, gelir durumlarına bağlı yoksulluk durumlarını ve sosyal dışlanma/ayrımcılık yaşayıp/yaşamadıklarını analiz etmek ve gerekli çözüm önerilerini sunmaktır.

4.3 Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Çalışmanın analiz birimini, Manisa'nın merkez ilçelerine bağlı mahallerine göç eden Doğulu ve Güneydoğulu bireyler oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanması için amaca yönelik görüşme tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme türü (mülakat) kullanılmıştır. Alan araştırmasında derinlemesine görüşme ile ilgili elde edilen bulgular gözlem tekniği ile zenginleştirilmiştir.

Manisa merkezinde 7 farklı mahallede ikamet eden 50 Doğu ve Güneydoğu illerinden göç eden bireyler ile görüşme yapılmıştır. Bu çalışmada olasılığa dayalı olmayan örnekleme türlerinden “*kartopu*” yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme *sisteminde*; herhangi bir şekilde evrene dâhil birisiyle temas kurulur sonra temas kurulan kişinin yardımıyla başka bir görüşmeci ile temas kurulur. Kartopu etkisi şeklinde zincirleme olarak örnek büyütülür (Altunışık, vd, 2012:143). Bir başka tanımda kartopu örnekleme, çok fazla bilgi elde edilebilecek kişilere veya durumlara ulaşmak için görüşme yapılan kişilere, toplumda iyi konumda bulunan insanlara kim veya kiminle görüşülmesi gerektiğinin sorulması ve bu doğrultuda ulaşılan kişilerle görüşülmesi ve sürecin tekrarlanarak kartopunun büyümesi şeklinde ifade edilir (Patton, 2014). Bu araştırma konusunda, daha önceden yapılan çalışmalar yol gösterici olmuştur.

Ancak bu çalışma bölgesel bazda Manisa iline göç eden ve Bayındırlık, Kocatepe, Gediz, Dilşeker, Nurlupınar, Fevzi Çakmak ve Akpınar Mahallelerinde ikamet eden Doğulu ve Güneydoğulu bireyleri kapsamaktadır. Farklı zamanlardan buralara göç eden bireylerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve fiziki durumlarını ele almak ve göç eden bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk boyutu araştırmak konunun belirlenmesinde önemli unsur olmuştur.

4.4 Araştırmanın Uygulaması

Göçmenlerin göç nedenleri ve karşılaştıkları sorunlara açıklama getirmek için, Manisa Valiliği üniversite bazında kurulan Celal Bayar Üniversitesi Nüfus Göç Müdürlüğünden ve göç eden bireylerin oluşturduğu derneklerden yetkilerle görüşülmüştür. Manisa ili Türkiye İstatistik Kurumu'ndan edinilen bilgiye göre; Manisa ilinde yaklaşık 150.000 Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinden kayıtlı birey bulunmaktadır.

Göç eden Doğulu ve Güneydoğulu bireylerin genel olarak gecekondlu ve kenar semtte ikamet ettikleri gözlemlenmiştir. Göç eden bireylerle yapılan görüşme esnasında zorluklarla karşılaşmıştır. Son dönemlerde artan terör nedenleri bireylerde korku ve endişe ortaya çıkarmış, buna bağlı olarak yöneltilen sorular neticesinde cevap vermek istemedikleri ve verilecek cevaplarda yanlış anlaşılacaklarını düşünerek çekimser davrandıkları görülmüştür.

4.5 Araştırmanın Bulguları

Alan araştırmasının bulgularını farklı başlıklar altında incelenmektedir. Bunlar; sosyo demografik bulgular, gelir/sosyal güvenceye dair bulgular, göç eden bireylerin nereden/nasıl göç ettikleri, göç etme nedenleri, göç kanalları, göç eden bireylerin çalıştığı sektörler, iş bulma kanalları, göç ettiği yerlerdeki tutunma nedenleri, göçün birey üzerinde oluşturduğu değişiklikler, göç eden bireylerin yaşadığı/çalıştığı yerlerde kişilerle olan ilişkileri, göçün beklentilere cevap verip/vermediği, geri dönüş isteklerinin olup/olmadığı ve çalışmanın amacını ve temasını oluşturan yoksulluk ve sosyal dışlanma bulguları olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.5.1 Sosyo-Demografik Bulgular

Alan araştırması, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden Manisa'nın farklı mahallerine göç eden 50 birey ile derinlemesine mülakat görüşmesi

yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre görüşmecilerin 35'i erkek ve 15'i kadındır. Erkek görüşmecilerin kadın görüşmecilerden fazla olmasının nedenleri; kadınların daha çekimser ve mülakata cevap vermek istemedikleri, erkeklerin mülakat görüşmelerinin eşleriyle yapılmasına izin vermemeleri etkili olmuştur. Kadınlardaki eğitim düzeylerin düşük olması ve Türkçe konuşmalarında kendilerini eksik görmeleri ve görüşme esnasında utangaç tavırlar sergilemeleri ve kendilerini rahat hissetmemeleri kadın görüşmecilerin sayısını kısıtlamıştır.

Görüşmecilerin göç ettiği iller, eğitim düzeyleri, medeni durumları ve yaşları farklılık göstermektedir. Tablodan da görüleceği üzere bireylerin eğitim düzeyleri düşüktür. Görüşmecilere göre eğitim düzeylerin düşük olması onları daha da yoksullaştırmıştır. Çeşitli nedenlerden dolayı eğitimlerini tamamlayamadıkları ve buna bağlı olarak düzenli bir gelire ve mesleğe sahip olmadıklarını söylemektedirler. Ayrıca Doğu ve Güneydoğudaki olumsuz hava koşulları, terörün etkileri, okulların yetersiz ve ulaşımın kısıtlı olması, öğretmenlerin az olması, köy işlerinin yapılması ve ailelerin eğitime yeterince destek vermemesi gibi faktörler bireylerin eğitim düzeylerinin düşük olmasını etkilediği söylenmektedir.

Tablo 16: Alan Araştırması Sosyo-Demografik Göstergeleri

Cinsiyet		Yaş		Medeni Hal		Eğitim Düzeyi		Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	
Kadın	15	20-30	7	Bekâr	15	Okur Yazar Değil	8	0-3	5
		31-40	15			Okur Yazar	5	4-6	15
		41-50	15			İlkokul	20	7-9	25
Erkek	35	51-60	9	Evli	35	Ortaokul	8	10 ve üstü	5
		60 ve üstü	4			Lise	6		
						Üniversite	3		

Görüşme yapılan bireylerden 35'i evli 15'i bekâr olmaktadır. Bekâr olan bireylerin aileleri ile birlikte kaldıkları ya da iş ve evlilik için akraba ve hemşerilerinin yanına göç ederek geldikleri görülmektedir. Bireylerin eğitim düzeylerinin düşük

olması, ailede okuma yaşındaki çocukları, iş imkânlarını ve yoksulluğu olumsuz bir şekilde etkilediğini söylemektedirler.

“Başka bir mahalleye yerleşebilirdim ama orada yapamazdım. Eğitim yok dilimiz yok örf adetler farklı hem insanlar garip karşıladı hem bize çok yabancı gelirdi. Bizde hemşerinin olduğu yerlerde kaldık.” G.13.E.

Bireylerden elde edilen bulgulardan hareketle göç eden bireylerin evliliği, sosyal temel ağlara dayanan akraba/hemşeri evliliği olduğu görülmektedir. 50 ve üstü yaşlardaki görüşmecilerin, eğitim seviyeleri çok düşük olduğu ve bunun yanında 40 yaşın altında olan bireylerde ise lise ve üniversite gibi eğitim seviyelerin görüldüğü söylenebilmektedir.

Tablo 16'dan da görüleceği üzere bireylerin hanedeki kişi sayısı fazladır. Bireyler, çok nüfuslu bir yapıya sahip olmalarının nedenlerini eğitimsizlik, yoksulluk ve kadınların erken yaşta evlenmesi gibi nedenlere bağladıklarını söylemektedir. Ayrıca çok nüfuslu olmasının diğer bir nedeni ise bireysel bir şekilde çalışmak için göç eden kardeşlerin, yakın derece akrabaların ve büyük ebeveynlerin çekirdek aile ile birlikte yaşamasıdır.

“Eşimin iki erkek kardeşi de yeni göç ettiler evlenene kadar bizimle birlikte kalacaklar. Eşim ayrı eve çıkmalarına izin vermiyor burada ayıp karşılanır diye.” G.5.K.

“Durumlar çok iyi olmasa da geçinip gidiyoruz. Şimdi diyeceksin ki çocuk neden fazla durum yoksa. Ne yapalım bizde çok çocuk adet erkeği bulana kadar devam ettik. Herkesin en az 5 çocuğu var. Aileye ekonomik katkısı da çok fazla çalışırlarsa tabi.” G.12.E.

“Cahillikten çok çocuk yapıyoruz. Yoksa akıllı olanlar için 3 tane yeter. Çünkü haklarına giriyorsun yapıp kendi hallerine bırakıyorsun.” G.30.E.

“Eşim ve çocuklarımla kalıyorum. Bazen de babam da bizde kalıyor. Annem vefat etti babam da kardeşler arasında sırayla kalıyor. ” G.31.K.

“Eşimin annesi ve babası da bizle birlikte kalıyoruz. Haliyle ailedeki kişi sayısı artıyor. Eşim evin en küçüğü olduğu için anne baba bizle birlikte yaşıyor.” G.48.K

Bireyler ayrıca çok nüfuslu olmayı potansiyel iş gücünü ifade ettiğini de dile getirmektedir. Bazı bireyler çocukların okumamasını, çalışmasını, eve gelir kaynağı sağlamasını istemektedir. Bu nedenle bireyler, yaz dönemlerinde eş ve çocukların mevsimlik tarım işlerine gittiklerini; ayrıca inşaat ve pazarcılık gibi sektörlerde yanında çalıştıklarını söylemektedirler.

4.5.2 Gelir ve Sosyal Güvenceye Dair Bulgular

Görüşmecilerin aylık gelir durumlarına baktığımızda düzenli bir işe sahip olanların düzenli bir gelire de sahip oldukları gözlenmektedir. Ancak görüşmeciler, hanedeki kişi sayısının fazla olduğunu ve alınan ücretlerin geçimlerini karşılamadıklarını ifade etmektedirler. Bireylerin gelir durumları 16 kişinin 1500- 2000 lira arası değiştiği, 14 kişinin ise 1300-1500 lira arası asgari ücret aldıkları gözlenmektedir. Erzurum'dan uzun süre önce göç eden bireyler inşaat işlerinde çalıştıklarını ve kazançlarının aylık 3000 lira ve üzeri olduğunu belirtmektedirler.

“Erzurum'dan 50 yıl önce göç ettik. Burada inşaat işi ile uğraştık şükürler olsun durumlar çok iyi. Kendi işimizi kendimiz buluyoruz. İhale alıyoruz okul, hastane ya da site işi işçilerle beraber inşasını bitiriyoruz.” G. 47.E.

“Erzurum'dan göç edenlerin imkânları biraz daha iyi daha önceleri gelmişler emlak işi ve inşaat ile uğraşıyorlar. Kazançları diğer doğudan göç edenlere oranla iyi. Aylık 4000 ile 5000 arası değişiyor. Ve büyük firmalara taşeronluk yapıyorlar.” G.45. E.

Görüşmecilerden edinilen bulgulara baktığımızda bireyler, alınan ücretlerin temel ihtiyaçlarını karşılamadığı ve göç ettikleri için açtıkları işletmenin ve ikame ettiği yerin kirasını verdikleri bu nedenle gelirin giderlerini karşılamadığı yoksulluklarının buna bağlı olarak arttığını ifade etmektedirler. Tek iş yapmanın bireyleri geçindirmedığını söyleyen görüşmeciler ayrıca sosyal güvenceyi fazla ücret karşılığı istemediklerini bu şekilde enformel düzeyde birkaç iş yaptıklarını söylemektedirler.

“Sosyal güvencem yok. Ben de istemiyorum zaten. Asgari ücret zaten yetmiyor birkaç kuruş fazla kazanmak için sigorta yaptırmıyoruz.” G.49.E.

“İki iş, üç iş birden yaptığımız oluyor. Sosyal güvence yok zaten olsa suçtur yapmamız. Aileye aldığımız maaş yetmiyor onun için sigorta istemiyoruz. Tarım

işi inşaat işi ve boya badana işleri gibi birçok iş yapıyoruz. Çocuklar ve hanım da bizimle beraber tarım işinde çalıştığı oluyor.” G.44.E.

Bulgularda görüleceği üzere kadın görüşmecilerin çalışmadığı ve kadın çalışmasının ayıp karşılandığı söylenmektedir. Kadınlar, sadece tarım işlerine aile ile birlikte gidildiği ve onun haricinde herhangi bir işte çalışmanın olmadığını ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin sosyal güvencelerindeki bulgulardan hareketle evli ve bekâr kadınların çoğunluğu iş için eşlerinin veya babalarının üzerine sosyal güvenceden sağlık hizmetlerinden yararlandıklarını dile getirmişlerdir.

Tablo 17: Alan Araştırması Sosyal Güvence Göstergeleri

AKTİF SİGORTA			GSS	PASİF SİGORTA			TOPLAM
5510 S.K./ 4-a (Bağımlı çalışan işçiler)	5510 S.K./ 4-b (Bağımsız çalışan esnaf ve çiftçiler)	5510 S.K./ 4-c (Memurlar)	5510 S.K./ 60-g (Eski yeşil kart)	SSK Emeklisi	BAĞKUR Emeklisi	EMEKLİ SANDIĞI Emeklisi	
15	7	3	21	2	1	1	50

Tablo 17’ den de anlaşılabacağı üzere görüşmecilerin sosyal güvenceleri farklılık göstermektedir. 15 görüşmecinin sosyal güvencesi bir işverene bağımlı olarak çalışan 4A’yı (eski SSK) kapsamaktadır. 7 görüşmeci, kendi hesabına bağımsız çalışan esnaf veya çiftçileri kapsayan 4B’nin (eski BAĞ-KUR) içinde yer almaktadır. 3 görüşmeci, memurları kapsayan 4C (eski Emekli Sandığı) statüsünde bulunmaktadır. Toplamla 4 görüşmeci herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan emekli olmuştur. 21 görüşmeci ise 5510 sayılı Kanunun 60. maddesinin G bendi kapsamında belirtilen ve geliri aylık brüt asgari ücretin üçte birinden az olanlar (primlerini devlet tarafından ödenen / yeşil kart) kapsamda yer almaktadır.

4.5.3 Göç Eden Bireylerin Nereden ve Nasıl Göç Ettikleri

Görüşmecilerin bulgularından hareketle Doğu ve Güneydoğudan olan göçlerin büyük bir çoğunluğunun topluluk halinde olduğu söylenebilmektedir. Çeşitli nedenlerden dolayı aile, sülale veya kırsal alandaki kişiler ile birlikte göç ettikleri

görülmektedir. Göç etme esnasında kullanılan ulaşım araçları olarak tren, otobüs, kamyon ve kamyonet olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Şırnak’tan annem, babam ve kardeşlerimle 1998 yılında kamyonla binip Manisa’ya geldik.” G.1.E.

“Ailem ile birlikte 1970’li yıllarda Erzurum ilçesinden tren ile buraya göç ettik.” G.2.E.

“Erzurum’dan eşim çocuklarım ve annem babamla trenle göç ettik.” G.4.E.

“Erzurum’dan ailem ile beraber göç ettik kardeşlerim, annem ve babam trenle göç ettik.” G.7.E.

“Mardin’den ben annem ve babamla birlikte otobüsle göç ettik.” G.8.E.

“Bitlis’ten annem, abilerim, kardeşlerim ve babamla birlikte kamyonla göç ettik.” G.9.K.

“Muş’tan tüm aile kamyonet ile göç etti.” G.10.K.

“Mardin’in köyünden 1991 yılında ben, eşim, büyük iki çocuğum ve kayınlarım ile birlikte göç ettik.” G.11.K.

“Yaklaşık 30 yıl önce Bitlis’in ilçesinden Manisa’ya göç ettik. Ailecek göç ettik; abim ve ailesi, diğer kardeşlerim, annem, babam ve biz; eşim ve ben.” G.16.E.

“Siirt’ten 14 yıl önce eşim çocuklarım ve annem ve kardeşlerimle birlikte göç ettik.” G.19.E.

“Muş’tan 15-20 yıl önce çıktık ben eşim büyük iki çocuğum.” G.22.K.

“Muş’tan eşim, kaynanam kayınbaba ve kayınlarımla göç ettik.” G.24.K.

“Erzurum’dan babamlar annem ve amcamlarla beraber 30-35 yıl önce göç etmişler.” G.25.K.

“Ağrı’nın sınır köylerinden 22 yıl önce ailecek hatta akrabalar da dâhil tüm sülale göç ettik.” G.26.E.

“Kars’ın Kazman ilçesinden 16 yıl önce annem babam kardeşlerimle 11 kişi olarak göç ettik.” G.27.K.

“Diyarbakır’dan annem, babam, eşim ve kardeşlerimle birlikte göç ettik.” G.30.E.

Göç eden bireylerin göç serüvenlerine baktığımızda kimi görüşmecilerin daha önce göç deneyimlerinin oldukları, bulundukları kırsal alanlardan ilçelere, kent merkezine veya yakın illere, büyük şehirlere göç ettikleri görülmektedir. İlk göç yerlerinde tutunmama nedenleri olarak akraba hemşeri bağlarının olmaması, yakın illerdeki güvensizliğin devam etmesi ve illerin ekonomik düzeylerinin benzer olmasına bağlamaktadır.

“Bitlis’ten eşim bir çocuğumla önce Adana’ya sonra Manisa’ya göç ettik.” G.15.E.

“Erzurum’dan eşim ve iki çocuğumla birlikte önce Ankara’ya sonra Manisa’ya göç ettik.” G.33.E.

“Siirt’ten önce Diyarbakır’a göç ettik. Orada fazla kalamadık. Orası da Siirt gibiydi. Karışık pek güvenli değildi sonra eşim ve eşimin ailesi ile birlikte Manisa’ya göç ettik.” G.36.K.

Göç eden bireyler içerisinde bireysel göçler de karşımıza çıkmaktadır. Aile fertlerinden birilerinin daha önce göç etmesi onu göç etmeye sevk ettiği görülmektedir. Ayrıca göç eden bireylerin askerlik ve daha önce mevsimlik göç ile geldikleri dönemde çalışma evlilik vb. amaçlarla tek başlarına göç ettikleri görülmektedir.

“Ağrı’dan tek başıma abim burada olduğu için göç ettim.” G.40.E.

“Mardin’den ablam buraya daha önce göç ettiği için annem babamdan ayrı tek başıma göç ettim.” G.50.E.

“Ağrı’dan tek başıma buraya gelin geldiğim için göç ettim. Akrabalarım burada amcamın oğluna istedikleri için annem babam ve kardeşlerimden ayrı buraya göç ettim.” G.32.K.

Göç kitlesel ve bireysel olarak yapılabilmektedir. Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinden göç edenlerin aile bağlarının gelişmiş olduğu ve toplu bir şekilde hareket

ettikleri görülmektedir. Bu da göç ederek ayrıldı yerlerin boşalmasına, ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri ile değişmesine neden olmaktadır. Bunun yanında göç ederek gelen yerlerde ise bireylerin toplu bir şekilde yaşamalarına, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal değişikliklere yol açtığı görülmektedir.

4.5.4 Göç Etme Nedenleri

Göçe etki eden birçok neden bulunmaktadır. Görüşmecilerden elde edilen bulgulardan yola çıkarak göçün en önemli nedeni ve büyük bir kısmını Doğu ve Güneydoğuda işsizliğin yoğun olması gösterilmektedir. Bireyler veya aileler düzenli bir gelir elde etme ve iş imkânlarına kavuşmak için göçe yönelmektedir. Bunun yanında ailedeki nüfusun artması işsizliği arttırmakta ve yoksulluğu derinleştirmektedir. Bu nedenle göç eden bireylerin en büyük sorunu ekonomik nedenler oluşturmaktadır.

“Göç etme nedenimiz eğitimin olmaması, yoksulluk ve bunun nedeni olan işsizlik ve gelirin olmaması.” G.2.E.

“Göç yapmamıza eğitimin eksikliği, fakirliğin olması ve işsizlik damga vurdu.” G.3.E.

“Göç etme nedenimiz nüfusun fazla olması ve kimsenin iş bulamaması ekonomik durumun çökmüş biz vaziyette olması kurbanım. İmkân yok eğitim desen kimse okumuyor birazda o sebep oldu.” G.4.E.

“Göç etme sebebi işsizlik buna bağlı olarak fakirlik, muhtaçlık. Maddiyattan dolayı okuyamadık, birçok şeye sahip olamadık bu nedenle gelecek neslimizin okuması iyi yerlere gelmesi için göç etmek zorunda kaldık.” G.6.K

“Göç etmedeki nedenler fakirlik, ailedeki babamın kardeşlerimin çalışamaması ve eğitim konusunda kimsenin okuyamaması.” G.10.K.

“Göç etme sebebim sadece çiftçilik yani rençberlikten kurtulmak için göç ettim. Aile büyüktü kardeşlerim annem babam ve eşim çocuklarım 12 kişi yaşıyorduk.

“Vallahi keyfimizden göç etmedik. İşsizlikten göç ettik. Orada sende bilirsin sanayi yok iklim kötü 8 ay kış var burada iki ay var oda kış denmez. Onun için babadan kalan bağı bahçeyi sattık buraya geldik.” G.13.E.

“Nüfus çok tarım desen ya arpa ya buğday başka bir şey yok. Sermaye yok onun için ben ve kardeşlerim işsizlikten geçinememekten dolayı orada kalırsak durumların daha da kötü olacağı düşüncesi ile göç ettik.” G.15.E.

“Nüfus çok 11 kişiyiz onun için herkes büyüyor evleniyor kendi hayatını kurmak istiyor ve iş bulup çocuklarına güzel bir gelecek kurmak istiyor. Fakirlikten kurtulmak istiyor.” G.16.E.

“Neden mi göç ettim çünkü yeni evliyim işim yok gelirim yok çocuk da oldu gider daha da arttı ve bazen eşin bile sana yanaşmıyor onları geçindirmiyorsun diye o sebeple burada akraba var. Onun için aldık bohçamızı geldik Manisa’ya. Tek neden işin olmamasıdır kardeş.” G.17.E.

“Göç etme nedenimiz eşimin çalışmaması yani işin mesleğin olmaması. Borcumuzun olması ve koca bir aile olarak yaşamamız. Eşimin ailesi yani 12 kişi kalıyorduk. Kazanç bir yeme içme bir. Kadının zaten söz hakkı yok okuması yok. Ev işi yapacak çocuk bakacak erkek doğuracak. Eşimle uzun uzun konuştuk ve buradaki akrabaların da desteği ile göç ettik.” G.18.K.

“Göç etme nedenim buradaki akrabalar ve orda işsiz olmam. Buraya gel çalışırsın bazen tarım işi çıkıyor bazen inşaat işi dediler mesleğini yaparsın dediler bizde göç ettik.” G.20.E.

“Ailemin durumu çok kötüydü. 7 kardeşiz. Evlenen ya göç ediyor ya da orda sefalet içinde yaşamını devam ettiriyor. İşsizlik ve yoksulluk çok etkili oldu. Evlenince ve de çocuk sahibi olunca onların da geleceğini düşünerek buraya göç ettik.” G.21.E.

“Göç etme nedenimiz babamın düzenli bir işi olmaması ve bizleri okutma düşüncesi.” G.28.K.

“Ağrı’da eşimin ve ailesinin durumu iyi değildi. Evlenince borca girdik ve çocuk yaşta evlendik. Onun için hem kendimizi geçindirmek hem de çocuklarımızı geçindirmek için göç ettik. Göçün sebebi yokluk fakirliktir abi.” G.48.K.

Doğu ve Güneydoğu’da iklimin elverişli olmaması, çalışma koşullarının az ve zor olması, eğitim, sağlık ve ulaşım erişimindeki sorunların fazla olması da göç etmeye etki eden itici nedenler olarak gösterilmektedir.

“Rençberlik hem ağır işti hem de getirisi yoktu. Öküz ile çiftçilik yapıyorduk. Ayrıca dışarıya açık bir insandım Bitlis bana dar geliyor akrabalarım gibi batıya açılmak istedim. Manisa’da güzel kazanan iş yapan akrabalar al eşini çocukları getir dedi o şekilde göç ettim.” G12.E.

“Tarım o hava şartlarında olmuyor. Kış 8 ay falan sürüyor. Yollar eğitim iş imkânları hepsi duruyor. Hayvancılık da pek kurtarmıyor. Çünkü sermaye yok onun için burada akrabalar orda aç kalırsın gel buraya iş var çocuklarla çalışırsın dediler onun için göç ettik” G.46.E.

“Hastaneye gidemiyorduk. Hastalarımız kızaklarla uzak yerlerdeki sağlık ocaklarına gönderiyorduk. Ebe bulamıyorduk. Öğretmen yok okullar aylarca tatil ve boş kalıyordu. Biz çektik çocuklarımız çekmesin diye göç ettik.” G.7.E.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde terör sorunu göçe etki eden önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmecilerin terör kaynaklı kitleler ve aile ile birlikte göç ettiği görülmektedir. Göçlerin bazen çevre baskısı, devlet desteği ya da güvensizlik/korku nedeniyle yapıldığı bulgulardan çıkarılmaktadır. Terör nedenli göçlerin halen devam ettiğini ve doğu güneydoğudaki göç etmeyerek kalan aile fertlerini, akrabalarını ve hemşerilerini de göç etmelerinde yardımcı olduklarını ifade etmektedirler. Terör nedeniyle ekonomik durumlarının daha da kötü olduğunu ayrıca teröre yardım etmeleri gerek dağa insan gönderme gerekse de maddi imkân sağlamak için baskı ile karşılaştıklarını söylemektedirler.

“Göç etme nedenimiz bölgede artan terör olayları, bölgenin geri kaldığı ve ailede işsiz kişilerin çok olmasıdır. “ G.1.E.

“Göç etme sebebimiz Diyarbakır’ın sürekli terör bölgesinde olması ve işsizliğin olması bu nedenle fakir olmamız.” G.8.E.

“Göç sebebi olarak terör. Bizim köyden dağa çıkan çok oldu. Çok genç terörün pençesine girdi. O zaman eşim ve kayınlarım gençti. Yani terör için silah demekti. Orda kalsalar ya koruyucu olacaklar ya da dağa çıkacaklardı. Onun için çareyi göç etmede bulduk. Devlet yer olarak buraya gönderdi. Birçok köylü ve akrabalarımız da bizim gibi İstanbul, İzmir ya da Antep’e göç etti. Terör olduğu zaman iş, güven, eğitim ve sağlık da yok oluyor onun için göç başlıyor.” G.11.K.

“Göç etmemize birçok neden vardı. Ama en birinci neden o zamanki terör olayları oldu. Allah’ın belası terör yüzünden köyle boşaltılıyor, insanlar bir kazanç sağlayamıyor o nedenle bazen kendi imkânı bazen devlet baskısı ile göç ediyorlardı. Bizde o şekilde göç yaşadık.” G.24.K.

“Göç etmede çok neden var ama iş ve terör konuları en önde gelen nedenler. Terör o zaman yoğun olmasaydı daha sonra göç edecektik. Köy boşaltmaları OHAL dönemlerinden kaynaklı politikalar nedeniyle çok köy boşaltıldı ve buna bağlı göç yaşandı. Terör şehre iniyor, köye geliyor ya maddi ya asker istiyor kendine. Bu sebeple her zaman çatışma çıkıyor o nedenle herkes tedirgin göç etmeye bakıyor.” G.26.E.

“Terör bizi her anlamda etkilemişti. Terör konusunda gerek dağ gerek şehirde olan insanları ile en fazla olan ve etkilenen şehirdir Diyarbakır. Zaten şimdi de bu nedenle göç olmuyor mu? Yani güvenliğimizi, işimizi akraba ve hemşeri bağını koparan bir neden oldu terör. Bu nedenle göç ettik.” G.30.E.

“Göç etme nedeni o zamanki terör olayları ve köy boşaltmaları. Ya korucu olacaktık ya dağa çıkacaktık. Hem iş yapılmıyor o esnada hem de terör yardım istiyor. Vermeyince köylü ve hemşeri de dışlıyor bizi. Devlet ile sürekli çatışmalar oluyor bu nedenle tadımız tuzumuz kalmıştı ve göç etmek zorunda kalmıştık.” G.35.E.

Göçe etki eden diğer nedenler olarak bireylerin mesleklerini devam ettirmeleri, atama, evlilik, aileler içindeki anlaşmazlıklar ve sosyal dışlanma biçimleri gibi toplumsal etkenler de yer almaktadır.

“Göç etme sebebim eşim Manisa’da ben buradaydım akrabamız evlendik beni de aldı buralara geldik. Yani evlilik olmasa buralar hayalimde bile yoktu.” G.5.K.

“Göç etme nedeni lise mezunu olduğum için askeri sınavlara girdim kazandım aile ve çevre asker olacağım için pek sıcak bakmadı. Tayin gereği ve oralardan kaçış olarak göç ettim.” G.14.E.

“Göç etme nedeni mesleğim gereği. Çevre baskısına rağmen, teröre rağmen askeriyede uzman olduk. Evin tek lise mezunuyum. Diğerlerinin mesleği yok.” G.15.E.

“Göç etme nedeni işsizlik ve geçinememezlik. Babam ikinci eşini aldıktan sonra dışlandık ve buradaki akrabaların amcamlarım desteğiyle geldik. Zaten 10 kişiyiz babam evlendi nüfus arttıkça arttı, geçim sıkıntısı çekememezlik de olunca çareyi göç yaparak bulduk.” G.19.E.

“Eşimin ailesi köy içinde bazı evlerle sulama ya da arazi sebebiyle kavgalı olmuştu. Kayınbabam da bize ve diğer çocuklarına bir şey olmasın her şeyi sattı ve göç ettik.” G.32.K.

“Göç etme sebebimiz annem babam ve kardeşlerimle aramız iyi gitmiyordu. Her gün kavga oluyor.” G.33.E.

“Manisa’nın iş konusunda iyi olması ve İzmir’e yakın olması. Evlilik ve hayatımı burada devam ettirme düşüncesi ile geldim.” G.50.E

Görüşmecilerin göç nedenleri bulgulardan da anlaşılacağı gibi ekonomik, terör ve toplumsal sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna bağlı olarak bireyler, Manisa ilinde iş imkânı bulmak, terör açısından daha güvenli olması, ulaşım, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlara erişimin daha kolay sağlanması gibi düşüncelerle göç ettiği söylenebilmektedir.

4.5.5 İş Bulma ve Göç Kanallarında (Akraba-Hemşeri) Sosyal Temel Ağlar

Sosyal temel ağlar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan göç eden bireyler için kuşkusuz büyük önem arz etmektedir. Daha önce göç eden bireylerin, akraba ve hemşerilerine göç etme konusunda önyak oldukları gözlenmektedir. Göç eden bireyler, daha önce göç etmiş olan akraba veya hemşerisinin yanına gelerek yeni yerleşim alanlarında tutunmaya çalışmaktadır.

Kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden insanlar, uyum sorununu daha kolay atabilmek, istihdam alanlarında kısa sürede iş bulmak ve konut sıkıntısı çekmemek için tanıdık ve kültürlerin birbirine yakın olduğu yerlerdeki kişilere yakın yerlere göç ettikleri görülmektedir. Doğu ve Güneydoğudan Manisa merkezine göç eden bireylerin

aynı mahallerde yaşadıkları, inşaat, tarım ve pazarcılık gibi iş kollarında birlikte çalıştıkları bulgularda yer almaktadır.

“Göç etmemizde amcamlar etki etti onlar bizden iki yıl önce Manisa’ya göç ettiler burada tarım var ve güvenli gelin dediler babama. Çocuklar ve sen çalışırsınız dediler, babam da bizi toplayıp buraya getirdi.” G.1.E.

“Bu işi bize akrabalarımız buldu sağ olsunlar burada çok yardımcı oldular.” G.2

“Boya ve servis işi bulmada akrabaların ve hemşerinin çok etkisi oldu.” G.14.E.

“Buradaki akrabalar buraya gel çalışırsın bazen tarım işi çıkıyor bazen inşaat işi dediler mesleğini yaparsın dediler onun için göç ettik. Sonra dedikleri gibi iş buldular ev buldular bize. Akraba olmasa yapamazdık buralarda.” G.20.E.

“Dayımlar ve amcamların isteği üzerine geldim. Aylık çok az kira vererek onların yanında kalıyorum. Onlar olmasa belki geri dönerim.” G.21.E.

“Bizde burada akrabalarla beraber bulup tarım işine gidiyoruz. Hemşeri akraba ile kalkınıyor insan.” G.22.K

“Göç etmemizi ve babama burada iş bulacaklarını söyleyen akrabalar.” G.23.K.

“Akrabaların buraya gelin nüfus çok çalışırsınız durumunuz iyi olur dediler geldik. Şimdi tarım, inşaat işlerini birlikte tutup kazanıyoruz.” G.27.E.

“Burada inşaat konusunda durumu iyi olan Erzurum ve Muşlular var onlar bize yardım edip iş buldular. Diğer işleri de kendimiz çevre edinerek buluyoruz.” G.30.E.

“Akrabaların etkisiyle iş imkânı bulduk. İlk zamanlar iş sorunu oluyor daha sonra çevreyi tanıyınca ve işten de anlayınca işi kolay buluyorsun. Akrabalar sağ olsun onlar çok yardım ettiler.” G.34.E.

“Babamın dayısı çok önceleri buraya gelmiş çevresi var onlar bize yardımcı oldu ilk zamanlar iş bulduk. Daha sonra kendimiz araştırıyoruz veya çalıştığımız yerde işin hakkını verirken işveren başka bir iş veriyor.” G.35.E.

“Önceleri akrabalarla inşaat işi buluyorduk daha sonra buradakilerin hepsi akraba hemşeri olunca kahvehane açmaya karar verdim. Onlar olmasa ne iş bulurdum ne de burayı açabilirdim.” G.37.E.

Görüşmecilerin bulgularından da anlaşıldığı gibi bireylerin meslek edinme kurslarına giderek vasıf kazandıkları ve iş yerlerine kendilerinin başvuru yaptıkları bunun yanında İŞKUR'un veya diğer etkenlerin da iş bulma konusunda destek verdiği görülmektedir.

“İş bulma konusunda geldiğimiz zaman meslek yoktu daha sonra kurslar var başvuru yaptık ve iş imkânları bulduk. Şimdi birkaç meslek elimizden geliyor onun için kendimiz işimizi buluyoruz şükür.” G.19.E.

“Göç ettikten sonra bilmediğin yerde işsiz evsiz kalıyorsun. Bu nedenle her kapıya başvuruyorsun. Kendim çok aradım bulduğum işler de oldu. İŞKUR'a başvurdum. Ve şimdi sanayide çalışıyorum.” G.33.E.

“Asker arkadaşlarım burada bana iş imkânı buldular, daha sonra da hemşeri yardımları ile ev imkânı ve yeni iş alanları bulduk.” G.43.E.

“Buraya göç ettikten sonra meslek öğrenmek için kurslara gittim ve İŞKUR'a başvurdum onlarda bana uygun iş buldular ve bu şekilde çalıştım.” G.50.E.

Sosyal temel ağların Türkiye'deki iç göçe ivme kazandırdığı görülmektedir. Aynı zamanda göç alan ve göç veren yerler açısından sosyal, ekonomik ve kültürel yapıda olumlu/olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. Sosyal temel ağların göçü arttırması göç alan yerlerde altyapı, konut ve istihdam sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda göç eden bireylerin göç alan yerlere ekonomik canlılık kazandırdığı ve göç edilen yerin gelişmesine katkı sağladığı söylenebilmektedir.

4.5.6 Göç Edenlerin Çalıştığı Sektörler ve Çalışma Koşulları

Doğu ve Güneydoğudan Manisa'ya göç eden bireylerin çalıştığı sektörler; sanayi, inşaat ve tarım olarak farklılıklar göstermektedir. Çalışma şartlarının inşaat ve tarım sektörlerinde ağır olduğu söylenmektedir. Bir işletme ve işveren tarafından çalışan bireylerin çalışma süreleri 10-12 saat olarak değişmektedir. İnşaat ve tarım sektörlerinde çalışan bireylerin çalışmaları süreklilik göstermediği de bulgulardan elde edilmektedir. Sanayi sektöründe çalışan bireylerin asgari ücret ve 8 saat çalıştığı görülmektedir.

Sanayi sektöründe çalışanların diğer sektörlerle oranla daha düzenli çalıştığı buna bağlı olarak düzenli bir gelir kaynakları olduğu ifade edilmektedir.

“Çalışıyorum ama sektör olarak serbest meslek diyelim emekli olduğum için bazen tarım bazen inşaat bazen de başka işler oluyor. Bazen sekiz saat bazen daha fazla çalışıyoruz. Aman iş olsun da çalışalım oğlum. Çalışma şartları ağır ama yeni düzenlemelerle hem asgari ücret arttı hem de denetimin şartlar kolaylaştı.” G.1.E.

“Çalışıyorum inşaatta çalışıyorum ve iyi bir maaş alıyorum şükür.” G.3.E.
“Evet çalışıyorum. Emlak dükkânı işletiyorum bazen dükkânda iş olmazsa inşaat işine gidiyorum.” G.12.E.

“Çalışıyorum ama kayıtlı bir şekilde değil. İnşaat işine gidiyorum ya da emlak dükkânında akrabamla açtık orada oturuyorum.” G.15.E.

“Çalışıyorum üniversitede bekçi kadrosundayım. Düzenli bir işim var iş koşulları normal.” G.16.E.

“Çalışıyorum pazarcılık işi yapıyorum. Haftanın dört günü orda burada da bazen inşaat bazen de yazın tarım işine gidiyorum eşim ve çocuklarla. İşler zor ama çalışmak lazım. Yazın servisler kalkıyor buradan ırgat topluyorlar. İş çok burada.” G.17.E.

“Çalışmıyorum mesleğim inşaat ve çiftçilik.” G.4.E

“Çalışıyorum fırıncıyım. İnşaat ve çiftçilik işini de yaptığım oluyor.” G.19.E.

“Çalışıyorum ayakkabıcıda çalışıyorum işim erken biterse ya da iş olmadığı zaman inşaatla gidiyorum bazen de pazara amcamlara yardıma gidiyorum oradan birkaç şey kazanıyorum.” G.20.E.

“Çalışıyorum inşaat işine gidiyorum. Boya badana işleri yapıyorum ve şu küçük el arabamla pilav nohut satıyorum; inşaatın olmadığı zamanda bu iş geçimimi sağlıyor. Manisa’da bir kültür olmuş nohut pilav satma işi ondan kazandırıyor.” G.21.E.

“Organize sanayide beyaz eşya firmasında işçi olarak çalışıyorum. Çalışma şartları iyi 8 saat ve asgari ücret alıyorum.” G.26.E.

“Fabrikada çalışıyorum ve çiğ köfte dükkânı işletiyorum. Ona da hanım bakıyor.” G.29.E.

“Üniversitede temizlik işi yapıyorum.” G.31.E.

“Çalışıyorum kahvehane işletiyorum. İşler iyi olmasa arada inşaat işine de gidiyorum tarım işine de. Çocuklarım da bazen fabrika da çalışıyor bazen de tarlada.” G.37.E.

“Çalışıyorum. Önceleri inşaat işine çalışıyordum şimdi de berber dükkânım var.” G.39.E.

“Pazarcılık, boya badana işleri ve inşaat işleri yapıyorum. Çalışma sürelerim esnek yani iş olunca yoğun çalışıyorum olmadığı zamanda uzun süre işsiz kalıyorum.” G.43.E.

Görüşmecilerin çalıştığı iş kolları; boya badana işleri, pazarcılık, berberlik, lokantacılık, işportacılık, ayakkabıcılık, işçi servis şoförlüğü, esnafılık vb. gibi vasıf düzeyleri düşük ve düzensiz işler olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç eden bireyler içerisinde özellikle inşaat işi yoğun olarak yapılmaktadır. Buna neden olarak akraba/hemşeri birlikteliğini ve işin koşullarına bakılmaksızın aldıkları ücretin fazla olduğunu göstermeleri yer almaktadır.

“Çalışmıyorum ama yazın iki-üç ay tarım döneminde işe gidiyoruz çocuklarla. Yoksa geçinemeyiz.” G.11.K.

“Çalışmıyorum, çocuk bakıyorum, ekmek yapıyorum, yazın da üzüme domatese gidiyorum ama düzenli bir işte çalışmıyorum. Zaten burada bir elin beş parmağını geçmez bayanların çalışması. Erkek çalışır kadın eve bakar.” G.18.K.

“Çalışmıyorum zaten çalışsam ne iş yapacağım. Okul okuyamadık. Kadınlar doğuda herkesten çok zor şartlarda yaşıyor. Hayvana bakar çocuk yapar tarla işine gider. Tezek hazırlar ev işi yapar. Onun için her durumda her zaman çalışıyoruz. Bazı durumlarda üzüme, domates toplamaya gidiyoruz çocuklarla” G.22.K

“Tarımda çalışıyorum zaten burada kimse kızını karısını fabrikada çalıştırmıyor. Bizim gibi tarım işine gönderiyor. Zaten evlenme çağı gelmiş diyor babam akrabaya falan verirler bu şekilde hayatım devam eder. Bu şartlarda çok iyi okumadık derslerimiz de iyiydi babam biraz çevreye biraz da ekonomik nedene bağlayarak okutmadı. Hayalimizdeki mesleği kazanmadık yapamadık.” G.23.K.

“Burada bazen kızlarımla yazın iki ay gibi domates, salatalık ve üzüm toplama işine gidiyoruz. Şartlar orda zor. Çünkü her zaman evimize git gel yapamıyoruz orda kaldığımız zamanlarda tuvalet, banyo sıkıntısı çok oluyor. Aldığımız ücret de çok az. Yine de çalışıyoruz çünkü çocukların ve kadınların aileye maddi katkısı olması lazım; yoksa geçim olmaz, nüfus çok çünkü.” G.24.K.

“Çalışmıyorum, yazın mevsimlik tarım işlerine gidiyoruz. Sıcığın çekilmez olduğu, sivrisineklerin kanımızı emdiği ve soğuk suyun az bulunduğu yerlerde çalışıyoruz. Kızlarım ve ben çalışıyoruz. Tarlada ne iş olursa çalışıyoruz; domates kesme toplama, biber salatalık üzüm gibi işler.” G.32.K.

“Çalışıyorum ama yazın tarlaya gidiyorum. Domates ya da üzüm işi oluyor. Çocuklarım da okul tatiline yazın tarlaya benimle birlikte gidiyor. Aileye ve kendi eğitimlerine katkı sağlıyorlar.” G.36.K.

“Çalışmıyorum iş var aslında gündeliğe gideyim diyorum eşim izin vermiyor. Çocuklarına bak evinle ilgilen diyor. Yazın ailecek tarım işine gidiyoruz. O sıcak ve zor şartlarda üzüm, domates salatalık biber işlerini 3 ay falan yapıyoruz. Aile birlikte çalışınca birikim oluyor. Toplu para alıyorsun sonuçta.” G.38.K.

Kadın görüşmecilerin, tarım dışı sektörlerde çalışmalarının görülmediği tespit edilmiştir. Sadece tarım işlerinden anladıklarını ifade ederek okumadıklarını ve bir meslek sahibi olmadıklarından yakınmaktadırlar. Yıl içerisinde 2 ile 4 ay arasında değişen zaman dilimlerinde domates, salatalık, üzüm ve biber toplama işlerine gittiklerini söylemektedirler.

Bazı kadın görüşmecilerin, tarımsal ürün toplama ve domates kesme işleri yaptığı zamanlarda el kesme, traktörden düşme gibi iş kazalarına maruz kaldıkları da görülmektedir. Bulgulardan hareketle çocuk işçiliğinde olduğu görülmektedir. Yazın

okulların tatil olduğu zamanlarda tarım işleri, hafta sonu tatillerinde de inşaat ve pazarcılık gibi ağır şartlar altındaki işlerde çalıştıkları söylenebilmektedir.

4.5.7 Göçün Bireylerde Meslek Değişikliği Yapıp/Yapmadığı

Göç bireylerin mesleklerinde değişiklik yaptığı bu nedenle bazen olumlu bazen de olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığı görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde iklim, yükselti, sermaye, ulaşım gibi sosyal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak gelişmenin istenen düzeyde olmaması bireylerdeki mesleği de etkilemektedir. Görüşmecilerin bölgedeki temel geçim kaynağının hayvancılık ve az miktarda tarım olduğunu söylemeleri buna bağlı olarak diğer mesleklerin gelişmesini olumsuz etkilediğini belirtmektedirler. Göç eden bireylerin göç etme nedenlerinden biri de göç alan yerlerde yeni meslek kazanma ve olan mesleklerini orada devam ettirerek hayatlarını idame etme düşünceleridir.

“Göç meslekte değişiklik yapmadı çünkü önce meslek yoktu ki eğitim yok meslek nasıl olsun her zaman serbest meslekte çalıştım.” G.2.E.

“Göç mesleğimizde herhangi bir değişiklik yapmadı ama göç etmeseydik bu sektörde çalışamazdık çünkü Erzurum’da inşaat gelişmemiş çünkü hep göç veren bir yer.” G.3.E.

“Göç mesleğimizde değişiklik yaptı tarımdan inşaata geçiş yaptık yıllarca inşaatta çalıştım.” G.4.E.

“Göç etmeden önce mesleğimiz yoktu haliyle değişiklik yaptığını söyleyemem ama meslek kazandırdığını söyleyebilirim.” G.7.E.

“Göç bana okuma imkânı kazandırdı ve meslek de kazandıracak.” G.8.E.

“Doğuda pek meslek yok yani göç mesleğimizi bozdu artık o mesleği yapamıyoruz diye bir şey yok çünkü hayvancılık ve tarım var o da iklim el verdiği sürece.” G.10.E.

“Göç meslekte değişiklik yapıyor. Çünkü çok kişi oradaki mesleğini burada yapamıyor. Zaten çoğunun mesleği de onu kurtarmıyor.” G.11.K.

“Göç mesleğimde değişiklik yaptı. Çiftçilikten emlak işine ve daha birçok iş kazandırdı. İnşaat ve boya badana işleri, fabrika gibi.” G.12.E.

“Mesleğimde pek değişiklik yapmadı. Ama isteseydim yapardım. Çok meslek var burada.” G.13.E.

“Göç meslekte değişiklik illa ki yapıyor. Göç olmasaydı asker olmazdım düzenli bir işim olmazdı. Sonra inşaattan anlamazdım. Çocuklar boş olduğu zamanlarda tarım işine ya da inşaata gelip çalışamazdı.” G.15.E.

“Değişiklik yaptı hem mesleğimi burada yapıyorum hem de yeni meslekler yapıyorum.” G.20.E.

“Göç meslekte değişiklik yapıyor; orada bu meslekler (inşaat, sanayi tarım) yok, onun için göç ile iş imkânı ve meslek kazandık.” G.26.E.

“Oradayken mesleğimiz işsizlikti. Eğitim yok buna bağlı meslek de yok. Karsta imkânlar çok az. Burada tarım işi, sanayi işi ve İnşaat işi çok oluyor. Onun için göç sonucu bu sektörlerde meslek edinme imkânı buluyorsun.” G.27.E.

“Göç mesleği değiştiriyor. Orada hayvan ticareti yapıyorduk bazen de tesisat işi ama pek iş yoktu. Burada inşaat işi var, fabrika, tarım ve pazarcılık gibi işlerde de çalışabiliyorum.” G.33.E.

“Zaten mesleğimiz orada yoktu. Şimdi de olduğu söylenemez ama yine de inşaat işi tarla işi ya da boya badana işleri yapıyoruz. Bize göç bunları kazandırdı.” G.37.E.

“Meslekte değişiklik oldu çünkü orada çobanlık, tarla sulama ve tarla sürme işini yapıyordum. Çok iş olmuyordu. Burada fabrikada işçilik yapıyorum. İş bulmada sıkıntı çekmedim ben gelmeden işim hazır gibiydi.” G.40.E.

“Göç mesleği değiştiriyor çünkü burada o sermaye ve çevreyi bulamıyorsun. Onun için ilk zamanlar durumun daha kötü oluyor. Sonra mecbur başka işler yapıyorsun.” G.43.E.

“Göç sonucu mesleğini yapamıyorsun. Bazen bundan dolayı tekrar göç ediyorsun çünkü başka bir iş elinden gelmiyor.” G.50.E.

Görüşmecilerden elde edilen bulgulardan yola çıkılarak, bireylerin göç sonrası mesleklerini devam ettirememeleri ve bu nedenle tutunamamaları ve geri dönüş yaptıkları da görülmektedir. Genel anlamda görüşmecilerin göç öncesi düzenli ve vasıflı

bir mesleklerinin olmaması ve göç sonrası yeni meslekler kazandıkları görülmektedir. Aynı zamanda bazı görüşmecilerin göç nedeniyle göç alan yerin ekonomik düzeyine göre birkaç iş bir arada yaptığı da olabilmektedir. Bu bağlamda Manisa ilinin sanayi, inşaat ve tarım sektörlerinin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki illerden daha gelişmiş olması göç edenlere yeni meslek kapılarını kazandırdığı ve bireyleri göç etmesini hızlandırdığı söylenebilmektedir.

4.5.8 Göç Ettiği Yerde Tutunma Nedenleri

Görüşmecilerin göç ettiği Manisa ilinde tutunma nedenleri farklılık göstermektedir. Bazı görüşmecilere göre, akraba ve hemşerilerin olması, aynı yerde yaşamaları ve birlikte iş yapmaları tutunma sebepleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Gelenek ve göreneklerini Manisa’da devam ettirmeleri, uzun zaman öncesi göç etmeleri, göç ile gelen bireylerden sonraki kuşağın geldikleri yerleri bilmemesi ve yabancı olması göç ettiği yerde tutunmalarına etki etmektedir.

Bazı görüşmecilerin ise, tahin gereği burada kaldığı, bazılarının Manisa’daki hayata alışmaları, eğitim ve sosyal hayat imkânı bulması ve Doğu illerindeki iklim şartlarının elverişsizliğinden kurtulma gibi sebepleri bireyleri göç ettiği yerde tutundurmaktadır.

“Tutunma sebeplerinin biri akrabaların burda olması, sonra işimiz ve düzenimizin kurulu olması.” G.2.E.

“Göç etmesem daha orada çalışırdım. Şimdi iyi bir ev kadını olarak çalışıyorum, eşime çocuklarıma bakıyorum. Tutunma sebebim bunlar, ailem ve akrabalarımdır.” G.5.K.

“Akrabaların burda kalmamıza ve göç etmemize etkisi çok. Sonra işimizin olması, iyi bir para kazanmamız ve muhtaç olmamamız tutunmamızda etkili. Ne bilim işte çocukların rahat okuması, güzel bir gelecek düşüncelerinin olması ve girişken olmaları çok etkili. Sağlık koşullarından yararlanmamız etkili ve her şeyden önce burda insan kendini geliştirebiliyor.” G.7.E.

“Bizi burda tutan artık ailecek hatta sülale boyu burda olmamız. Herkesin işinin burda olması.” G.10.K.

“Düzenimin burda olması. Akrabalar, çocuklarım ve onların eğitimi. Çalışıyor olmamız ve terörün olmaması burda tutunma sebeplerimiz.” G.11.K.

“Arkadalar gelip gidiyor herkes bir biri ile kaynaşmış durumda bizi urda tutan gelenek görenek ve birlikte olmamız.” G.12.E.

“Artık buralıyız. Her şeyi orda sattık buraya geldik. Şimdi damat buralı gelin buralı. Bizim evimiz barkımız burda en büyük sebep bunlar. Akrabalar, çevre de burda. Hep birlikteyiz. Kahvedeyiz birbirimize sürekli gelir gideriz.” G.13.E.

“Burası ucuz bir şehir. Doğuda yaşam zor ve üretim olmadığı için pahalı. Burası tam emekli yeri. Birikim yapabiliyoruz, giyecek yiyecek ucuz. Akrabalar burda bizim ilçenin tamamı nerdeyse burada, çocukluk arkadaşları, örf adetleri unutmuyoruz. Bunların hepsi bizi burda tutan sebepler.” G.14.E.

“Buraların havası güzel. Sakin yer güvenli. Eğitim ve sağlık olanakları gelişmiş. Çocuklar üniversite okuyor bu büyük bir şey bizim için. Akrabalar var işimiz burda evimizi buradan aldık. Bunların hepsi bizi burda çakılı kılıyor.” G.15.E.

“Akrabaların ailemin ve kardeşlerimin burada olması. Kadromun işimin burada olması. Çocuklarımın okuyor olması. Ve eş dost iyi ilişkiler içinde olmamız. Dernek başkan yardımcısıyım. Kendi kültürümüzü bir nevi ayakta tutuyoruz. Yeni göç eden aileye burada sahip çıkıyoruz. İş aracılığı yapıyoruz ya da evimiz açıyoruz ev bulana kadar burada kalıyor. Bizim insanımız başka yerde yapamaz ancak kendi içinde aslan kesilir yoksa pısırtıktır. Cesareti yoktur pek gözü açık değildir. Onun için burada herkes birbirinin bir şeyi oluyor. Ortak tandır var ev ekmeği yapıyorlar. Örgü işi yapıyorlar. Kahveden hiç çıkmıyorlar. Yani bunların hepsi buradakilerini ve bizi burada tutuyor.” G.16.E.

“Ben işsizlikten kaçtım geldim. Burda iş en büyük tutunma sebebim. Sonra eşimle ayrı evde biz bize yaşıyoruz. Kaynana, kayınbaba, kayınlar yok. İstedğimiz gibi geziyoruz. Giyecek yiyecek alıyoruz.” G.16.E.

“Uzun yıllardır burdayız her şeyimiz burda onun için çocukları işi ve evi burda almamızı nedenlerden sayarım.” G.22.K.

“Beni burda tutan sebeplerim, ailem arkadaşlarım ve geleceğimin güzel olması hayali.” G.23.K.

“Bizi burada tutan en büyük sebep gelmemize neden olan terörün olmaması. Yani güvenli. Çocuklar dağa çıkar diye ya da korucu olur diye korkmuyoruz. Çünkü ikisi de çok tehlikeli. Burada çalışıyor ve okuyorlar. Bunlardan daha önemlisi olmaz.” G.24.K.

“Burada tutunma nedenimiz okumamız ve akrabalarla iş yapıyor olmamız. Erzurumlular çok dernekleri var kendi mahalleleri var yani oradaki Erzurum’u almış buraya koymuşlar sınırısın.” G.25.K.

“Burada çalışıyorum kurulu bir düzen var, açık öğretim ile lisans okumak istiyorum. Çocuklar okuyor ve işimden memnunum bunlar bizi tutan sebepler.” G.26.E.

“Burada tutan sebepler. Babamın çalışıyor olması, İzmir’e yakın olması, iklimi güzel olması ve akrabaların burada çok olması. Manisa her sektörde gelişmiş bir yer onun için buraya gelen burada tutunabiliyor.” G.28.K.

“Bu yaşta okuma fırsatı buldum, eşim de okuyor, çocuklar da okuyor. Bu kara talihten kendimizi ve çocuklarımızı kurtarmak için hem çalışıp hem okuyoruz. Bunlar çok önemli bizim için burda tutan en büyük sebepler.” G.31.E.

“Bizi burda tutan hiçbir şey yok ama çocukların geleceği ve okuması var.” G.32.K.

“İş ve huzurlu bir yuvam beni burada tutan sebepler.” G.33.E.

“Burada terör yok ondan kaynaklı işsizlik yok en büyük neden bu.” G.35.E.

“Çocukların hem okuması hem yazın çalışması eşimin çalışması ve çok uzun süre gelmemiz bizi burda tutuyor. 20 yıldır buradayız artık buralı olduk.” G.38.K.

“Kızlarım okuyor ve erken yaşta evlenmiyorlar.” G.43.E.

“Akraba çevre baskısı yok. Batıl düşünceler yok. Erkek çocuk getir diyen yok.” G.47.K.

“Sülalece yaşamıyorsun sen eşin ve de bir iki çocuğun. Orada çok çocuk yapma gibi zorunluluğun var; çünkü çok çocuk güç demek, iş demek burada o yok.”
G.49.

Özellikle kadın görüşmecilerin bulgularına baktığımızda; doğuda kalabalık bir aile içinde yaşamaları, erken yaşta evlendirilmeleri, eğitime devam etmemeleri, eş seçme durumlarının pek olmadıkları veya sadece akraba-hemşeri ile evlenmelerini, kendi geleceklerini kendilerinin şekillendiremediği durumlardan yakındıkları görülmektedir. Göç ile birlikte bu yakınlıkların azaldığı bu gibi durumların yaşanmadığı ve daha çok haklar edindiklerini söylenmektedirler.

Bazı görüşmeciler, Manisa’da tutunmasındaki en önemli nedenlerden birisinin terör olaylarından ve terörün her türlü etkisinden kurtulmaları; bu bağlamda Manisa ilinin göç eden bireyler ve aileleri için güvenli bir yer olduğunu söylemektedirler. Görüşmeciler, Doğu ve Güneydoğuda kaldıklarında veya tekrar oralara göç ettikleri zaman terörden kaçınılmaz olduğunu ve terörün oraların gelişmesine imkân vermediğini bu nedenle iş imkânların gelişmediğini ve ailelerin dağıldığını ifade etmektedirler.

4.5.9 Göçün Birey Üzerinde Oluşturduğu Değişiklikler

Doğu ve Güneydoğudan Manisa’ya yapılan göç, görüşmeciler üzerinde olumlu ve olumsuz etki yarattığı gözlenmektedir. Göç eden bireylerin çoğunluğunda ise göç sonucu olumlu sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bazı görüşmecilere göre, göç sonucunda en önemli değişikliğin yeni iş alanlarında çalışmaları olmuştur. Göç ile düzenli bir iş imkânı yakaladıklarını ve ailedeki bireylerin çalışmaya katkısıyla birlikte yoksulluklarını azalttıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca beyaz eşya, bilgisayar gibi teknolojik imkânların kazanıldığını da söylemişlerdir.

“Burda meslek edindik. Göç sonucunda ekonomimiz artmıştır. Çocuklar okumuştur ve okuyor. İsteyen çalışıyor.” G.1.E.

“Göç öncesi yoksulluk çekiyorduk ama göç sonrası ekonomik olarak iyi ve sağlıklı bir hayata kavuştuk. Sosyal ve toplumsal bakımından doğu ile kıyaslanmayacak bir ortama kavuştuk.” G.2.E.

“Göç etmeseydik kötü olurdu durumumuz. Göç ile iyileşti çok iyi olmasa da iş var imkân var okul var.” G.10.K.

“Göç ben okuduğum için kadro imkânı verdi. Kardeşlerim Pazar işi ve inşaat işi yapıyor. Oğlum fabrikada çalışıyor. Hiç iş olmasa yazın bağa bahçeye gidiyorsun tarımdan iyi bir gelir elde ediyorsun. Çok çocuklu aileler bunu yapıyor. Ne kadar çok o kadar amale ve kişi başı ücret yani. Orada kalsaydık bunları yapamazdık.” G.16.E.

“Kardeş evim oldu aile yokluktan dolayı yıkılmadı, işim oldu yani değişiklik çok. Çocuklar okuyor ve eşimde burada açıktan okuyor bunlar bizim için çok büyük değişiklikler.” G.17.E.

“İş imkânına kavuştuk bazen fırında bazen boya işlerinde çalışıyoruz. Bazen de inşaat işi yapıyoruz. Çocuklar biz okumadık diye okutmaya çalışıyoruz bazen de neden yalan konuşalım işte çalıştırıyoruz. Yani yine yokluk var çok iyi bir iş yok ama doğuya göre çok değişiklik var ve idare ediyoruz diyoruz.” G.19.E.

“Fakirlikten çok kurtulamadık ama yaşantımız da değişti. Evde bulaşık, çamaşır makinesi büyük TV var. Sonra çocuklar okuyor, üst baş alıyoruz bunların hepsi güzel değişiklikler.” G.20.E.

“Göç sonrası kira da olsa evim oldu ve annem, babam, kardeşlerimle kalma gibi bir derdim yok. Eşimle ve çocuklarımla ilgileniyorum. Çocuklarım çok çalışkan beni çok mutlu ediyorlar. Sonra bu işleri orada yapamazdımki.” G.21.E.

“Değiştirdi oradaki çok ağır işleri yapmıyorum burada. Hayvan yok, yakacak tezek yapma derdi yok. Bazen tarım işine gidiyoruz servis alıyor bizi buradan çocuklarımla bir ay falan çalışıyoruz. Çocuklar kendi eğitim paralarını çıkarıyor hem de eve katkı sağlıyorlar. Eşim kahvehane işletiyor bir oğlumda onunla çalışıyor göç etmesek bunlar olmazdı.” G.22.K.

“Değişiklik çok: iş oluyor okumaya devam ediyor çocuklar. Hastaneler iyi soğuklar yok ve yollar iyi. Onun için gelirimiz arttı. 2 katlı ev yaptık.” G.24.E.

“Göç bize iş imkânı verdi. Okuma şansı verdi ama yoksullukta verdi. Çünkü köy ve doğu burası gibi değil. Burda gider de çok ev kira, ulaşım da para ve ihtiyaç çok.” G.26.E.

“Göç ile eğitim seviyesi arttı ve sosyal hayat kattı her şeyden önce. Göç etmeseydik belki de lisansı okumayacaktım. Şimdi bu okuma yeni meslekler ve yeni bir yaşam tarzı kazandıracak.” G.28.K.

“Çok değişiklik oldu her şeyin başı gelir. İşim oldu buna bağlı olarak yaşam seviyem yükseldi. Burada halı saha maçları yapıyoruz. Pikniğe gidiyoruz, akrabalarla kahveye takılmalar var. Çocuklar okuyor. Okulları ile ilgileniyoruz.” G.29.E.

“Orada olsaydım kadın halimle ne okuması ne çalışması ama burda o imkânı buldum. Açık öğretim lise okudum şimdi üniversite okuyorum. Eşim çalışıyor. Evimizde eksiğimiz yok. Bilgisayar da var bulaşık da onun için hayatımız olumlu anlamda çok değişti ve gelişti.” G.31.E.

“Burada orda yapmadığımız yani örf âdete ters gelen şeyleri yapıyoruz. Eşim, kızlarım çalışıyor, okuyorlar. Sonra İzmir’e gidiyor, geziyorlar, deniz görüyorlar sosyal hayat var. Meslek kurslarına gidiyorlar. Bunlar önemli değişiklikler.” G.33.E.

“Çocuklar okudu eşim köy hayatından kurtuldu. Ama ben yine rezil yine çalışmaya devam. Çocuklar bir yere gelirse belki bizi de kurtarırlar. Eşim sadece eve ve çocuklara bakıyor. Tarla işi yok hayvancılık yok, zorlu kış şartları da yok kebab yani işi.” G.34.E.

“Yoksulluk içindeyim çok değişme olmadı ama güvenli buralar çok suç olmuyor.” G.35.E.

Bazı görüşmeciler, göç sonucu önemli değişikliklerin yaşanmadığı sadece daha güvenli bir ortama geldiklerini dile getirilmiştir. Ekonomik anlamda sıkıntılarının devam ettiği hatta göç ettiği yerlerde evin ve işyerlerinin kira olması sebebiyle şartların daha da olumsuz hale geldiğini söylemektedir. Ancak yine bazı görüşmecilerden hareketle, sağlık imkânlarından eskiye oranla daha iyi yararlanıldığı ve ulaşım sıkıntısının Manisa’da yaşanmadığı bu sebeple rahat iş bulma ve sağlık ihtiyaçlarını karşılama gibi değişikliklerin göç sonucu olumlu değişiklikler olduğu ifade edilmiştir.

“En önemlisi çocuklar okuyor ve iş yapıyoruz abem benim. Buranın havası oraya göre cennet. Orada yapamadığımız işleri burda yaptık az da olsa düzenli bir gelir var değişiklikler bunlar.” G.37.E.

“Bir çocuğum hasta hastane konusunda iyi oldu. Rahatça gidebiliyoruz. Çocuklar düzenli okula gidiyor. Orada olsa ya davara çobanlık yapacak ya da işsiz kalacak okumayacaktı. Eşim çalışıyor, yaz geldi mi işler daha da artıyor çünkü bizde çalışıyoruz. Bir de eşime bir öğretmen olarak söylesen abi, açık öğretime yazsa beni, okusam tam olacak.” G.38.K.

“Göç hayatını değiştiriyor insanın. Yeni işler yeni yerler güzel havalar ve farklı insanlar. İlerde daha da değiştirecek. Burada yaşantıyı görünce kazanma hirsına ve bir şeyleri yapma kendini geliştirme hirsına giriyorsun. İlerde iyi bir aile ve çocuklarımı da iyi yerlerde hayal ediyorum. Gece hayatı var deniz var İzmir gibi yerde ve düzenli işim var en önemli değişiklikler bunlar.” G.40.E.

“Gelirimiz arttı, eğitim seviyesi arttı, farkında olduk hayatın ya gerçekten sosyal hayat da varmış dedik. Sinema, park, tiyatro, meslek kursları bunların hepsi olumlu değişiklikler. Burada bir insanın elinden her iş geliyor. İnşaatçısı biziz, boyacısı biz, pazarcısı biz yani kaynaşma ve birbirinin işine koşma var onun için bunlar güzel şeyler.” G.43.E.

Görüşmecilerden elde edilen bulgulara göre göç sonucunda bireyler de en önemli değişikliklerden biri eğitim alanında olmuştur. Daha önce gerek kadın oldukları için gerekse imkânlar doğrultusunda okumayan ve okuryazar olmayan bireyler, göç sonucu açık öğretime yazıldığını ve okuryazarlık kazandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca bireyler, göç öncesinde en fazla liseye kadar okuduklarını hatta bu durumun bile çok nadir görüldüğünü, çoğu bireyin okuma yazma bildiğini ya da ilkokul mezunu olduklarını ve kadın okuma oranının çok düşük olduğunu söylerken, göç ile çocuklar ve kadınlardaki okuma oranının ve seviyesinin arttığını söylemektedirler.

4.5.10 Göç Eden Bireylerin Çalıştığı ve İkame Ettiği Yerlerde Yerli Halkla İlişkileri

Doğu ve Güneydoğu illerinden göç eden bireylerin, akraba-hemşeri odaklı mesken edindiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle görüşmeciler, göç ederek yerleştiği yerlerde komşuluk ilişkilerinde herhangi bir sorunun yaşanmadığını söylemektedirler.

Manisa iline aynı kırsal ve kentsel alanlardan göç eden bireylerin aynı mahallerde ikamet ettikleri buna bağlı olarak dernek kurdukları, benzer ve birlikte iş yaptıkları görülmektedir. Örneğin, Manisa merkezde Fevzi Çakmak ve Nurlupınar Mahallesine göç eden bireylerin, Erzurumlular Derneği kurması ve iş kolu olarak inşaatın ön plana çıkması; Bitlis, Muş ve Siirt illerinden göç edenlerin yoğun olarak yaşadığı Bayındırlık, Kocatepe, Dilşeker Mahallelerinde yine dernekler kurması ve pazarcılık, inşaat, sanayi ve tarım işlerinde birlikte çalışması söylenebilmektedir.

“Çalıştığımız yerlerde hem akrabalar hem de diğer Manisalı arkadaşlarla aramız iyi.” G.1.E.

“Çalıştığımız ve yaşadığımız yerde insanlarla ilişkilerim çok iyi. İnsan insanı yemez ki herkes birbirine saygılı haklarını gözetsin sorun kendiliğinden çözülür.” G.2.E.

“Çalıştığımız ve yaşadığımız insanlarla ilişkiler iyi zaten çoğu eş, dost, akraba.” G.3.E.

“Komşularla, yaşadığımız yerde insanlarla ilişkiler çok iyi zaten hepsi aynı köylü aynı ilçeden Karayazılı.” G.5.K.

“Ben herkesle ilişkilerimi iyi tutuyorum komşu ve göç etmeyen kesimle bir sorunumuz yok.” G.16.E.

“İş arkadaşları ile aramız iyi. Çoğu buralı ama bazen bizim insanlardan daha çok yakın davranıyorlar. Birlikte çok vakit geçiriyoruz. Bence insanların arasını açan sebeplerden bazıları alışkanlıklar ve örf adetlerin farklı olması.” G.26.E.

“Komsularla da çalıştığım esnada iş arkadaşları ile de bir sorunumuz yok. Birlikte ekmek yaparlar, birlikte çalışırlar ve evler birbirine bitişiktir. Komşuluklar bizde çok gelişmiş.” G.28.E.

“Komşu ve iş arkadaşlarımla ilişkiler iyi. Belki mahalle hepsi akraba ama yerlilerle de çalışıyoruz hiçbir sorun yok şükür. Birlikte piknikler ve halı saha maçları yapıyoruz.” G.29.E.

“Komşularımız da iyi iş arkadaşlarımızla da ilişkiler normal. Çünkü herkesle ekonomik yönden aynıyız belki de ondan. Ortılığı bozan her zaman olmuştur

yeter ki bir samimi olalım ve insanca yaşamayı seçelim o zaman kimsenin arayış bozmaya gücü dün yetmediği gibi bugün de yetmez.” G.30.E.

“Komşularıyla ve arkadaşlarla sorunumuz yok. Bizi farklı görüyorlar ve seviyorlar.” G.34.E.

“Komşular ve iş arkadaşları ile aramız iyi hepsi bizim gibi göç etmiş. İnsanların arasını kötü yapan şey kültür farkı bence yoksa birbirini anlayan insanlar ayrımcılık yaşamaz.” G.35.E.

“İlk geldiğimiz zamanlarda komşular bizi küçük görüyordu bu nedenle doğuların olduğu yerde ev tuttuk. Şimdilerde hem buralı insanlarla akrabalarla hem de bizim gibi göç edenlerle sorunumuz yok.” G.38.K.

Görüşmecilerin bulgularından anlaşılabileceği bireylerin ilk geldiği zamanlarda kültürel sorunların oluştuğu ve daha sonra bireylerin yaşadığı ve çalıştığı yerlerde yerli halk ile sosyal ekonomik ve kültürel anlamda paylaşımın olması bunlara bağlı olarak sorunların çözüldüğü söylenebilir.

Göç eden bireylerin komşuluk ve iş ilişkilerin iyi olmasında bir diğer önemli etken yerli halkın göç edenleri benimsediği, kötülüklerini görmediklerini ve uyum içinde yaşayıp çalıştıklarını söylemeleridir. Ancak yaşanan terör olaylarının ilişkilerde sorunlar ortaya çıkardığı da ifade edilmektedir. Örnek olarak, Fevzi Çakmak Mahallesinde sürekli yaşanan terör olayları yerli halk ile göç edenlerin ilişkilerini bozduğu verilebilmektedir.

4.5.11 Göçün Birey Beklentilerine Cevap Verip/Vermediği

Ülkemizde, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden Batı illerine sürekli olarak göçler yaşanmış ve yaşanmaktadır. Buna neden olarak da Batı'nın daha gelişmiş olması ve göç edecek bireylerde beklentileri gerçekleştirme olanakları sunmasıdır. Bireyler daha iyi eğitim almak, sağlık sorunlarına çözüm bulmak ve en önemlisi düzenli ve geliri fazla bir iş bulmak ümidiyle göç etmektedir. Manisa iline gelen Doğu ve Güneydoğulu bireyler de bu sebeplerden dolayı göç etmişlerdir.

“Allah bundan kötü etmesin ve eski işsiz ve çaresiz duruma bizi düşürmesin. Beklentilere gelirin oranında ulaşıyorsun. Daha iyi olabilir ama geldiğimiz yere oranla çok çok iyi.” G.1.E.

“Göç sonucu eğitim, sağlık, ulaşım ve iş imkânı gibi beklentilere ulaştık. Yani buranın hastanesi yakın, iklimi iyi ve en önemlisi işi var. Gelir olunca da beklentiyi karşılıyor.” G.2.E.

“Her konuda beklentimize ulaştık. Önceleri olmuyordu ama gelir artınca oluyor. Allah olmayanlara da versin.” G.6.K.

“Ulaşım da iletişimde sağlık da ve ekonomik anlamda beklentilerimize ulaştık.” G.7.E.

“Beklentilerimize ulaştık ulaşmak için okuyoruz ve çalışıyoruz.” G.8.E.

“Eğitim olsun sağlık iş ekonomik her şekilde beklentiyi karşıladı göç aslında bize çok iyi geldi.” G.9.K.

“İnsanın maaşı daha iyi olursa daha iyi ulaşır beklentisine, özel hastaneye gider, yardıma muhtaç olmaz, özel okullara gönderir çocuğunu ama bu duruma da şükür.” G.10.K.

“Eğitimde sağlıkta ulaştım derim ama gelirim az olduğu için eksiklerim çok oda zamanla iyi olur.” G.12.E.

“Eğitim imkânı ve sağlığa ulaştık. Orada bir hastan olduğunda ya Diyarbakır’a ya vana götürüyorduk hatta bir akrabam o şekilde yolda öldü. Her şeyin başı sonu imkânlar.” G.13.E.

“Bizim orda kış ve hayvancılık başka bir şey yok. Gelişmemiş yani. Yani çok hayalim yoktu bir yer bilmiyorum görmedim onun için eşim çocuklarım iyi olsun benim için yeterli. Onlar da iyi çalışıyor okuyorlar onun için beklentiye ulaştım diyebilirim.” G.18.K.

“İmkânlar el verirse daha güzellerine ulaşırsın ama rabbim bundan da kötü etmesin. Elimizden geldiği kadar eğitime sağlığa ulaşabiliyoruz.” G.20.E.

“Eşim çalışıyor. Evimiz ve dükkânımız var çok şükür. Benim gibi bir insan ne bekleyecek hayattan. Sağlık, çocuklar iyi olsun yeter bir de kocam bir daha evlenmesin, kuma getirmesin hepsine ulaşmış olurum.” G.22.K.

“Henüz ulaşmadım ama umutluyum.” G.23.K.

“Göç etmeden önce kardeşlerim okuma imkânı bulmadı. Ben ve küçük kardeşlerim şanslıyız. Yoksa bizde okumazdık. Ekonomik yönden iyi olmazdık. Evimiz, arabamız, tatilimiz olmazdı. Sosyal hayatımız olmazdı. Rahat gezemez, okuyamaz ve çalışamazdık. Beklentilerimize çok çok ulaştık diyebilirim.” G.25.K.

“Nankörlük etmeyelim ulaşıyoruz çoğunlukta. Canımız sıkılınca pikniğe gidiyoruz. Sinemaya götürdüm çocukları. Tiyatro ve meslek kurslarına gidiyorlar. Sosyal hayata, eğitime ve sağlığa ulaşma var.” G.26.E.

“Beklentiler değişiyor ve çok ama genel anlamda ulaşıyorum. Eğitim, sağlık ve iş gibi birçok beklenti karşılandı.” G.28.K.

“Sağlık alanında ve eğitimde ulaştık gelir artarsa konut ve araba konusunda da ulaşıyoruz.” G.29.E.

Görüşmecilerin bulgularına baktığımızda genel anlamda beklentilere ulaşmadaki temel etkenin gelir olduğunu söyleyebiliriz. Kadınlar ve çocuklar, göç öncesine göre sağlıktan daha çok yararlandıklarını ve daha iyi eğitim aldığını söylemektedirler.

“Gelirimiz çok az onun için beklentileri karşılamıyor.” G.30.E.

“Beklentilere ancak durumlar iyi olursa ulaşırsın. Çok da karşılamadı yani. Eğitim desen yarım sağlık desen düzenli bir sigorta yok. Buraya hapsedik merkeze bile çok az gitmişimdir.” G.32.K.

“Çok beklentiye girmiyoruz gelir az çünkü olana da ulaşıyoruz.” G.35.E.

“Beklentilere fakirlik olduğu halde yine de ulaştık. Hastaneye gidebiliyoruz, okul çok yakınımızda, iş imkânları Manisa’da çok iyi bunların hepsine ulaşıyoruz.” G.36.K.

“Ulaştık şimdi Suriyeli ve diğer göç edenleri duyduğumuzda işimiz var yerimiz var diyoruz. Ulaştık çok şeye gelir artacak ve daha iyi olacak ilerde.” G.38.E.

“Sağlıktan yararlanıyoruz. Eskisi gibi kızak falan yok ulaşım iyi. Beklenti çok hepsine ulaşamıyorsun ama oraya göre eğitim iyi ve iş imkânı çok fazla. Sadece evin yok o da olursa gelirin artar yoksa hepsi kiraya oraya buraya gidiyor” G.39.E.

“Biz fakirlerin beklentisi ne olabilir ölmeyecek kadar doyması ve iş yapması.”
G.43.E.

“Beklentiler bitmez burada şartlar iyi ama gelirin olmazsa ulaşamıyon. Onun için önce gelirin iyi olacak. Gelirim az ancak geçindiriyorum beklentilerimi karşılamıyor.” G.50.E.

Göç eden bireylerin ekonomik durumları birbirinden farklıdır. Bu nedenle beklentilere ulaşma da bireylere göre değişmektedir. Genel anlamda bireylerin gelirleri doğrultusunda imkânlara ulaşabildikleri gelirleri fazla olan ailelerin beklentilerini karşıladıkları görülmüştür. Ancak yoksul durumda olan ailelerin ise, göç sonrası beklentilere ulaşamadıklarını ve hatta daha da yoksul durumla karşı karşıya kalan ailelerin tekrar geri dönüş yaptığı söylenmektedir. Bulgulardan hareketle genel olarak Doğu ve Güneydoğu nüfusun Manisa ilinde beklentilerine ulaştığını söyleyebiliriz. Çünkü bireyler, ekonomik, eğitim ve sağlık durumlarının göç öncesi dönemlere oranla daha iyi olduğunu söylemektedir.

4.5.12 Göç Eden Bireylerde Geri Dönüş İsteğinin Olup/Olmadığı

Göç eden görüşmecilerin önemli bir kısmının, geri dönüşe sıcak bakmadıkları söylenebilmektedir. Bunda uzun süre önce göç etmeleri, geldikleri yerlerde terör olayların devam etmesi, Manisa’da düzenli bir işe sahip olmaları, çocukların iyi bir eğitim almaları gibi nedenlerin etkili olduğunu söylemektedirler. Ancak 60 ve üstü yaşlarda bulunan görüşmecilerin geri dönmeye sıcak baktıkları söylenebilmektedir. Göç eden bireylerin ikamet ettiği yerlerde hemşeri ve akrabalarının olması buna bağlı olarak gelenek ve göreneklerini burada devam ettirmeleri de geri dönmemelerinde etkili olduğu gözlenmiştir.

“Geri dönüş isteği yok, çocuklar ve hanım da istemiyor, artık buralıyız yani.”
G.1.E.

“Geri dönüş isteğimiz yok. Biz yine az çok oraları hatırlıyoruz çocuklar, yeni nesil hiç bilmez, onlara göre buralıyız.” G.3.E.

“Geri dönüş isteğimiz yok hem de hiç yok niye niçin gidelim oralara. Göçe neden olan doğu ve güneydoğu şartları yani kadının okuyamaması çalışamaması

evleneceği kişiyi tanıtamaması ve sağlık koşullarının iyi olmaması bu saydıklarına mı geri dönelim.” G.5.K.

“Geri dönüş isteği yok, yokluğa kimse geri dönmek istemez; işsizliğe, cahilliğe kim geri dönmek ister.” G.6.K.

“Geri dönüş isteğimiz yok. Çok akrabamız döndü ama bizim işimiz burada düzenimiz burada artık Manisalıyız.” G.9.K.

“Geri dönüş isteği çok. Ben buralara alışamadım ama ailem eşim çocuklar burada. Nedense oraları özliyorum. Sıkıntı çok orada ama insan doğup büyüdüğü yerde kalmak istiyor.” G.10.K.

“Terör olmasa ve buradaki imkânlar orda olsa geri dönüş olur ama yok olmayacak ta her gün başka şeyler çıkıyor oralarla ilgili onun için geri dönüşümüz olmasın olmayacak.” G.11.K.

“Geri dönüş isteği var ama orda işler kıt ve zor onun için çocuklar ve eşim gitmek istemez.” G.12.E.

“Geri dönüş isteği yok. Burayı çok seviyoruz. Her şeyimiz burada artık. Zaten sık sık Bitlis’e gidiyorum. Bağı koparmıyoruz yani.” G.14.E.

“Doğuyu çok seviyorum ama imkânlar çok değişmedi. Sanayi gelişirse sosyal şartlar iyi olursa belki istek olur. Yoksa göç daha da devam eder.” G.25.E.

“Geri dönüş isteğim yok. Zoraki gelmedim ve buradaki hayat daha iyi geliyor bana. Geleceğim için burada kalacağım. Doğuda hala göç eden çok nüfus var. Sorunlar bitmiyor ve bitmeyecek. Şimdilerde bile 200.000 kişi Güneydoğudan göç etmiş. Buraya gelen neden geri dönsün.” G.40.E.

Görüşmeciler bazı göç eden bireylerin burada tutunamadığını, bir süre kaldıktan sonra geçimlerini sağlayamadıklarını, iş bulamadıklarını, kiranın olduğunu ve alınan maaşların geçimlerini karşılayamadıklarını ve uyum sorunu yaşamalarını sebep göstererek tekrar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine göç ettiklerini ifade etmektedirler. Ayrıca Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) etkisiyle yerleşim yerlerine suyun geldiği, ekilebilir ve dikilebilir arazinin buna bağlı olarak arttığı

düşüncesini söyleyerek geri döndükleri de görüşmecilerin ifadeleri içerisinde yer almaktadır.

“Ben burada yapamıyorum isteğim var ama eşim ve çocuklarımın isteği yok onun için geri dönemeyiz.” G.30.E.

“Geri dönüş isteği var. Ama oralar daha kötü şimdi hem terör hem de kanlılar bizi orda görmek istemez. Onun için oraya geri dönemeyiz.” G.32.K.

“Doğu uzak olsun bizden, kadın için çok zor. Şartlar ağır hayvana bakıyorsun, çocuklara evine bakıyorsun. Okuma, sosyal yaşam yok. Onun için geri dönmek istemiyorum; eşimi zor ikna ettim bir daha geri dönmem oralara.” G.33.K.

Görüşmecilerden elde edilen bulgulara bağlı olarak, geri dönüş isteği olmayan bireylerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Buna neden olarak bölgedeki şartlardan daha fazla etkilenmelerini, kendilerini eğitim konusunda geliştirmediklerini ve sosyal aktivitelere katılmadıklarını söylemektedirler. Göç ile birlikte yaşam koşullarının iyileştiğini, iş yükünün hafıflediğini, kendilerine ve çocuklarına daha fazla zaman ayırdığını söyleyerek göç öncesine dönmek istemediklerini ifade etmektedirler.

4.5.13 Göç Eden Bireylerin Yoksulluk Algısı

Görüşmecilerden elde edilen bulgular üç başlık altında detaylı bir şekilde incelenecektir. Bunlar; göç eden bireylerin yoksulluk algısı, yoksulluk çekip/çekmedikleri ve göçün yoksulluğa etkisinin olup/olmadığıdır.

4.5.13.1 Göç Eden Bireylere Göre Yoksulluk Algısı

Göç eden bireylere göre yoksulluk tanımları içinde bulunulduğu duruma göre farklılık göstermektedir. Ancak görüşmecilerden alınan tanımların büyük bir çoğunluğunda yoksulluk türü mutlak yoksulluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda görüşmecilerden elde edilen bulgulara göre yoksulluk; bir işin olmaması, bireyin kendisini ve ailesinin temel gereksinimini karşılayamaması ve göç eden bireylerin yaşadığı durumudur.

“Yoksulluk tabiki fakir olan insanlardır işi olmayan, eve götürecek aşı olmayan insanlar işsizlerdir.” G.3.E.

“Fakirliktir herhalde. Yardıma muhtaç olan ve işi gücü olmayan evini geçindiremeyenlerdir.” G.4.E.

“Yoksul çok nüfuslu ama gelir durumu kötü olanlardır. Yardım alan ve yardıma muhtaç olan ailelerdir.” G.5.K.

“Eğer maddi durumu el vermiyorsa, bir kişi ailesini geçindiremiyorsa, işi yoksa ve çocuklarını okutamıyorsa fakirdir yoksuldur .” G.6.K

“Yoksulluk bence fakir olan aile ve kişilere denir. İhtiyacı olan yardıma muhtaç olan ve işi evi barkı olmayanlara denir.” G.7.E.

“Bana göre yoksulluk eğitimsiz ve bu nedenle işsiz olan çocuklarını okutamayacak kadar muhtaç olan ve kira yaşam koşulları kötü olan bireylerin durumudur.” G.8.E.

“Yoksulluk muhtaç olan ailelerin yaşadığı durumdur. Yardım alan ve evi işi olmayan insanların yokluk içinde yaşamasıdır.” G.9.K.

“Yoksulluk durumu kötü olanların yaşadığıdır. Kömürü olmayan, yiyeceği, giyeceği çok kıt olan ailelerdir.” G.10.K.

“Yoksulluk, bizim gibi çok çocuklu ailelerin az çalışan kişisi alması yani gelirin az olması ve kıt kanaat geçinenlerin olduğu durumdur.” G.11.K.

“Yoksulluk bence tembelliktir. Bir insan tembel değilse çalışıyor ve çocuğunu eşini düşünüyorsa fakir kalmaz. Gerekirse iki iş yapar ama ailesini kötü durumdan kurtarır.” G.12.E.

“Yoksulluk çaresizliktir, işsizliktir, çoluk çocuğa bakamamaktır.” G.13.E.

“Bir ailede işsiz çoksa; gelir yoksa yoksuldur.” G.14.E.

“Varlık yani gelir yoksa kendi ve aile hayatını idame ettirmiyorsa yoksuldur.” G.15.E.

“Yoksulluk örneklerini çok görüyoruz. Burada işi olmayan da yoksul. Olanı da yoksul. Geliri kendine yetmiyorsa yoksuldur.” G.16.E.

“Yoksulluk evini barkını terk edip gelen, iş bulamayan, evine ekmek götüremeyen ve her türlü ihtiyaç eksikliği olanıdır.” G.17.E.

“Bana göre yoksul kadındır ya da çocuklardır. Çünkü kadınlar okumamış, meslek yok düzenli bir işte çalışamaz, buradan bu semtten başka yere tek başına gidemez onun için her anlamda yoksuluz.” G.18.K.

“Yoksulluk bizim gibi göç eden insanların hayat şartlarıdır. Eğer insanlar aldığı aylıkla eşini çocuğunu kendini iyi anlamda yaşıyorsa yoksul değildir.” G.19.E.

“Yoksulluk bence faklı olabilir kimi tatil yapamıyor araba alamıyor evi iyi bir mahallede değil diye yoksul olduğunu söylüyor kimi de işi evi yok geliri kendisine yetmiyor yoksul olduğunu söylüyor.” G.20.E.

“En büyük yoksulluk bence muhtaç olmaktır. Evinin olmaması işinin olmaması ya da gelirin seni kurtarmamasıdır yoksulluk.” G.21.E.

“Aile istediği gibi bir hayat yaşamıyorsa bence fakirdir. Çocuk okuyamıyorsa, evin reisi aldığı para ile ev geçindiremiyorsa hele bir de evi kiraysa yoksuldur.” G.22.K.

“Yoksulluk ideallerine ulaşamamak ve ihtiyaçlarını giderememektir.” G.23.K.

“Yoksulluk, evi, işi olmayan, eve giyecek yiyecek yakacak götürmeyen müşkül durumdaki aile ve kişilerdir. Yani yardıma muhtaç ailelerdir.” G.26.E.

“Yoksul, bizim gibi ve bizden daha kötü durumdakilere denir herhâlde. İyi bir maaşı olmayan, çocuklarını isteği yerde okutamayan ve istediği yerde yaşama imkânı bulamayan kişilere denir.” G.27.E.

“Yoksulluk, eşinin, kendisinin veya çocuklarının temel ihtiyaçlarını gideremeyen kişi veya kişilerdir.” G.28.K.

“Yoksulluk kişiye göre değişir. Kiminin evi arabası var yine yoksulum diyor. Çünkü bir üst hayatı istiyor. Kiminin evi kira geliri kendisine ve ailesine yetmiyor yoksul. Kiminin de hiç kimsesi yok her anlamda yoksul.” G.29.E.

“Yoksulluk herhangi bir sebepten dolayı huzuru işi olmayanlardır. Çaresizliktir.” G.33.E.

“Yoksulluk aileyi geçindirememektir. Çocukları zor koşullardaysa ve evi yoksa yoksuldur.” G.35.E.

“Yoksulluk, iyi bir eğitim alamamak, iyi bir gelirin olmaması en önemlisi de evinin olmamasıdır.” G.37.E.

“Eşler evini geçindiremiyor ve çocuklarının istediklerini yerine getiremiyorsa yoksuldur. Ev içinde her zaman giyecek, yiyecek, yakacak eksikse fakirdir.” G.38.K.

“Yoksulluk bence işinin olmaması yani düzenli bir kazancın olmaması ile hayatını kuramaman, evlenmemek ve sürekli yapacaklarını maddi nedenlerden dolayı ertelemek zorunda kalan kişilerin yaşadığıdır.” G.40.E.

Bazı görüşmecilere göre, bir evinin olmaması, yani kiracı olması, arabanın olmaması yoksulluk tanımına girerken, gecekondlu ve kenar semtte yaşamak, aile ile birlikte yazın bir tatil yapamayan da yoksul olarak görülmektedir. Aynı şekilde yakacak, giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamak da yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Bazı bireylere göre de; evde huzurun olmaması, çaresizlik ve tembellik yoksulluk olarak tanımlanmaktadır.

Yine bazı görüşmecilerden elde edilen yoksulluk tanımları; sosyal yardıma muhtaç olan aileler, ihtiyaçları giderilmeyen kadın ve çocuklar, çocuklarını okutamayan bireylerin durumudur. Yine görüşmecilere göre, bir evde beyaz eşyanın, doğal gaz kullanımının, bilgisayar ve teknolojinin olmaması yoksulluk tanımına girmektedir. Bulgulardan da anlaşılacağı üzere görüşmecilerin temel yoksulluk kıstası gelir odaklı olmasıdır. Yani gelir, bireyi ve ailenin temel ihtiyaçlarını gidermiyorsa birey veya aile yoksul olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.5.13.2 Göç Eden Bireylerin Yoksulluk Yaşayıp/Yaşamadıkları

Manisa iline gelen Doğulu ve Güneydoğulu nüfusa göre, ekonomik durumlarının göç öncesine göre iyi olduğu ama yoksulluğun hala önemli bir boyutta hissedildiği söylenmektedir. Bunun nedenlerinin ise göç ettikten sonra kısa sürede çalışma imkânının ve yaşanılacak barınma yerlerinin bulunmamasını göstermektedirler. Ayrıca bazı görüşmeciler, düzenli bir işe sahip olmadıklarını ve dolayısıyla gelirin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmamasını yoksulluğu ortaya çıkaran temel nedenler arasında

göstermektedirler. Bunun yanında düzenli bir işe sahip olan bireylerin de hanedeki nüfus sayısının fazla olduğunu ve bu şekilde alınan ücretin kendilerinin ve ailelerinin temel ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamadığını sebep göstererek yoksul olduklarını ifade etmektedirler.

“Yoksulluk var evet bir maaş geliyor ama dükkân kira çocuklar okuyor onların ihtiyaçlarına yetişemiyorum. Nüfus çok 2000 lira ile nasıl geçim olsun.” G.15.E.

“Yoksulluk var çünkü bir arabamız yok iyi bir evimiz yok. Dükkânımız kira yaşantı ortada onun için yoksulluk var.” G.18.K.

“Bizim yoksulluğumuz daha çok işin iyi bir gelir kazandırması evimizin olmaması.” G.20.E.

“Yoksulum çünkü evim kira çünkü işim düzenli ve iyi bir maaş değil. Çocuklar bu hayatı yaşıyor. Yeterince yakacak giyecek ve yiyecek bulamıyorum.” G.21.E.

“Bizim durumda olanlar fakirdir. Yani gelir az, çocuk çok ve ev kenar semtte gecekondü. Çocukların ve evin ihtiyaçları tam olarak sağlanmıyor bu durumda yoksulluk çekiyoruz. Evde herkes çalışarak ev yaptık ama borç var onun için eksikler bitmiyor.” G.24.K

“Yoksul olarak hissediyorum çünkü başka gelirim yok asgari ücret ev kira çocuklar okuyor. Yani gelirim giderimi karşılamıyor hep eksikler oluyor. Yine asgari ücret arttı sonra çocuk yardımı alıyorum ama kurtarmıyor. Fakirlik var ama işimiz sağlımız yerinde geçinip gidiyoruz.” G.26.E.

“Yoksulluk var tabi hem de iliklerimize kadar hissediyoruz. Ev kira çocuklar küçük çalışmıyor, iş desen düzenli değil yardıma muhtacız. Bazen kömür yardımı alıyoruz. Bazen belediyelerden gıda yardımı. Bazen de akrabalar yardım ediyor. Çünkü gider çok, gelir az onun için fakir kalıyorsun.” G.27.E.

“Yoksulluk var ama şükür çok da durumumuz kötü değil. Eve yiyecek giyecek içecek ve diğer ihtiyaçlar giriyor şükür.” G.28.K.

“Yoksuluz. Çünkü kenar semtte oturuyorum, çocuk çok, iş desen az, ne eğitim çocukların istediği gibi ne giyecekleri ne de yiyecekleri. Her şeyleri eksik

kalıyor. Kömür çıkıyor, yardım çıkıyor hatta tarım işi de çıkıyor yazın ama yetmiyor.” G.30.E.

“Yoksul duruma düştük. 8 çocuk var ve giyecek, yiyecek eksik onun için yoksuluz.” G.32.K.

“Yoksulluk var çünkü çocukların eğitimi var ve ben tek çalışıyorum. Bazen anne babadan yardım alınıyor bazen de kömür yardımı çıkıyor ama genel itibariyle herkesin durumu aynı onun için yoksulluk çekiyoruz.” G.34.E.

“Yoksuluz çünkü 7 kişiyiz. Gelir az gider çok. Yardıma başvuru yapıyoruz ama sigortalı çalışırken çıkmıyor. Sigorta olmadığı zamanda erzak kömür yardımı çıkıyor. “ G.35.E.

Fakirlik var çünkü gelirimiz yetmiyor. Çocuklar bu yaşlarında ağır işlerde çalışmak zorunda “kalıyorlar. Tam istedikleri gibi okuyup yaşayamıyorlar. İstedğini yiyemiyor giyemiyor istediği yere gidip gezemiyor.” G.36.K

“Yoksuluz tabiki neyimiz var bir evden başka. Evde dokuz kişi var bunları yetiştirmek kolay değil. Çocuklar, hanım apartmanlarda yaşamak, doğal gazlı evde oturmak istiyor. İyi bir okula gitmek iyi hastanelere gitmek istiyor. Bunlar gelikle oluyor gelirin bunları karşılamadığı yerde muhtaçsın demek. Bizimki de karşılamıyor işte.” G.37.E.

“Yoksulluk var çünkü asgari ücret ortada. Geçim zor oluyor birikim olmuyor ve yine maddiyat kıt yine evlenemiyorsun yuva kuramıyorsun.” G.40.E.

“Yoksulluk hat safhada yeğen. Eskiye oranla durumlar iyi ama yoksulluk yine devam ediyor. Mahallemiz, evimiz ortada; burda yaşayan ne kadar yoksul olmayabilir.” G.43.E.

“Yoksulluk bizim gibi maddi kaynaklı göç edenler için her zaman vardır. Geldik buraya evimiz yok. İyi bir gelirimiz yok. Suyumuzu ekmeğimizi giyeceğimiz tam olarak karşılayamıyoruz. Yoksuluz ve sanırım böyle devam edecek.” G.50.E.

Bulgulardan da anlaşılacağı üzere doğu ve güneydoğudan göç eden bireylerin önemli bir kısmının yoksulluk içinde yaşamlarını devam ettirdikleri söylenebilmektedir. Görüşmecilerin muhtaç durumda oldukları bu nedenle sosyal yardımlara başvurdukları

gözlemlenmiştir. Bu bağlamda bazı görüşmecilerin yardım aldıkları bulgular içerisinde yer almaktadır; söz konusu bu yardımları sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfından, derneklerden, akrabalarından ve hemşerilerden aldıklarını söylemektedirler. Sosyal yardımların yoksulluklarını azaltmadığı ama ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı kaynak olarak gördüklerini ifade etmektedirler.

Yine bulgulardan hareketle çok nadir görüşmeci; ekonomik, sosyal, kültürel yaşamlarının iyi olduğunu bu bağlamda yoksul olmadıklarını ve herhangi bir yerden yardım almadıklarını, temel ihtiyaçlarını karşılayacak uygun gelire sahip olduklarını söylemektedir. Özellikle inşaat sektöründe taşeronluk yaptıklarını söyleyen görüşmeciler, gelirlerinin kendilerini ve ailelerini geçindirdiklerini, muhtaç olmadıklarını; ayrıca muhtaç durumda olan akraba ve hemşerilerine yardım ettiklerini ifade etmektedir.

4.5.13.3 Göçün Yoksulluğu Etkileyip/Etkilemediği

Görüşmecilerden elde ettiğimiz bulgulara baktığımızda; göçün, yoksulluk ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bazı görüşmeciler, göç sonrasında işsiz kaldıklarını ve çevreye uyum sağlayamadıklarını sebep göstererek ekonomik durumların zayıfladığını buna bağlı olarak iyi durumdayken yoksul duruma düştüklerini söylemektedir. Bazı görüşmeciler ise, göç öncesi dönemde; açlık ve yoksulluk içinde bir yaşam sürdürdüklerini, göç ile birlikte birden çok iş ve meslek sahibi olduklarını, Manisa'daki yaşamlarının Doğu ve Güneydoğudaki yaşamlarına oranla daha iyi olduğunu ifade etmektedirler. Göçün, ekonomik toplumsal, kültürel yaşam seviyelerinde bir yükselmenin yarattığını ve yoksulluklarını azalttığını söylemektedirler.

“Göç yoksulluğu etkiliyor mesela biz fakirlikten muhtaçlıktan göç ettik. Aynı şekilde kimi de hem muhtaçlıktan göç ediyor hem de buraya gelince daha da yoksullaşıyor ve aç kalıyor. Burda yapamıyor ve tekrar göç ediyor.” G.3.E.

“Göç yoksulluğu etkiliyor. Göç öncesi yoksulluk çektik. Her anlamda eğitim iş veya ailemize bir şeyler almalar ev yapma gibi her şekilde muhtaçtık. Ama şimdi durumlar eskiye oranla çok iyi. Sağlığımız iyi çocuklar okuyor ve çalışma var yoksul değiliz şükür.” G.4.E.

“Göç yoksulluğu olumlu etkiliyor. Çünkü bizim gibi kadınların doğuda ve güneydoğuda okuması istediği işi yapması tercih hakkı çok az burda öyle değil

göç ettikten sonra bunları yapabilme imkânı bulduk. Bir de okusam çok iyi olacak az biraz çocuklarım öğretti ama yine de çok az. Yoksul olan iyi bir yere çalışabileceği tutunabileceği yere göç etsin hayatı değişir.” G.5.K.

“Göç yoksulluğu etkiliyor. Göç edenler bizim gibi yoksulluktan iyi seviyeye geliyor. Bazen de tam tersi oluyor göç ettikten sonra durumu daha kötü oluyor.” G.6.K

“Yoksulluğu etkiliyor çünkü yoksulken iyi bir gelir elde ediyorsun, çalışıyorsun ve ev alıyorsun, araba alıyorsun. Göç etmeseydik bunların hiçbiri olmaz ve sefalet içinde benim ve çocuklarımın hayatı olurdu.” G.7.E.

“Göç yoksulluğu etkiliyor. Yoksulluk bazen göçün temel nedeni bazen de en kötü sonucu oluyor.” G.8.E.

“Göç yoksulluğu etkiliyor. Biz göç ettiğimizde ne iş ne ev vardı. Açlık içinde yokluk içinde yaşadık hem bu nedenle göç ettik. Hem de göç ettikten sonra belli bir süre daha da kötü oldu durumlar. Sonra işler olunca herkes çalışınca yoksulluk ortadan kalktı.” G.9.K.

“Göç yoksulluğu etkiliyor. Çünkü zaten yokluktan dolayı göç ediyor. Göç ettikten sonra hemen düzeni kuramıyorsun. İş bulamıyorsun konut bulamıyorsun ve daha da fakirleşiyorsun. İlk geldiğimiz zamanlarda aç kaldığımız zamanlar çok oldu. Isınmadığımız yeterince yiyip içmediğimiz ve gelirin olmadığı çok zamanlar yaşadık.” G.11.K.

“Göç yoksulluğu arttırır da azaltır da. İnsan yoksulluktan yani ekonomik anlamda az gelişmişlikten göç ediyor. Sonra geldiği yerde çevresi yoksa iş bulamıyorsa yoksulluk daha da artıyor perişan olup tekrar köye gidiyor. Çünkü buranın geliri çok olduğu kadar gideri de çok. Köy de çok gider yok, olan gideri de kendi üreterek karşılıyor. Onun için göç yoksulluğun alanını genişletir aç bırakır hem de rezilken vezir eder. İyi yerlere ailenle birlikte gelirsin.” G.12.E.

“Göç yoksulluğun can damarıdır. Çünkü insan yokluktan göç ediyor. Çok akraba iş imkânı bulamıyor çocukları sefalet içinde büyüyor okumuyor.” G.13.E.

“Göç yoksulluğu etkiliyor. Çünkü fakirsen iş yoksa düzenli bir gelir yoksa göç etme zorunda kalıyorsun.” G.15.E.

“Göç yoksulluğu etkiliyor. Aslında çok nüfus iş yapamamak yoksulluğu ortaya çıkarıyor oda göçe etki ediyor.” G.19.E.

“Göç yoksulluğun tek kaynağı diyebilirim. Çünkü göçün büyük bir kısmı fakirlikten işsizlikten olmuyor mu? Bu nedenle göç, yoksulluğu iş olursa azaltır iş olmazsa arttırır ve açlıkla baş başa bırakır.” G.21.E.

“Göç yoksulluğu etkiler. Paran olmadığı için göç ediyorsun. Geldiğin yerde de iş ve ev imkânı yok. Zaten meslek te çok iyi değil. Fakirlik artıyor.” G.24.K

“Göç yoksulluğu etkiler. Çünkü insanlar iş için göç eder. Niye iş için evine kendine bakması için yani iş olmazsa fakirlik yoksulluk olur bu nedenle göç ediyor. Göç ettikten sonra da uyum sorunu yaşıyor, iş hemen bulunmuyor. Onun için göç sonucunda da yoksulluk yaşanabiliyor.” G.26.E.

“Göç, bizi yoksul duruma düşürdüğüne göre fakirliği etkiliyor. İnsanlar daha da muhtaç duruma düşüyor.” G.32.K.

“Göç yoksulluğun bence nedenidir. İnsanlar yokluk içinde işsizlik içinde göçe zorlanırlar. Tek derdi yoksulluktan kurtulmak için göç ederler.” G.33.E.

“Göç yoksulluğu muhakkak etkiliyor. Bir insan düşünün işi yok evlenemiyor hayat kuramıyor muhtaç yani onun için göç ediyor. Göç ediyor bu sefer de hemen iş yok; çünkü meslek yok eğitim yok onun için muhtaçlık artıyor. Gider artıyor ve aç kalıyor.” G.34.E.

“Göç yoksulluğu etkiliyor. Yoksulluğu arttırıyor. İşsizliği ve çaresizliği ortaya çıkarıyor.” G.40.E.

Bulgulardan da anlaşılacağı üzere göç, bazen yoksulluğun nedeni bazen de yoksulluğun sonucu olabilmektedir. Göç, yoksulluğu bazen arttırdığı gibi bazen de azaltmaktadır. Doğu ve Güneydoğudan Manisa'ya göç eden bireylerin çoğunluğunda, yoksulluk nedeniyle göç ettiği görülmektedir. Görüşmecilerin yoksulluk oranlarının, göç sonrasında azaldığını söyleyebilmekteyiz. Çünkü Doğu ve Güneydoğuda iş imkânlarının kısıtlı olması, terörün üretime ve gelişime engel olması, tam anlamıyla

yatırımlarının o bölgelere gitmemesi bireylerde gelir durumunu etkilemekte ve buna bağlı olarak yoksulluğu meydana getirmektedir. Bireyler, yoksulluktan kurtulmak için gelişmemiş ya da az gelişmiş yerlerden, gelişmiş yerlere göç etmektedir. Bu da yoksulluğun göçü arttırdığını ortaya çıkarmaktadır.

4.5.14 Göç Eden Bireylerin Sosyal Dışlanma Deneyimleme Biçimleri

Manisa'daki alan araştırması bulgularından da anlaşılacağı üzere göç ve sosyal dışlanma birbiri ile etkileşim içinde yer almaktadır. Göç eden bireylerin göç öncesi ve göç sonrası dışlandıkları söylenebilmektedir. Ancak Doğu ve Güneydoğudan Manisa iline göç eden bireylerin ilk zamanlar dışlandıkları ve şuan itibariyle ayrımcılık ve dışlanmanın yaşanmadığı görülmektedir. Terör olaylarının sosyal dışlanmayı etkilediği ve göç eden bireylerin olumsuz etkilendiği de bulgular içerisinde yer almaktadır. Erzurum ilinden göç eden bireyler, hiçbir şekilde ayrımcılık ve sosyal dışlanma ile karşılaşmadıklarını ifade etmektedirler. Diyarbakır, Şırnak, Siirt gibi terör olaylarının yaşandığı illerden göç edenler ise yerli halk tarafından tehdit olarak görüldüklerini bu nedenle dışlandıklarını söylemektedirler.

“Tabi bazen neden yardım alıyorlar diye kendi akraba çevremizden dışlanıyoruz. Size veriyorlar bize neden çıkmıyor diye. İlk geldiğim zamanlarda terör olayları çok hat safhadaydı haliyle burdaki insanlar tanımıyor ve seni de terör görüyor. İşe başvuruyorsun nereli olduğunu soruyorlar. Şimdi dışlanma pek kalmadı herkes kendi ekmeğinde.” G.1.E.

“Herhangi bir dışlanma ile karşılaşmadık dil aynı kültür aynı kimse bize ayrımcılık yapmadı. Bazen Allah'ın doğulusu, köylüsü gelmiş buraya iş yapmaz, cahil diyen oldu ama genelde bir sıkıntı yaşamadık.” G.4.E.

“Herhangi bir sosyal dışlanma ile karşılaşmadık çünkü biz dadaş olduğumuz için Kürt değiliz. Ayrıca geldiğimiz yani yerleştiğimiz yerden de kaynaklanıyor akrabaların, hemşerilerin olduğu yerde yaşıyoruz başka yerde yaşasaydık belki doğulu olduğumuzdan dışlanma olurdu.” G.5.K.

“Herhangi bir sosyal dışlanma ile karşılaşmadım ama babam bazen karşılaştığını dile getiriyor. Doğulu ve özellikle terörün yoğun olduğu bir yer olan Diyarbakır'a kötü gözle bakılıyor.” G.8.E.

“Herhangi bir dışlanma yok. Komşulardan da eşimin arkadaşlarından da ayrımcılık görmedik. Belki de Erzurumlu olduğumuzdan yani Kürt olmadığımızdan. Çevre ilişkilerimizde sorun yok, gül gibi geçiniyoruz yani.”

G.9.K

“Herhangi bir ayrımcılık yaşanmıyor şimdi. Önceleri vardı; doğululara pekiyi davranmıyorlardı ama şimdi herkes birbirine alıştı.” G.10.K.

“Çok dışlandık. Ordayken teröre yardım etmiyoruz, bir kaçını dağa göndermiyoruz diye çok akraba köylüden dışlandık. Geldiğimiz yerde de terör gözü ile bakılıyorduk ve ilk zamanlar dışlandık. Türkçe bilmiyorum ilişkiler kurulamıyor. Örf adetler tam tersi onun için hep dışlanma yaşadık. Eşim kayınlarım iş bulamıyordu. Doğulu diye çalıştırmıyorlardı. Eğitim yok meslek yok zaten bunlardan dışlanmışlar Doğulular.” G.11.K.

“Ayrımcılık yok hiç karşılaşmadık ne ben ne de çocuklar. Zaten ayrımcılık kim yapıyorsa insanlıktan nasibini almamış demektir.” G.12.E.

“Herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmadık ama sadece bir gün biri küfür etti. Kürdüm ve doğudan onun yerini elinden almışım diyerek. Yav bu ülke hepimizin o da doğruya gelsin bak nasıl seviyorlar iyi davranıyorlar.” G.13.E.

“Ayrımcılığı kendi akraba ve memleketimden yaşadım. Yerli insanlarla bir sorunum olmadı. Ailem ve akrabalar sen nasıl Kürt’sün. Nasıl asker oldun. Askerlik polislik Kürtlerden bizden çıkmaz diyerek dışladılar. Nasıl Kürtçe bilmezsin dediler.” G.14.E.

“Herhangi bir ayrımcılık yaşamadım. Konuşmamız tavırlarımız belki tuhaf geliyor onların da çok şeyi bize tuhaf geliyor ama çekememezlik yok. Burdaki Siirtliler, Bitlisliiler Muşluların çoğu pazarcı bizden onun için komşularda yabancı değil ilişkiler iyi.” G.17.E.

“Ayrımcılık ya da dışlanma yok ama güzel evlerden işyerlerinden gelirin olmadığı için yoksun oluyorsun. Kimse ile bir sorun yaşamadık ama Doğulular hep rezillik çekiyor. Kötü mahallelerde ve ağır işlerde hep biz varız. Çünkü meslek yok, ticaret kafası yok en önemlisi eğitim yok ve her konuda cahillik çok.” G.19.E.

“Ayrımcılık yok; ama yazın tarım işinde çalışırken Suriyeliler bizi çekemiyor bizde onları çekemiyoruz. Hem ücreti düşürüyorlar hem de fazla çalışıyorlar. Sonra yerli halk siz geldiniz bize iş kalmadı işin hakkını da vermiyorsunuz diyor.” G.22.K.

“Herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmıyoruz çünkü çok mahalle dışına çıkamıyoruz. Buradakilerin de hepsi doğulu kim dışlayacak. Ama kendi içimizde senin kızın okuyor ya da senin kızın, karın çalışıyorlar diye ayrımcılık yapıyorlar. Ne güzel işte kendi ayağı üzerine duruyor, bazı şeylerin farkında oluyor söz sahibi oluyor ve kendini geliştiriyor. Ama bizim burada onu pek kaldırmazlar.” G.23.K.

“Sosyal dışlanma ne bilmiyorum ama ayrımcılık yaşamadım. Çalıştığım yer ve yaşadığım yer hepsi tanıdık belki de ondan.” G.43.E.

Doğu ve Güneydoğudan göç eden bireylerin akraba ve hemşerinin olduğu alanlara yerleşmesi sosyal dışlanmanın oluşmasını engellemektedir. Yani, göç edenlerin aynı mahallelerde konut bulması ve birlikte aynı işlerde çalışmaları yerli halk ile çok ilişkili olmamaları ayrımcılık ve dışlanmanın oluşmasını engellemiştir.

“Doğuda bizim insanlarımız bizi dışladı teröre yardım etmiyor diye. Ordaki insanlar zaten aç daha nasıl yardım etsin. O sebeple teröre çocuk gönderen ya da yardım edenlerden ayrımcılık yaşıyorduk. Sonra burada yeni gelmiş ve ordaki olaylar daha yeni. İş vermiyorlar ev bulamıyorsun burada bize bir şeyler yaparlar diye korktuk çünkü terör gözü ile görüyorlardı. Ben Türkçe bilmiyorum onun için bazen acıyor bazen de dışlıyorlardı. Ama şimdi herkes bizim oralı ve yerli insanlarla da bir sorunumuz yok.” G.24.K

“Dışlanma şu şekilde oluyor. Sınıfta arkadaşlarım bile doğu konusu olunca sizin oralar böyle şöyle diye hep eleştiriyor. Güvenli değil orada yaşanmaz. Oradaki insanlar cahil terör diyorlar. Geçen sınıf içinde doğu gezi söz konusu oldu. Hemen buralı arkadaşlar atladi. Oraya gitmeyelim ölürüz falan kim kimi öldürüyor. Oradaki masum insanın ne suçu var.” G.25.E.

“İlk zamanlar yaşadık. Şimdi de bu yeni terör sorunları çıktığında şehit haberi olduğunda evinize gidin teröristsiniz diyen ver ama akli selim insanlar bir şey demiyor. Şu partiyi tutuyorsunuz o da terördür diyorlar.” G.26.E.

“Ayrımcılık kültüre göre yok da işe ve gelire göre var. Fakirler zenginlere göre zaten dışlanıyor. Yaşantı itibari ile çok fark var onun için dışlamaya gerek yok fakir zaten işten, sosyal hayattan, ev, araba almaktan tatile gitmekten yoksun ve dışlanmış. Sanki biz bu saydıklarımı hak etmiyoruz gibi.” G.27.E.

“Doğulu çok ama Diyarbakırlıları terör sanıyor ve çekiniyorlar. Yani o şekilde dışlanıyoruz. Bazen hayat bizi dışlıyor. Ev, iş ve güzel bir hayat vermeyerek. Geldiğimiz yıllarda tam terör zamanıydı. Evimizde oturamazdık. İş yapamazdık. Dayak yiyorduk ama zamanla değişiyor. Şimdi de Diyarbakır, Cizre’de sorunlar var biz yine tedirginiz, inşallah insanlar arasında bir sorun çıkmaz ve bize yansımaz.” G.30.E.

“Burada doğudan gelen çok bazen kendi içimizde birbirimiz çekemiyoruz. Sonra tarla işinde Suriyeli ve roman vatandaşları ile sorun yaşıyoruz. Biz onları onlar bizi dışlıyor. Ücretleri düşürüyor, patrona yağcılık yapıyor, işi bilmiyor diye tartışmalar oluyor.” G.33.E.

“Yerimizden yurdumuzdan dışlandık geldik zaten. Burda ilk zamanlar dışladılar. Çocuklar Türkçe bilmiyor diye hor görüldüler. Çocuklar eve gelince çantayı atıyor biz okumayacağız bizimle dalga geçiyorlar diyorlardı. Eşim okulda hastane de derdini anlatamıyor kötü duruma düşüyordu. Ama şimdi yok kendimizi geliştirdik.” G.35.E.

Sosyal dışlanma bazen göçün nedeni, bazen de göçün sonucu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bireylerin göç öncesi yoksulluktan, işsizlikten ve gelenek göreneklere uyum sorunu yaşamaktan dışlandıkları görülmektedir. Doğu ve Güneydoğulu bireylerin meslek olarak asker ya da polis olmaları akraba-çevre tarafından iyi karşılanmamakta ve bu nedenle dışlanarak göçe zorlandıkları bulgulardan da anlaşılmaktadır. Ayrıca bireylerin göç öncesi teröre yardım etmedikleri için çevreden ve terörün baskısından dışlandıkları ifade edilmektedir.

Göç öncesi ekonomik durumların kötü olması, bireylerin işsizlik nedeniyle yoksul kalması buna bağlı olarak kendisini ve ailesini geçindirememesi sonucu dışlandığı bu nedenle göç ettiği belirtilmektedir. Göç eden bireylerin kendi aralarında birbirini dışladıkları da söylenebilmektedir. Örneğin; Romen ve Suriyeli göçmenlerin

işsizliği arttırması, ücretleri düşürmesi, kiralari arttırması ve sosyal yardım almaları sebebiyle dışlandıkları görölmektedir.

4.5.15 Göç Eden Bireyler Açısından Göç Sorunlarına Çözüm ve Öneriler

Görüşmecilerin göç sorunlarına ve çözüm önerilerine baktığımızda birbirine benzer görüşlerde olduğunu söyleyebilmekteyiz. Göç eden bireylerin genel itibari ile göçü zorunlu yaşadıkları bu nedenle birçok sorunla karşılaştıkları görölmektedir. Bu sorunların başında işsizlik, gelire bağlı olarak yoksulluk; etnik, toplumsal nedenlere bağlı olarak ayrımcılık ve sosyal dışlanmadır.

“Son dönemlerde yine kardeşi kardeşe kırdırmaya çalışıyorlar, her zamanki gibi barış kazansın ve bu milleti birbirinden ayırmasınlar. Ekonomik sorunlar bir şekilde çözülüyor ama ayrımcılık olursa o zaman kimselere yar olmaz bu topraklar. Onun için birlik olmak lazım ve birbirimize düşmanlık beslememek gerekiyor.” G.1.E

“Göçe neden olan Doğu ve Güneydoğu şartları yani; kadının okuyamaması, çalışamaması, evleneceği kişiyi tanıtamaması ve sağlık koşullarının iyi olmaması. Bu sorunlar çözülsün. Kadınlar daha çok ön plana çıksın okusun ve çalışsın. Göç edenlerin ihtiyaçları karşılansın ve iş bulana kadar ev ve gelir imkânı sağlansın. Diğer göçmenlere de kucak açılsın ve yardım edilsin. Yerli insanı etkilemeyecek işsiz evsiz bırakmayacak şekilde imkânlar verilsin.” G.5.K.

“Göç sebepsiz olmaz. Onun için devlet yardım etsin. Suriyeli ve güneydoğudan yeni göç eden kardeşlerimize imkân versin. Göç edenlere elimizi uzatmasak yarın bizde Suriye gibi oluruz.” G.11.K.

“Bitlis’te imkânlar iyi olsun. Her şeyden önce sanayi iyi olsun. Şimdi doğuda, hastaneler ve okullar iyi olmuş ama kazanç olmasa, sanayi işi olmasa, gelişmez ve insanlar yine göç eder. İş adamları oraya kaydırılsın. İşçi var zemin var. Devlet bu konuda ön ayak olsun.” G.12.E.

“Eğitim artsın doğuda insanlar okusun iyi yerlere gelsin ve ön yargılar kırılsın. Her meslekten insan bizden Doğululardan da çıksın. Geniş açı ile bakalım hayata. Devlet doğuda istihdamı arttırsın. Doğunun tek sorunu ekonomik yetersizlik, o çözülsün.” G.14.E.

“Göç ederek gelen insanların bir kısmı iş bulamıyor, ev bulamıyor, yardıma muhtaç yardım alamıyor. Bu insanların bu sorunu çözülsün. Ya da doğuda iş imkânı olsun, millet göç etmesin.” G.16.E.

“Göç edenlerin sorunu bitmez; yani iş, ev, mahalleler iyi olsun. Güzel parklar olsun çocuklar için. Güzel hastanelere, okullara ulaşımı sağlansın.” G.19.E.

“Tek endişemiz Doğudaki insanlar iyi olsunlar iş imkânları iyi olsun, terör olmasın. İnsanlar okusun ve bilinçli olsun. Kızını okutsun, erken yaşta evlendirmesin.” G.20.E.

“Göçten en fazla kadınlar ve çocuklar etkileniyor, onun için kadın üzerindeki baskılar azalsın, kızlar okusun ve çalışsın. Göç eden kim olursa olsun devlet onlara iş imkânı ve kalacak yer sağlasın.” G.23.K.

“Göç edenler gerek Iraklı gerek Suriyeli gerekse de biz fakirlik içinde yaşıyoruz. Durumlarımız düzeltilsin. Göç edenler birbirini çekememezlik yapmasın. Tarım da görüyoruz ya Suriyelileri dışlıyoruz ya roman vatandaşları. Onlar da bizi dışlıyor herkese imkân versin ve ayrımcılık olmasın.” G.24.K.

“Yoksulluktan dolayı göç ediliyor. Gerek yurt içinde gerekse Iraklı, Suriyeli kardeşlerimiz. Durumu iyi olan insanlar ve devlet, göç edenlere yardım etsin. Yoksulluk çekenler ayrıca dışlanmasın. Göç edenlere ön yargı ile bakmayalım.” G.27.E.

“Göç edenlerin sıkıntısı artıyor. Ülke içindeki Cizre, Sur, Midyat gibi yerlerde bu kargaşa ortamı bitsin. Suriyeliler de ya bir düzen içerisine girsin ya da diğer ülkelere eşit dağıtılsın. Çünkü insanlar artık ne olacak, nerde bomba patlayacak ya da yine şehit mi var diye korku ile yaşayacak.” G.28.K.

“Göç zoraki bir durum. Göç edenlerin ev barkı işi olmuyor. Sosyal güvence de olmuyor, çevreyi tanımıyor, uyum sorunu yaşıyor. Bu nedenle gerek dernekler, gerek devlet gerek de biz insanlar elimizden gelen desteği sağlayalım.” G.29.E.

“Göç sonucu işsizlik ve evsizlik yaşıyor herkes. Bu anlamda insan olarak kiralari arttırmayalım, iş imkânı verelim, devlet de kayıt altında tutsun. Özellikle Iraklı ve Suriyelilerin bu belirsizliği bitsin.” G.31.E.

“İnsanlar bir şekilde göç ediyor. İster biz ister Suriyeli ya da başkaları. Herkes birbirine kucak açsın ve yardım etmesin. Çünkü gurbetlik zor ve insan bilmediği yerde iş, ev sıkıntısı çekiyor. Herkes elinden geldiği kadar yardım etsin.” G.32.K.

“Göç edenler yeni yerlere işlere zor alıştırıyor. Geldikleri yerde dışlanma ve fakirlik kaçınılmaz oluyor onun için millet olarak onlara yardım edelim. Şimdi yine terör belasından dolayı Doğudan, ilden, ilçeden köyden, göç oluyor. Ayrımcılık yapmayalım ve yaraları saralım. Aynı şekilde Suriyeliler içinde diğer göç edenler içinde yardım edelim toplum olarak.” G.33.E.

“Göç edenler meslek edinemiyor, okumuyor ya da ev imkânı bulamıyor devlet en azından eğitim konusunda yükümüzü hafifletsin. Göç eden Doğulu ve Güneydoğulu kardeşimiz okusun kendini geliştirsın ve iyi yerlere gelsin. Suç işlemesin terörist olmasın ya da geri kalsın.” G.34.E.

“Göç keşke olmasa herkes olduğu yerde güzel bir hayat yaşasa ama oluyor işte. Onun için işsizlik ve fakirlik de oluyor. Devlet, tüm göç edenlere iş ve ev imkânı sağlamakta yardımcı olsun. Ve halk iç içe olsun. Doğuyu aynı şekilde buraya bir mahalleye getirmeyelim. Burada 6-7 mahalle var hepsi doğudan göç edenler.” G.36.E.

“Göçün oluşturduğu en büyük sorun yabancılık çekmektir. Onun için hem iş bulamamak ve düzenini kuramamaktır. Bu da fakirliği arttırıyor. Göç herkesin başında olan bir şey. Kim olursa olsun göç edenlere yardım edilmeli. Kiraları arttırmayalım ve iş imkânı verelim.” G.46.K.

“Göç zorunlu nedenlerden kaynaklı ise, devlet yardım etmeli. Şimdi Suriyeli, Iraklı, Afgan gibi birçok göç eden farklı insanlar var; eğer bu göç düzenli olmazsa yarın bu nüfus her şeyi olumsuz etkiler.” G.50.E.

Görüşmecilerden hareketle, göç eden bireylerin sorunlarına çözüm yerleri başta devlet olmak üzere dernekler ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Bireyler, geldikleri yerlerde ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmenin olması göçü engelleyeceğini düşünmektedirler. Doğu ve Güneydoğudan göç edenlerin iş imkânı bulması, konut ihtiyacının giderilmesi istenmektedir. Göç edenlerin ayrımcılık ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaması ve terör olaylarının son bulması sorunlara çare olarak görülmektedir.

Suriyeli, Iraklı göçmenlerinde kontrol altında tutulması ve yardım edilmesi göç sorunlarının hafifleteceği yöndedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göç, hemen hemen bütün ulusların yaşadığı ve yaşamaya devam ettikleri değişmez, önemli olgulardan biridir. Tüm zamanlarda ve tüm toplumlarda görülen bir olgu olmakla birlikte günümüzde geldiği sürece bakılacak olursa, dönem yapısında değişim ve dönüşüm meydana gelmiştir. Bu değişimler, ülke ekonomisi başta olmak üzere sosyal, kültürel ve siyasi hareketliliğe bağlı olarak ülke şekillenmektedir. Göç, insan gruplarının birlikte veya ayrı ayrı sınırları belli bir yerleşim yerinden, yakın veya uzak yerleşim yerlerine yönelik coğrafi ve sosyal bir hareketliliklerdir. İç göç ise, genellikle belirli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların, kendi iradeleriyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme yerinin dışına taşıyanların miktarı olarak değerlendirilmektedir. İç göç olgusu, bireyin veya belirli grupların gönüllü yani kendi iradesiyle yapabileceği gibi zorunlu sebeplerden de kaynaklanabilmektedir.

Ülke içerisinde yaşanan ekonomik kriz, doğal afetler, savaşlar ve işsizlik gibi insan onuruna yaraşır bir yaşam koşulunu engelleyen etmenler göç olgusunun önünü açmaktadır. Bu da göçün sadece ülke içerisinde değil, ülkeler arasında da yaşanabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda göç, sonuç olarak toplum içinde iyileşmeler getirebileceği gibi toplumda sürekli kanayan yaralar da açabilmektedir.

Türkiye’de 1980’li yılların başından itibaren büyük kentlere göç hareketlerinde artışlar yaşanmıştır. Göç süreçleri açısından, gelişmiş ülkelerle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler arasında büyük farklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kentlerin iş, ticaret potansiyeli nedeniyle çekim güçlerinin ön plana çıkmasına karşın, gelişmekte olan ülkelerde insanları yaşadıkları yerlerden koparan ve onları yerleşim dışına sürükleyen itici faktörler daha çok önem kazanmaktadır. Türkiye’de de 1950’li yıllardan sonra bir yandan ulaşım ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin toplumsal hareketliliği artırması, diğer yandan tarımın geleneksel geçim faaliyetini terk etmesi, tarım topraklarının ölçsüz parçalanması ve toprak verimindeki düşüklük, olumsuz politikalar gibi nedenlerle kırsal alanlardan büyük bir kopuş sürecinin yaşanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte cereyan eden en önemli etkenlerden biri 1990 yılından sonra ülkenin Doğu ve Güneydoğusunda tırmanışa geçen terör baskısı, şiddetli çatışmalardır. Bu sebeple güvenlik gerekçe gösterilerek yüzlerce köy ve mezranın boşaltılması göçe önemli boyutta ivme kazandırmıştır. Söz konusu bu göçler ülkenin gelişmiş batı illerine yoğun olarak yaşanmış ve yaşanıla gelmektedir. Manisa,

gelişmiş sosyal, kültürel, ekonomik ve İzmir gibi metropol şehirlere yakın jeopolitik yönü ile göç uğrağı bir yer olmuştur. Manisa'ya yaşanan bu göçler zamanla sosyo temel ağların etkisiyle hızla artmıştır.

Saha çalışması bulgularından hareketle görüşmecilerin, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden farklı nedenlerle göç ettikleri görülmüştür. Bu nedenleri; Manisa organize sanayisinin gelişmiş olması, tarım imkânlarının elverişliliği ve geldikleri yerlere oranla kendilerini daha güvende hissetmeleri gibi nedenler olarak sıralanabilmektedir. Göçün bireyler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur. Buna bağlı olarak saha çalışmasının bulgularından da anlaşacağı üzere göçün olumlu yönü olumsuz yönünden daha fazla olduğu görülmüştür.

Görüşmecilere göre, göçün olumsuz yönleri; tanımadıkları bir yere göç etmeleri neticesinde uyum problemi yaşamaları, kolay iş bulamamaları ve buna bağlı olarak yoksulluklarının arttığı, mesken edinmede sıkıntılar yaşandığı ve kültür çatışması gibi sorunlarla karşılaşmalarıdır. Bunun yanında, geldikleri yerlerin terör ile ilişkilendirilmesi sonucunda sosyal dışlanmayla karşılaştıklarını hatta terörist gözü ile görüldüklerini de söylemektedirler. Manisa iline gelen ilk göç kafilesinin göçün olumsuz yönlerini (1970 ve 1980'li yıllar) daha çok yaşadıklarını; daha sonra göç eden akraba/hemşerilerinin sorun yaşamamaları için yardımcı olduklarını söylemektedirler. Bu sebeple Manisa iline Doğu ve Güneydoğudan göçün artmasına akraba/hemşeri gibi sosyal temel ağlara dayandığı söylenebilmektedir.

Görüşmecilerden elde edilen bulgulara baktığımızda en önemli sorunların başında gelir yetersizliği buna bağlı olarak işsizlik, enformel sektör, sosyal koruma dışında kalma ve yoksulluk gelmektedir. Görüşmecilere göre göç edenlerin yoksul olduğu ve göçün, yoksulluğu hem arttırdığı hem de azalttığıdır. Geldikleri yerlerde vasıflarının olmaması ve iyi bir eğitim alamamaları, maddi imkânlarla sahip olmamaları gibi etkenler bireyleri bazen işsiz bırakmakta bazen de birden fazla işlerde enformel bir şekilde çalışmalarına sebebiyet vermektedir. Nüfuslarının fazla olması bireylerin yoksulluk durumlarını yakından etkilediği görülmektedir. Nüfusu fazla olan aileler, nüfusu az olan ailelere oranla daha yoksuldur denilebilir. Yine bireylere göre göçün olumsuz yönlerinden biri göç edenlerin kenar semtlerde, gecekonduarda kaldıkları ve göç alan yerlerde işsizliği arttırdıklarıdır.

Göçün bireyler üzerindeki olumlu yönlerine baktığımızda; görüşmecilerin göç öncesi yoksulluklarının daha hissedilir olduğunu, sanayi, tarım ve hayvancılık gibi işlerin yeterli olmadığı ve göç ile birlikte bu olumsuz koşulların daha iyi duruma geldiğini söylemektedirler. Göçün, kendilerine ve çocuklarına daha iyi eğitim fırsatı sunduğunu ve bunun yanında aile ile birlikte sosyal hayatın içerisinde yer almalarına etki ettiğini, temel ihtiyaçlara (ulaşım, hizmet, iletişim, sağlık vb. gibi) erişimin geldikleri yerlere kıyasla daha kolay olduğunu söylemişlerdir. Ancak göç eden bazı bireylerin göç sonrasında daha yoksul olduklarını ve uyum sağlamadıkları için göç ederek ayrıldıkları yere dönüş yaptıklarını da dile getirmişlerdir.

Göç, sosyal dışlanma ve yoksulluk bugün dünya genelinde tartışılan en önemli sorunların başında gelmiştir. Buna bağlı olarak sosyal dışlanma, göç ve yoksulluk gibi sosyal politika konuları küresel çapta hem sorunlar olarak algılanmakta hem de bu doğrultuda çözümler genişletilmektedir. Çünkü küreselleşmenin yarattığı olumsuz etkiler ile yoksulluk ve sosyal dışlanma olguları bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim birimine göç sayesinde taşınabilmektedir. Neticede bu durum daha küçük ölçeklerde de gerçekleşebilmekte ve kırsal yerleşim alanlarından kentlere olan göç hareketlerinde yoksulluk ve sosyal dışlanma neden sonuç bağlamında ortaya çıkabilmektedir.

İç göçün hem nedeni hem de sonucu bağlamında ele aldığımız sosyal dışlanma, toplumun düzenini sağlamak adına alınması gereken önemli tedbirlerden biridir. Tanımlanması, çözümlenmesi ve sonuçlarından kaçınılması en zor sorunlardan biri sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanmanın gün geçtikçe önem kazanması dikkat çeken bir olgudur. Bu bağlamda, saha çalışmanın verilerinden de anlaşılabacağı üzere göç eden bireylerin geldikleri illere bağlı olarak ilk zamanlarda eğitim, sağlık, konut edinme ve iş bulma gibi konularda dışlandıkları görülmektedir. Ancak bunun yanında zamanla sosyal dışlanma sorunun ortadan kalktığı ve yerli halk ile kaynaşmanın sağlandığını da söylenmektedirler. Göç edilen bölgelerdeki terör olayları göç eden bireyler ve yerli halk arasında bazen tartışma yaşandığı ve ön yargı oluşturduğu söylenmektedir.

Bireyleri göçe zorlayan diğer bir etken ise, yaşamlarını idame ettirdikleri yerlerde yoksulluk sınırı altında yaşamalarıdır. Bireyler, yoksulluğu göçe etki eden neden ve sonuç olarak görmektedir. Kente göç ederek içinde bulundukları yaşam standartlarının üzerine çıkacakları ümidiyle hareket etmişlerdir. Bireyler, göç ederek

yoksulluklarının eskiye oranla hem ekonomik hem de sosyo-kültürel anlamda iyileştiğini ve kentin sağlık, eğitim ve eğlence gibi olanaklarından geliri oranında yararlandıklarını dile getirmişlerdir. Bunun yanında yapılan literatür taraması ve görüşmecilerin bulgularından hareketle bazı bireylerin uyum sağlayamayarak geri döndükleri ya da başka yerlere göç ettikleri de gözlemlenmiştir.

Göç eden kadın görüşmecilerin erkeklere oranla daha az istihdam alanlarında yer aldığı gözlemlenmiştir. Çalışan kadınların gündelik ev hizmetlerinde ve tarım sektöründe kayıt dışı istihdam edildikleri ifade edilmektedir. Göç eden görüşmecilerin çocuklarına baktığımızda tarım sektörü, küçük işletmelerde çıraklık ve pazar yerlerinde aile bireylerine yardım gibi işlerde çalıştıkları görülmektedir. Bu çalışmalarında özellikle tarımsal çalışma dönemlerinde eğitimlerini aksattıklarını söylemektedirler. Çocukların ve kadınların çalışmasına etki eden nedenlerin başında yoksulluk geldiğini ve çalışan sayısının arttığı durumlarda aile yoksulluk seviyesinin düştüğünü söylemektedirler. Göç eden kadın ve çocukların erkeklere oranla yoksulluğu daha fazla hissettiği söylenebilmektedir.

Görüşmecilerden elde edilen bulgulardan hareketle sosyal dışlanma yönüne baktığımızda; kadınların ikamet ettikleri yerlerin dışına pek çıkmadıkları için yaşamadıklarını ancak zamanla sağlık, ulaşım ve alışveriş gibi yerlerde Türkçeyi iyi bilmedikleri için dışlandıklarını da ifade etmektedirler. Çocukların dışlanma olgusu ile karşılaşp/karşılaşmadığına baktığımızda 1980 ve 1990'lı yıllarda göç eden anne ve babalarının eğitim konusunda okullardaki arkadaşlarından dışlandıklarını kendilerinin böyle bir dışlanma yaşamadıklarını ifade etmektedirler. Çocukların Manisa'da eğitim olanaklarından daha iyi yararlandığı ve bu nedenle eğitim düzeyinin ve kalitesinin arttığını söylemektedirler. Doğu ve Güneydoğuda eğitim düzeyinin az olduğu, okul, öğretmen açığının fazla olduğu, iklim, ulaşım ve hayvan otlatma gibi nedenlerle eğitimin sürekli aksadığını söylemişlerdir.

Görüşmecilerin sosyo kültürel boyutuna baktığımızda bulgulardan da anlaşılacağı üzere hemşeri, tanıdık ve akrabaların olduğu yerlere göç ettikleri için örf ve adetlerini canlı tuttuklarını; iş, mesken edinme ve sosyo-kültürel faaliyetleri birlikte yaptıklarını ifade etmektedirler. Göçün bireyler üzerindeki sosyal ve kültürel etkisi olumlu olarak artmıştır denilmektedir. Bunun da en önemli nedenini Doğu ve Güneydoğunun Batıya oranla her konuda az geliştiğini söylemektedirler.

Göç eden yaşlı bireylere baktığımızda çoğunluğunun geldikleri yerlere olan özlemlerinin ve geri dönüş isteklerinin her zaman olduğunu söylemişlerdir. Yaşlı bireylerde sosyal güvence olarak 65 yaş üstü malulen emekli oldukları, eğitim düzeylerine baktığımızda çoğunun okur/yazar olmadığı az bir kısmının da okur/yazar veya ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Yaşlı bireylerin aile fertlerinden en küçüğünde ya da erkek çocuklarında sırayla kaldıklarını ifade etmişlerdir. İlk göç kafilesini oluşturduklarını ve buna nedenle geldikleri ilk zaman terör dönemine denk gelmesi sonucu yoksulluk ve sosyal dışlanma ile karşılaştıklarını söylemektedirler. Yakın zamanda göç edenlerin kendilerine göre daha şanslı olduklarını ve kendileri kadar sosyal dışlanma, işsizlik ve yoksulluk gibi olumsuzlarla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında Manisa’da yaşamın Doğu ve Güneydoğuya oranla daha ucuz, güvenli ve iklim olarak elverişli olduğunu söylemektedirler.

Göçlerin en temel özelliği ekonomik kaynaklı olduğundan göç edenlerin temel hedefi de iş bulmaktır. Göç, iş gücü piyasası açısından tanımı, emek arzına karşı yeterince talep oluşturamayan yerlerde işsizliğin kente taşınmasıdır. Dolayısıyla iş bulmak için kırdan-kente göç eden bireyler sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını bunun da en çok çevreden ziyade iş piyasasında vasıfsız-eğitimsiz olmalarına bağlamışlardır. Bu engeli ortadan kaldırmak adına da İŞKUR ve Meslek Edindirme Programlarına başvurduklarını belirtmişlerdir. Bu alandaki dışlanmayı ve yoksulluğu minimum düzeye indirmek veya tamamen yok etmek için daha çok meslek edindirme kursları açılmalı ve teşviki sağlamak adına bireyler bilinçlendirilmeli ve bireylere vasıf kazandırılmalıdır.

Manisa iline yoksulluk ve sosyal dışlanma sonucunda göç eden bireyler birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda, faaliyet gösteren İç İşleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” kapsamında mültecilerin sorunlarını indirmek için yaptıkları çalışmaların yanı sıra ülke içerisinde kendi vatandaşlarının iç göç sonucu karşılaştıkları veya iç göçe neden olan problemleri gidermek adına etkin politikalar üreterek göçü azaltma yoluna gidilmelidir.

Göç eden bireylerin sorunlarının çözülmesine yönelik; dezavantajlı grup olarak kadınlara pozitif ayrımcılık tanınmalı ve kadınların istihdamdaki rolü artırılmalı, girişimcilik kültürünün oluşturulması için devlet yereldeki mekanizmaları ile destek sağlamalı ve yeni yatırımlar etkin olarak sağlanmalı, istihdam politikalarının

onarılmasına istinaden işsizlik minimize edilmeli bütün bunların yanı sıra, çalışan bireylerin aldıkları ücretler revize edilmeli ve enformel istihdamı önleyici tedbirler hayata geçirilmelidir. Ülke gelirinin adil dağılımı sağlanmalı, devlet eğitim için bölgeye gereken önemi vermeli, bölgede sosyal devlet olmanın artıları hissedilmelidir. Sosyal kalkınmaya önem verilmeli demokratik katılım sağlanmalı ve bölgelerin terör ile ilişkilendirilmesinin önüne geçilmelidir. Bu bağlamda, öncelikle terörün etkileri ortadan kaldırılmalıdır.

Yetersiz ve eksik eğitim özellikle kadın görüşmecilerde yoksulluğa yol açan etmenlerin başında gelmektedir. Yoksul ve dezavantajlı olan kesime eğitimin sağlanması suretiyle iktisadi büyümeye katkıda bulunmaları ve büyümeden kaynaklı fayda maksimizasyonu sağlamaktadır. Eğitim yoksul kesimin gelir elde etme yeteneğini ve emeğin hareketliliğini artırmakla beraber, toplumsal yaşamda ve politik sistemde söz sahibi olmalarını sağlamaktadır. Yoksullukla mücadele etkin bir yol olan beşeri sermayenin geliştirilmesi için öncelikle Doğulu ve Güneydoğulu bireyler için eğitim alanında gerekli adımlar atılmalı ve marjinal işlerde çalışma ve yeni vasıflar kazanmaları için bilinçlendirilmelidir. Özellikle göç eden bireylerin çocuklar için eğitimin sürekliliğini sağlayacak önlemler alınarak çocuk işçiliğin önüne geçilmelidir.

Aile birey sayısının Batıya oranla çok fazla olması yoksulluğun en önemli nedenleri arasındadır. Başta kadınlar olmak üzere doğum konusunda eğitimlerle bireylerin bilinçlendirilerek çocuk sayısının azaltılması sağlanmalıdır. Çocuğun ekonomik getiri algısının değiştirilmesi gerekmektedir. Temel İnsan Hakları çerçevesinde; insan onur ve haysiyetine yakışır bir hayat sürmek her bireyin en temel haklarından. Bu bağlamda, devlet bunu tüm vatandaşlarına herhangi bir ayrıma gitmeden sağlamakla yükümlü bulunmaktadır.

Özetle, Türkiye’de ve dünyada göçler sürekli olarak yaşanmaktadır. Söz konusu göçlerin temel nedenleri içerisinde sosyal dışlanma ve ekonomiye dayalı yoksulluk olguları damga vurmaktadır. Bu bağlamda iç göç boyutuyla ülke içindeki bölgesel dengesizliğin minimize edilmesi ve kalkınmanın yeniden inşa edilmesi için öncelikle yoksulluk azaltılmalı ve sosyal dışlanmanın önlenmesi gerekmektedir. Yoksullukla mücadelede mevcut yöntemlerin dışına çıkılarak eğitime, beşeri sermayeye, sosyal sermayeye bölgeler içindeki iç potansiyele azami önem gösterilmelidir. Göç alan yerler ve göç veren yerler için göçün olumsuz yönleri azaltılarak kitlesel ve bireysel göçlerin önüne geçilmeli; göç edenler için de geldikleri yerlere tekrar geri dönüşlerini sağlayacak

tarımsal, sanayi ve hayvancılık sektörlerinde kalkınma sağlanarak toplumsal, iktisadi ve kültürel anlamda gelişmeye gidilmelidir.

KAYNAKÇA

- AFAD (2013). *Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları*, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara. (https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3925/xfiles/syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30_12_2013_tr.pdf)
- Akdoğan, O. (2011). Kırsal Kalkınma Modelleri Doğu ve Güneydoğu Gerçeği, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, İstanbul, Sayı:43, s:11-42.
- Akgür, Z. G. (1997). “*Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik: (1970-1993)*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Aksoy, M. (2004). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Terörün Neden ve Sonuçları, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Vol:1 No:1 s:1-9 Erişim Tarihi: 25.02.2016 <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/78/77>
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 20, s: 293-303.
- Aktaş, G. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alden, J., Thomas, H. (1998). “Social Exclusion in Europe: Context and Policy”, *International Planning Studies*, Col:13/1, 7-14.
- Altunışık, R. vd. (2012), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Yayıncılık, İstanbul.
- Akış, A., Akkuş, A. (2003). Güneydoğu Anadolu Projesi’nin (GAP) Şanlıurfa’daki Göç Etkisi, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı:10, s: 529-542.
- Arı, K. (1999). *Türkiye’de Mübadele Dönemi Toprak Mülkiyeti ve Tarımda Değişim*, 75. Yılda Köylerden Şehirlere, Türkiye Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- Arslan, E. (2012). *Etnik Farklılık, Kendini Anlamlandırma ve Göç: Denizli’ye Doğudan Göç Eden Kadın İle Batıdan Göç Eden Kadının Kimlik ve Cinsiyet Deneyimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Bahar, O., Bingöl, F. K. (2010). Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c:15, s:2, s: 43-51.
- Balcıoğlu İ, Samuk F. (2002). *Göç ve ruh sağlığımız. In Medikal ve Psikososyal Açından Göç Olgusu* (Ed İ Balcıoğlu), Alfabe Basım Yayın, İstanbul.
- Başak, E. (2007). Sosyal Dışlanma İle Mücadelede Hak Temelli Yaklaşım: Avrupa Yoksulluk İle Mücadele Ağı, (Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma) TES-İŞ Dergisi, Haziran-2007.

http://www.tes-is.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf Erişim Tarihi: 04.11.2015.

- Başel, H. (2003). *Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas'tan İstanbul'a Göç Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başel, H. (2006). "İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri," *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 51, s. 287-321.
- Başel, H. (2007). Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/view/1023001720/1023001548> (Erişim Tarihi:13.11.2015).
- Bayhan, V (1997). Türkiye'de İç göçler ve Anomik Kentleşme|| . II. Ulusal Sosyoloji Kongresi. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Bildirici Z. (2011). *Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bülbül S., Köse A. (2010). "Türkiye'de Bölgeler Arası İç Göç, Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi" *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:39, Sayı:1, 75-94.
- Borjas, G. J. (1989). "Economic Theory and International Migration", *International Migration Review*, Special Silver Anniversary Issue, pp. 3-23.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları, TSA / Yıl: 18 Özel Sayı S: 3, Ocak/January.
- Bölükbaşı, B. (2008). *Türkiye'de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Buğra, A. (2005). "Yoksulluk ve Sosyal Haklar", Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Politika Forumu, *Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği Danışman Raporu*, 1-16.
- Can, İ., Çiçek, C. (2012). Gecekondulaşma, Kentsel Dönüşüm ve TOKİ Konutlarının Ticarileştirilmesi: Kars Örneği, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, s:37-61.
- Cicourel, A. (1982). *Living in two cultures: the socio-cultural situation of migrant workers and their families*. Aldershot, Gower. Paris, Unesco Press,.
- Civan, O E.; Gökalp, A., (2011). Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı Ve İş Güvenliği, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı: 28 s: 233-264. <http://calismatoplum.org/sayi28/civan.pdf> Erişim tarihi:14.10.2015.
- Coşkun, T., Tireli M. (2008). *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Çağlayan, S. (2008). Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki, *Türkiye De Yoksulluk Çalışmaları Der.*(Nurgin Oktik), Yakın Kitabevi, İzmir.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, Muğla Üniversitesi

- Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (İLKE), Sayı: 17, s: 67-91 Erişim Tarih: 16.12.2015.
- Çakır, Ö. (2008, Temmuz-Aralık). “Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 31, 25-47.
- ÇAKIR, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.4, Sayı:3, s:83-104. İzmir.
- Çakır, S. (2011). Türkiye’de Göç Kentleşme/Gecekondü Sorunu ve Üretilen Politikalar, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta, Sayı: 23, s:209-222.
- Çelik, F. (2006). İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 27, Temmuz-Aralık, s:149-170.
- Çelik, F. (2007). Türkiye’de İç Göçler: 1980-2000. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (87). [http://sbedergi.erciyes.edu.tr/sayi_22/6-%20\(87-109.%20syf.\).pdf](http://sbedergi.erciyes.edu.tr/sayi_22/6-%20(87-109.%20syf.).pdf) (Erişim Tarihi:13.11.2015).
- Çelik, M., Murat, G. (2014). Türkiye’de İç Göç Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Stratejik İç Göç Yönetimi, *İ. Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, Yıl: 25, Sayı:76, s: 45-66.
- Çetin, N. (2010). 1914 Osmanlı_ Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:24, S:149-172.
- Çınar, S., Koroğlu, K. (2011). *Mevsimlik Tarım İşçileri: Marabadan Ücretli Fındık İşçiliğine* III. Sosyal Haklar Sempozyumu, Kocaeli Üniversitesi.
- Chiswick, B. R. (2000). “Are Immigrants Favorable Self-Selected? An Economic Analysis”, C B. Bretelli ve J. F. Hollified (der.), *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, New York: Routledge.
- Demir, E. (1994). 1980 sonrası Türkiye’de uygulanan Ekonomi Politikalarının Kent Emekçi Ailelerinin Geçim Stratejileri Üzerindeki Etkisi. Dünya’da ve Türkiye’de Güncel Sosyolojik Gelişmeler, Sosyoloji Derneği Yayınları, 1. Ankara.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinden Türkiye, *Türk Sinemaları Araştırmaları Dergisi*, Tsa/Yıl:18, Sayı:1, s:175-204. Erişim Tarihi:19.10.2015 http://www.tsadergisi.org/Makaleler/756705266_19_279_175-204.pdf
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Devlet İstatistikleri Enstitüsü (DİE). (1995). Türkiye Nüfusu 1923-1994 Demografi Yapısı Ve Gelişimi, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara
- Devlet İstatistikleri Enstitüsü (DİE). (1996). İstatistik Göstergeler (Statistical Indicators) 1923-1995, Devlet İstatistikleri Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Doğan, E.M., Tatlı H. (2014). İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Kapsamında Türkiye’nin Dünyadaki Yeri *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 25, Sayı:1 s: 99-124, ERZURUM.

- Durusoy Öztepe, N., Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2013). Exclusion From Welfare Services in Turkey as a Type of Social Exclusion, *International Conference On Eurasian Economies*, s:308-313.
- Erdoğan, N. (1991). Sosyolojik Açıdan Kent İşsizliği ve Anomi. *Ege Üniversitesi Basımevi*, İzmir.
- ERDUGAN, Fatma (2010) Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara- Keçiören Örneği, TC Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayın No: 50, Ankara.
- Erkan, R., Aydın, D. (2010). Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde Bölge İçi ve Bölge Dışı Göç Eğilimleri, *Aile ve Toplum, Eğitim Kültür Araştırma Dergisi*, Yıl: 11, Cilt:6, Sayı: 22, s:31-43.
- Erkan, R., Bağlı, M. (2005). Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:22, Sayı:1, s:105-124.
- Field F. (1983). The Minimum Wage, *Policy Studies Institute*, London.
- Ersel, B. (2002). Türkiye’den Yurt Dışına İşçi Göçü Akımı ve Ortaya Çıkardığı Sosyal Politika Sorunları, (Kentleşme Göç ve Yoksulluk, 7. Sosyal Bilimler Kongresi, Ed: Ahmet Alpay Dikmen,) İmaj Yayınevi Ankara.
- Friedrich Ebert Stiftung Derneği (2012). Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, *Mevsimlik İş Göçü İletişim Ağı (MİGA)*.
- Işık, Ş. (2005), Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri, *ege coğrafya dergisi* 14 (2005), 51-71, İzmir.
- İçduygu, A., Ünalın, T. (1997). *Türkiye’de İç Göç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri*, Der. İçduygu A. vd, Türkiye’de İç Göç, Türkiye, Ekonomik ve Toplumsal Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İçduygu, A.; Sirkeci, İ.; Aydıngün, İ. (1998). *Türkiye’de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketine Etkisi*, s:207-244. http://www.migrationletters.com/sirkeci/Icduygu_Sirkeci_Aydingun_1998_turkiyede_i_cgoc.pdf Erişim Tarihi: 02.11.2015.
- İçduygu, A.; Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, (Ed. Oya Baydar), Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- İçduygu, A., Erdar, S., Gençkaya, Ö.F. (2014). Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023 Ulus Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, Koç Üniversitesi Göç Araştırma Merkezi, İstanbul.
- İncedal, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Mücadele Araçları, Aile Ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Geçkin, E. (2009). Ankara- Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), s: 3-35.

- Gibbon, P. (1992). "The World Bank and African Poverty, 1973-91", *Journal of Modern African Studies*, Volume:30/2, 193-220.
- Göztepe, Ö. (2007). "Küreselleşme Sürecinde Türkiye İşgücü Piyasası", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı: 3/14, s: 81-118.
- Güler, M. A. (2014). "*Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler: Yunanistan, Arap Baharı, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri Örnekleri*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güllüpnar, f. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politigi ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: Sayı:4, s: 53-85.
- Güneş, F. (2012). Göç Yoksulluk ve Sosyal Politika, İktisadi Araştırmalar Vakfı, Türkiye'de İç Göçün Sosyo Ekonomik Sonuçları ve Adana Özelinde Değerlendirmesi Sempozyum, s: 181-262.
- Güneş, Z. (2009). "*Türkiye'de Yoksulluk Araştırmaları: 1990 Sonrası Çalışmaların Bibliyografik Analizi*", Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Gürbüz, M., Karabulut, M. (2008). Kırsal Göçler İle Sosyo-Ekonomik Özellikler Arasındaki İlişkilerin Analizi, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 50, s: 37-60, İstanbul.
- Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de Kentten Köye Göç Olgusu, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (1), s: 77-86.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), (2006). Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, Ankara.
- Hekimler, O. (2012). Yoksulluk Mu Yoksunluk Mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme, *Tekirdağ S.M.M. M. Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1
- Kabasakal, M. (1998). "Yoksulluğu Önleme Stratejileri", Türkiye'de Yoksulluk, Sosyo-Ekonomik Politikalar ve Sivil Toplum, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Kale, H. T. (2007). "Bölgesel Yoksulluk ve Farklılaştırılmış Politika Önerileri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay.
- Kara, Y. (2008). *Uluslararası Göç ve İşçi Dövizlerinin Belirleyenleri: Türkiye Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi) Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Kaya, A. (2012). Tarihsel Süreçleriyle Türkiye'nin Demografik Yapısı ve İç Göç: Paranın Götürdüğü Yere Git, , İktisadi Araştırmalar Vakfı, Türkiye'de İç Göçün Sosyo Ekonomik Sonuçları ve Adana Özelinde Değerlendirmesi, Sempozyum, s:35-51.
- Kaya, Zeynep (2011). "Türkiye'de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum.
- Kayalıdere, G., Şahin, H. (2014). Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye' de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2, Cilti:2, Sayı:2, s:57-75.

- Kahn K. vd, (2003). Health Consequences of Migration: Evidence From South Africa's Rural Northeast. Paper Prepared for Conference on African Migration in Comparative Perspective, 4-7. p:4-7.
- Kaştan, Y. (2015). Türkiye’de Göç Yaşamış Çocukların Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Problemler, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, sayı: 4, s: 216-229.
- Kaygalak, S. (2009). Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Dipnot Yayınları, . Ankara.
- Keleş, R. (2002). *Kentleşme Politikası*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Kepenek, Y., Yentürk, N. (2009). *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kızılçelik S. (1996). Mersin’e Göç Etmiş İnsanların Sağlık Koşulları Üzerine Bir Çalışma. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, (20-22 Kasım). Ankara, Türkiye. Kongre Özet Kitabı Sayfa:657-665.
- Kocaman, T., Beyazıt, S. (1993), Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri, DPT Yayınları, Ankara.
- Kocaman, T. (1998). “*Türkiye’de İç Göçler: İller Arası Kır-Kent Göçleri ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-1990)*”, T. Bulutay (Der.), Türkiye’de Tarımsal Yapı ve İstihdam. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, s: 45-94.
- Koçak, Y. Terzi E. (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:3/3 s: 163-184.
- Kümbül Güler, B. vd., (2015). İç Göç ve Kent İle Bütünleşme: Kocaeli İli Alan Araştırması, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, s:37-69.
- Lee, S.E. (1966). A Theory of Migration, Population Association of America, Vol: 3/1, pp: 47-57.
- Lewis, G. J.(1982). Human Migrationa Geographical Perspective, St. Martin Press, New York.
- Liang, Z., (2007). “*The Sociology of Migration*”, *21st Century Sociology: A Referance Handbook*, Sage Publication, California.
- Lordoğlu, K., Aslan, M. (2012). Türkiye İşgücü Piyasalarında Etnik Bir Ayrımcılık Var Mıdır, Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, 2012-2 (33). Erişim Tarihi. 14.10.2015.<http://calismatoplum.org/sayi33/lordoglu.pdf>
- Lordoğlu, K. (2015). Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2015/1, 29-44.
- Millar J. (2007). “*Social Exclusion and Social Policy Research: Defining Exclusion*”, Multidisciplinary Handbook of Social Exclusion, Edited by D.Abrams, J. Christian, D. Gordon, Chister, J. Willey&S.Publication, 1. Edition, 1-15, England.
- Murat, S. (1996) . Gelişmekte Olan Ülkelerde Gençlerin Sosyo-Demografik, İstihdam ve Eğitim Özellikleri”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, 46 (38), 317-340.

- Mutlu, S. (2007). *Türkiye’ Yaşanan Gecekondulaşma Süreci ve Çözüm Arayışları: Ankara Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- OECD (2016). *International Migration Outlook 2016*, OECD Publishing, Paris.
- Oyen, E. (1992). “Some Basic Issues in Comparative Poverty Research”, *International Social Science Journal*, Volume: 44/4, 615-626.
- Ören, K. (2014). *Çalışma Sosyolojisi*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, Ankara.
- Ören, K. (2013). *Sosyal Politika*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, Ankara.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 30, Kırgızistan, 1-18.
- Özen S. (1996). Kentleşme Sürecinde Sağlık Problemleri ve Politikaları. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, (20-22 Kasım) Ankara, Türkiye. Kongre Özet Kitabı Sayfa: 623-628.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Öztürk, M., Altuntepe, N.(2008). “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları”, *Journal Of Yasar University*, 3(11), 1587-1625.
- Öztürk, M. (2011). *Avrupa Birliği Göç Politikaları: Almanya’daki Türk İşçileri*, Yayınlanmamış (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Paul S. (1989). “A Model of Constructing the Poverty Line”, *Journal of Development Economics*, Vol: 30, 129-144.
- Parnwell, M. (1993), *Population Movements And The Third World*, Routledge, London And New York.
- Pazarlıoğlu, V. (2007). İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14 (123).
<http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C14S12007/MVP.pdf> (Erişim Tarihi:13.11.2015).
- Patton, M.Q. (2015). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev. Ed. Bütün, M. ve Demir, S. B.). pegem akademi yayıncılık: Ankara.
- Pişkin, G. (2010). Türkiye’de Göç ve Türk Sinemalarına Yansımaları: 1960-2009, *e- Journal Of New Wold Sciences Academy*, Volume: 5, Number:1, s:45-65.
- Polat, D. (2007). *Ağrı Alt Bölgesinde (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars) Gelir Dağılımı ve Göç (Bir Uygulama)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s.21, 45.
- Recber, S. (2014). Hayatın Yok Yerindekiler: Mülteciler ve Sığınmacılar, *Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu VI Bildiriler*, Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası Yayını, İstanbul, s: 247-268.

- Robinson, R. (2005). *Beyond The State-Bounded Immigrant Incorporation Regime: Transnational Migrant Communities: Their Potential Contribution to Canada's Leadership Role and Influence in A Globalized World*. The North-South Institute: Ottawa.
- Sağbaşı, S., M., (2009). *Beyin Göçünün Ekonomik ve sosyal etkileri Türkiye Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sağlam, S., (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, Sayı:5 Ankara.
- Sapancalı, F. (2003). *Sosyal Dışlanma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlük Matbaası, İzmir.
- Sapancalı, F.(2005). "Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemi", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı:3, 51-106.
- Sarınay, Y. (2011). "Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XXVII, Temmuz 2011, Sayı: 80, s: 351-287.
- Saydam, A. (1997). "Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Selek Öz, C., Bulut, E. (2013). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Türk Hukuk Sisteminde Yeri, *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, s: 94-111.
- Sen A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*, Asian Development Bank, *Social Development Papers*, No:1, Manila.
- Sezal İ. (1992). *Şehirleşme*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- Sjaastad, L.A. (1962). "The Costs and Returns of Human Migration", *Journal of Political Economy*, V: 70, N: 5, pp: 80-93.
- Stillwell, J., Condon, P.(1991). *Migration Modelling: Concepts and Contents*, Migration Models Macro and Micro Approaches, Belhaven Press, London, pp:1-66.
- Sürüel, T. (2008). *Göç ve Sosyal Dışlanma İlişkisinin Sosyal Politika Açısından Analizi: İstanbul- Sultanbeyli Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçü Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerine Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme, *G.Ü Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, s: 57-67.
- Şahin, T. (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*, (Yayımlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Şenses F. (2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- ŞENSES, F (2006). "Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk", 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şenses F. (2009). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul

- Şen M. (2014). Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı:40/1, 231-256.
- Tansel, A. (2012). 2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış, TÜSİAD-T, 2012-11/536, İstanbul.
- Tartanoğlu Ş. (2010). “Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramlaştırma Çabası”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları*, Sayı:42, 1-13.
- Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç, *İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Kamu-İş: Cilt:10, Sayı: 4, s: 177-204.
- Temel A, B. *Çok kültürlülük ve kültürlerarası iletişimin sağlık hizmetlerinin sunumuna etkileri. In Onlar Bizim Hemşehrimiz, Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı* (Eds E. Esen, Z Yazıcı):43-73. Antalya, Siyasal Kitapevi, 2012.
- Tilbe, A. (2015). Göç/ Göçer Yazını İncelemelerinde Çatışma ve Göç Kültürü Modeli, *Turkish Migration Conference*, Transnational Press London, Prag, Çek Cumhuriyeti, Sayı:47, s:458-466.
- Tokol A., Alper Y. (2014). *Sosyal Politika*, Dora Yayınevi, Bursa.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslar Arası Emek Göçü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Topbaş, F. (2007),. *İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon
- Topcu S, Beşer A. (2006). Göç ve Sağlık. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10 (3):37-42.
- Topgül, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması, *C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, s: 277-296.
- Tuzcu, A., Bademli, K. (2014). Göçün Psikososyal Boyutu, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 6 (1) s: 56-66,
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (1998). *Beşeri Coğrafya*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Tümtaş, M, S., Ergun, C. (2014). Göç ve Yoksulluk Kışkacında Yıkılan Bir Kent: Van *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt. 5, Sayı:2, s:1-23.
- Türk Dil Kurumu (2015) Büyük Türkçe Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56278fe965d6c2.18598834 Erişim Tarihi 21.10.2015.
- Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği (2000). *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği İle Karşılaştırma*, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul.
- TÜİK,(2000). *Bölgelerin ve İllerin Yerleşim Yerlerine Göre Aldığı ve Verdiği Göç* (2000 Yılı Daimi İkametgâhına Göre),

<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloyilsutungetir.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1>

- Türkiye İstatistik Kurumu (2008). *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi 6*, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2009). *Yoksulluk Çalışması Sonuçları, Haber Bülteni*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365>.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2014-2015, <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloyilsutungetir.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1>
- Yakar, M. (2012). İç ve Dış Göçlerin Kırsalda Nüfus Yaş Yapısına Etkisi: Emirdağ ilçesi Örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, CBD 10 (2), S:129-149.
- Yelda, S. (2010). Terör Mağdurları: Geriye Göç Çözüm Mü, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, Cilt.1, Sayı.1, s.17-35.
- Yıldırım, A. (2014). Kırsaldan Kente Göç ve Değişen Siyaset: Muş Örneği, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (özel sayı), s: 25-32.
- Yıldırım S. (2014). “Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı”, *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 91-108.
- Yıldırımoglu, H. (2005), Uluslararası Emek Göçü “Almanya’ya Türk Emek Göçü”, *İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Kamu-İş: Cilt:8, Sayı: 1, s:1-24.
- Yıldırım, O. (2006). *Diplomasi ve Göç: Türk Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/2, 1685-1704, Ankara-Turkey.
- Yücesahin, M. E, Özgür, M. M. (2006). Türkiye’nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4(2), s:15-35. Ankara
- United Nations (2006). *The Millennium Development Goals Report 2006*, United Nations, New York.
- Walker A., Walker C. (1997). *Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s*, Michigan University, Child Action Poverty Group, London.
- World Bank (2000). *World Development Report 2000/2001, Attacking Poverty*, World Bank, Washington.
- World Bank (2010). “Poverty Analysis Overview”, *World Bank Poverty Analysis*, [http://go.worldbank.org/K7LWQUT9L0\(21.04.2015\)](http://go.worldbank.org/K7LWQUT9L0(21.04.2015)).
- IOM Uluslararası Göç Örgütü, (2009), *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*, No:18 (Edt. Bülent Çiçekli), 1-75.

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Kentleşme Şûrası 2009, Kentsel Yoksulluk Göç ve Sosyal Politikaları Komisyonu Raporu 7, Ankara. s: 1-112.

http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2016_migr_outlook-2016-en#.V-IxMpiLSM8#page1 (13.07.2016).

<http://www.cnnturk.com/turkiye/turkiyedeki-suriyelilere-calisma-izni> (20.05.2016).

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5683.pdf> (24.06.2016).

EKLER

Ek:1 Görüşmecilere ait Sosyal ve Demografik Tablo

Cinsiyet		Yaş		Medeni Hal		Eğitim Düzeyi		Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	
Kadın	15	20-30	7	Bekâr	15	Okur Yazar Değil	8	0-3	5
		31-40	15			Okur Yazar	5	4-6	15
		41-50	15			İlkokul	20	7-9	25
Erkek	35	51-60	9	Evli	35	Ortaokul	8	10 ve üstü	5
		60 ve üstü	4			Lise	6		
						Üniversite	3		

Ek:2 Görüşme Formu

Bu mülakat, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İİBF* araştırma görevlisi tarafından, *Pamukkale Üniversitesi SBE ÇEEİ* Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans kapsamında “Doğu ve Güneydoğu’dan Göç Eden Bireylerin Yoksulluk, Sosyal Dışlanma Boyutunda İncelenmesi (Manisa İli Saha Çalışması)” bu başlık adı altında yapılmaktadır. Araştırma bilimsel bir nitelik taşıdığından cevaplarınız tamamı saklı tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir. Elde edilecek bilgiler bilimsel yayımlarda kullanılacaktır. Sorulara objektif ve samimi cevap vereceğinize inanıyorum. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim.

*Arş. Gör. Ramazan TEMEL, e mail: ramazan.temel@cbu.edu.tr

MÜLAKAT SORULARI

Sosyo Demografik Bilgiler

1. Yaş, Cinsiyet ve Medeni Durum
2. Eğitim Durumu, Hane Kişi Sayısı, Okuyan Kişi Sayısı ve Eğitim Düzeyi?
3. Doğum Yeri, Ne Zaman Buraya Göç Ettiği? Daha Önce Başka Yerlere Göç Etti mi?

Gelir ve Sosyal Güvenceye Dair Bilgiler

1. Sosyal Güvenceniz Var mı? / Varsa Ne Tür? Yoksa Neden?
2. Aylık Geliriniz Ne Kadar? Hanede Çalışan Kişiler?

Göç Öyküleri, Göçün Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Boyutu

1. Nereden, Kimlerle ve Niçin Göç Ettiniz? (Yoksulluk, Dışlanma Nüfus Artışı, İşsizlik, Eğitim ve Terör vb.)
2. Hanede Kimlerle Yaşıyorsunuz?
3. Çalışıyor musunuz? / Evet, ise Hangi Sektörde Çalışıyorsunuz?
4. Göç ile Mesleğinizde Değişiklik Oldu mu? / Olduysa Hangi Mesleği Niçin Seçtiniz?
5. Çalıştığınız Bu İş Nasıl Buldunuz? / İş Bulmada Zorluk Çektiniz mi? (Akraba-Hemşeri-Komşu vb.)
6. Göç Ettiğiniz Bu Yerde Sizi Tutan Sebepler Nelerdir? (İş, Eğitim, Sağlık, Akraba, Hemşeri vb.)
7. Size Göre Yoksulluk Nedir? / Yoksul Olduğunuzu Düşünüyor musunuz? / Evet, ise Neden?
8. Sizce Göç Yoksulluğu Etkiliyor Mu?
9. Göç Ettiğinizde Sosyal Dışlanma İle Yaşadınız mı? / Evet, ise Ne Tür Bir Dışlanma Yaşadınız? (Eğitim, İstihdam, Yoksulluk, Kültürel vd.)
10. Göç Ettikten Sonra Çalıştığınız ve Yaşadığınız Yerde İnsanlarla İlişkileriniz Nasıl?
11. Göçün İle Hayatınızda Değişiklikler Oldu mu? / Evet, İse Nelerdir?
12. Göç İle Beklentilerinize Ulaştınız mı? / Bunlar Nelerdir? (Eğitim, Sağlık, İş vb.)
13. Göç Ederek Ayrıldığınız Yere Geri Dönüş İsteğiniz Var mı? / Evet, ise Neden?
14. Sizce Göçün Oluşturduğu Sorun Nedir? / Buna Çözüm Öneriniz Nedir?